Вісник Національного банку України

5/2006

Щомісячний науково-практичний журнал Національного банку України

Видається з березня 1995 року № 5 (123) ◆ Травень 2006

Здано до друку 28.04.2006 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КІРЄЄВ О.І. (голова), БУРЯК С.В., БАЖАЛ Ю.М., ГАЙДАР Є.Т., ГАЛЬ В.М., ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С., ГЕЄЦЬ В.М., ГРЕБЕНИК Н.І., ГРУШКО В.І., ДОМБРОВСЬКИ Марек, ІЛАРІОНОВ А.М., КРАВЕЦЬ В.М., КРОТЮК В.Л., КРЮЧКОВА І.В., ЛАНДІНА Т.В., МАТВІЄНКО В.П., МЕЛЬНИЧУК М.О., МІЩЕНКО В.І., МОРОЗ А.М., ОСАДЕЦЬ С.С., ПАЛАМАРЧУК А.Б., ПАСІЧНИК В.В., ПАТРІКАЦ Л.М., ПЕТРИК О.І., ПОДОЛЄВ І.В., РАЄВСЬКИЙ К.Є., РИЧАКІВСЬКА В.І., САВЛУК М.І., САВЧЕНКО А.С., СЕНИЩ П.М., СМОВЖЕНКО Т.С., ФЕДОСОВ В.М., ХОФФМАНН Лутц, ШЕВЦОВА О.Й., ШЛАПАК О.В., ШУМИЛО І.А., ЮЩЕНКО В.А., ЯРЕМЕНКО С.О., ЯЦЕНЮК А.П.

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор	**ПАТРІКАЦ Л.М.**
Заступник головного редактора	**КРОХМАЛЮК Д.І.**
Начальник відділу з випуску журналу “Вісник НБУ”	**ПАПУША А.В.**
Заступник начальника відділу–редактор з питань бухгалтерського обліку, розрахунків та інформаційно-програмного забезпечення	**КОМПАНІЄЦЬ С.О.**
Редактор з питань валютного регулювання та міжнародних банківських зв’язків	**БАКУН О.В.**
Відповідальний секретар	**ЛІПІНСЬКА С.М.**
Головний художник	**КОЗИЦЬКА С.Г.**
Літературний редактор	**КУХАРЧУК М.В.**
Дизайнери	**ПЛАТОНОВА Н.Г., ХАРУК О.В.**
Коректори	**СІЛЬВЕРСТОВА А.І., ГОРБАНЬ Н.В.**
Оператор	**ЛИТВИНОВА Н.В.**
Реклама і розповсюдження:	**ГРЕБІШКОВ В.І., ГРИЦЕНКО М.Р.**
Фото:	**НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С., СМИРНОВ С.Ю., ХАРУК О.В., МІЛЕВСЬКИЙ Л.А.**
Черговий редактор	**ПАПУША А.В.**

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
тел./факс: (044) 524-96-25
тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 525-38-25
E-mail: litvinova@bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України 09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Засновник і видавець: Національний банк України.
Адреса: вул. Інститутська, 9, Київ-8, 01008, Україна

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного економічного університету

Публікації в журналі Вищою атестаційною комісією України визнано фаховими
Видається у комплекті з додатком “Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності”

Передплатний індекс 74132

Дизайн: Редакція періодичних видань НБУ

Надруковано з готового оригінал-макета відділом видавничого обслуговування Господарсько-експлуатаційного управління НБУ

Адреса друкарні:
просп. Науки, 9, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8. Друк. офсетний. Фіз. друк. арк. 9.0
Умовн. друк. арк. 9.0. Обл.-вид. арк. 12.5

Тираж 2000 прим.

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на “Вісник Національного банку України” обов’язкове. Редакція може публікувати матеріали в порядку обговорення, не поділяючи думку автора. Відповідальність за точність викладених фактів несе автор, а за зміст рекламних матеріалів — рекламодавець.

© Вісник Національного банку України, 2006

ЗМІСТ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

В.Стельмах
Звернення до працівників банківської системи з нагоди 15-річчя створення НБУ і Дня банківських працівників 2
Роки становлення і розвою 3
Національний банк України: 15 років діяльності. 1991—2006 — в об’єктиві подій ..... 6—8, 10—12
Календар подій у банківській системі України ..... 9, 13—14

ЛІТОПИС БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Ю.Дедюхіна
Без минулого немає майбутнього 15

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

В.Кротюк, О.Куценко
Базель II: розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з Першою компонентою 16

НОВІ КНИГИ

О.Шнирков, П.Дзюба
Видання для фахівців із міжнародних фінансів 22
Економіка: новий аспект 48

МАКРОЕКОНОМІКА

В.Литвицький
У заручниках зовнішньої кон’юнктури 23
Т.Смовженко, Г.Стеблій
Гроші з позиції сучасної економічної теорії 28
А.Даниленко, Н.Шелудько
Тенденції та наслідки активізації споживчого кредитування в Україні 36
В.Міщенко
Методологічні та методичні проблеми запровадження таргетування інфляції 40
Основні макроекономічні показники розвитку України у березні 2000—2006 років 65

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

Банкіри завтрашнього дня 27

ФОНДОВИЙ РИНОК

Ринок державних цінних паперів України у березні 2006 року 32

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

В.Берніков
Національна система масових електронних платежів: огляд розвитку у першому кварталі 2006 року 33

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Н.Федькевич
Автоматизація обліку зовнішньоекономічних операцій 45
С.Ігнатенко, Л.Барановська
Вимоги податкового законодавства до бухгалтерського обліку операцій із заставленим майном 56

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

А.Гайдуцький
Роль банківської системи у легалізації міграційних потоків капіталу 49

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за березень 2006 року) 53
Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за березень 2006 року) 54

НУМІЗМАТИКА І БОНІСТИКА

Про введення в обіг банкноти номіналом 1 гривня зразка 2006 року 60
Про введення в обіг ювілейних монет “100 років Київському національному економічному університету” 63
Про введення в обіг ювілейної монети “В’ячеслав Прокопович” 63
Про введення в обіг пам’ятної монети “Їжак” 64
Про введення в обіг пам’ятних монет “Телець” 64

БАНКИ УКРАЇНИ

Динаміка фінансового стану банків України на 1 квітня 2006 року 66
Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені в березні 2006 р., а також зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій, внесені у березні 2006 р. 68
Банки, вилучені з Державного реєстру банків у березні 2006 р. 69
Основні показники діяльності банків України на 1 квітня 2006 року 70

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у березні 2006 року 71

АНОТАЦІЇ 72

Працівникам банківської системи

Шановні колеги!

Вітаю Вас із подвійним святом — 15-річчям створення Національного банку України та Днем банківських працівників.

Ровесник незалежної Української держави, Національний банк за 15 років діяльності засвідчив свою зрілість і компетентність у вирішенні складних завдань із забезпечення стабільності національної грошової одиниці гривні та побудови і зміцнення української банківської системи. Всупереч прогнозам скептиків банківська система країни запрацювала на повну потужність, повнокровно, в чому величезна роль центрального банку країни. За ці роки ми пройшли тернистий шлях від традиційної для періоду ринкової трансформації недовіри до банків – до повного розуміння того, що Національний банк і весь банківський сектор працює виключно в інтересах економіки держави, кожного її громадянина.

Вітаючи із 15-літнім ювілеєм та професійним святом, віддаю належне кожному з вас – від керівника до працівника низових ланок. Саме ви щодень робили і робите вагомий внесок у наш спільний набуток – внутрішню та зовнішню стабільність гривні, поступальний розвиток банківської системи. Я широ дякую вам за творчу працю, ентузіазм і готовність вести нашу спільну справу так, щоб зміцнювати економіку, підвищувати добробут людей, працювати на благо і для розквіту Вітчизни.

Перебіг подій переконує, що банківська система України дійсно стає в авангарді економічного поступу. Банківський сектор розвивається прискореними темпами і значно випереджає загальноекономічну динаміку. Так, капітал банків зріс із 3.3% ВВП у 2000 році до 6.3% ВВП у 2005 році, активи – з 21.8% до 51%, обсяг кредитних операцій – із 13.9% ВВП до 37% ВВП. Відновлюється довіра населення до банківської системи та національної валюти: за 2005 рік депозити населення досягли 17% ВВП, тоді як у 2000 році їх обсяг становив лише 3% ВВП. При цьому населення надає перевагу вкладам у національній валюті.

Шановні друзі! Наше подвійне свято – не так привід для підбиття підсумків, як можливість для осмислення досягнутого, визначення перспектив грошово-кредитної та валютної політики, а також розвитку банківської системи, усунення тих недопрацювань, які, на жаль, є в нашій діяльності. Критично ставлячись до цього, водночас переконаний, що ми володіємо інструментарієм, кадровим потенціалом, колосальною енергією, глибоким усвідомленням своєї відповідальності за долю нашої гривні і банків, а отже, зможемо досягти визначених цілей.

Зичу усім працівникам банківської системи подальших успіхів на ниві регулювання грошово-кредитного та валютного ринків, здійснення банківського нагляду та розвитку кожного банку на благо і процвітання України.

Доброго вам здоров'я і благополуччя!

Щиро,
Голова Національного
банку України

Володимир СТЕЛЬМАХ

Роки становлення і розвою

П'ятнадцять років тому Верховна Рада України прийняла постанову про створення одного з найважливіших інститутів незалежної держави — Національного банку України. Нині можемо з гордістю говорити, що головний банк посів чільне місце серед центральних банків високорозвинутих країн.

Національний банк — центральний банк України, єдиний емісійний центр держави, державний орган грошово-кредитного та валютного регулювання, нагляду за банками. Це економічно самостійний орган, який здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого Радою Національного банку України кошторису, однак одержання прибутку не є метою його діяльності. Згідно з Конституцією України (стаття 99) основною функцією діяльності Національного банку України є забезпечення стабільності національної грошової одиниці — гривні.

Формування Національного банку України відбувалося практично з нуля, без підготовчого періоду, у надзвичайно складних умовах перехідної економіки, побудови принципово нової системи державного управління, докорінної зміни політичної ситуації в країні, наростання хронічної економічної та фінансової кризи. За таких обставин Національному банку України було дуже складно вирішувати не лише загальноекономічні та політичні завдання (отримання належних центральному банкові держави статусу і місця в системі державного управління; розробка і реалізація адекватної умовам грошово-кредитної політики; управління грошовим оборотом; регулювання валютного ринку тощо), а й конкретні практичні завдання, пов'язані зі створенням матеріально-технічної бази, формуванням персоналу, розробкою нормативно-правової бази банківської діяльності.

Найпомітнішими подіями, що визначали розвиток НБУ як центрального банку держави, були закріплення за ним права на емісію національних грошей України, розробка теоретично-методологічних засад грошово-кредитної політики та організаційного механізму її реалізації.

Проведена Національним банком України 1996 року неконфіскаційна грошова реформа вважається одним із найзначніших політичних успіхів діючих органів влади за всі роки незалежності України і є однією з кращих повоєнних реформ у Європі. Демократично проведена грошова реформа забезпечила створення національної грошової системи та перетворення грошей у важливий стимулюючий фактор економічного і соціального розвитку країни.

Визначною віхою у розвитку Національного банку України стала ухвала Верховною Радою України в 1999 році Закону України "Про Національний банк

України". Цим, по суті, було підведено риску під етапом інституційного становлення Національного банку України як центрального банку, законодавчо зафіксовано його місце в економічній системі. Чітко окреслено статус, функції та механізми управління відповідно до нових умов та перспектив розвитку України.

Завдання, які стоять перед НБУ, визначають його роль та місце в економічній системі України. Здійснюючи відповідний набір конкретних функцій та операцій, Національний банк впливає на всі сторони економічного життя країни і передусім забезпечує стабільність національної грошової одиниці.

Національний банк України видає нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, у формі постанов Правління Національного банку України, а також інструкцій, положень, правил. Ці акти є обов'язковими для органів державної влади, банків, суб'єктів господарювання та фізичних осіб незалежно від форм власності. Вони підлягають обов'язковій державній реєстрації у Міністерстві юстиції України. Для забезпечення стабільності національної грошової одиниці НБУ як центральний банк держави здійснює регулювання обсягу грошової маси, застосовуючи відповідні інструменти.

Однією з важливих функцій Національного банку України є представлення інтересів України у взаємовідносинах із центральними банками інших держав та міжнародними фінансовими організаціями. НБУ тісно співпрацює з Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та Європейським банком реконструкції і розвитку, Європейським центральним банком, національними центральними банками держав — членів учасниць Європейського Союзу, Банком міжнародних розрахунків у Базелі, центральними банками багатьох держав, а також провідними комерційними банками Західної Європи та Сполучених Штатів Америки з питань монетарної політики, організації банківського нагляду, грошово-кредитної і банківської статистики, складання платіжного балансу, впровадження прийнятих у міжнародній практиці систем розрахунків та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, має кореспондентські відносини з банками інших держав.

Організаційна структура Національного банку України має функціонально-територіальний характер. Вона складається із центрального апарату, який функціонує у м. Києві, територіальних управлінь в Автономній Республіці Крим, м. Києві і Київській області та 23 обласних центрах України. У центрально-

му апараті організовано функціональні департаменти, у складі яких створено управління й відділи. Департаменти організовують роботу з питань грошово-кредитної політики, готівково-грошового обігу, банківського регулювання і нагляду, валютних операцій, розрахунків, бухгалтерського обліку, звітності, персоналу, фінансів тощо.

Національному банку України підпорядковано також ряд структурних одиниць (Операційне управління, Центральна розрахункова палата, Державна скарбниця України, Центральне сховище, Група управління проектами міжнародних кредитних ліній, Господарсько-експлуатаційне управління, Банкнотно-монетний двір і Фабрика банкнотного паперу), структурних підрозділів (Центр наукових досліджень, Навчальний центр та інші), а також банківські навчальні заклади (Українська академія банківської справи, Харківський банківський інститут УАБС, Черкаський банківський інститут УАБС та Львівський банківський інститут).

Навчальними закладами Національного банку України підготовлено 4 936 молодих спеціалістів, 2 581 бакалавр, 3 971 спеціаліст, 545 магістрів; 77 осіб захистили дисертації кандидатів наук, 3 — докторів наук.

З уведенням у дію Банкнотної фабрики, Фабрики банкнотного паперу та Монетного двору Національного банку України в Україні створено замкнутий цикл із виготовлення національних грошей — банкнот і монет.

На високому художньому рівні розвивається виробництво банкнот і монет. За 15 років введено в дію 216 найменувань та 276 видів пам'ятних і ювілейних монет.

Вищим органом управління Національного банку України до 1999 року було Правління на чолі з Головою Правління (із 1997-го — Головою Національного банку України). Згідно із Законом України "Про Національний банк України" керівними органами Національного банку України визначено Раду Національного банку України та Правління Національного банку України.

З метою сприяння фінансовій стабільності країни та захисту найвразливіших верств населення від втрати ними своїх грошових коштів у 1999 році створено Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Це сприяло налагодженню сталих партнерських стосунків з основним кредитором вітчизняної економіки — населенням України.

Важливим кроком у вдосконаленні розробки та здійснення грошово-кредитної політики стало створення 2000 року Ради Національного банку України. Це сприяло утвердженню Національного банку України як особливого центрального органу державного управління, його незалежності у проведенні монетарної політики, подальшій розбудові системи кредитних інститутів та підвищенню ефективності їх діяльності.

Національний банк України посідає належне місце серед центральних банків розвинутих країн. Він надійно виконує покладені на нього функції і насамперед основну з них — забезпечення стабільності грошової одиниці України.

Враховуючи важливу роль банківської системи та значний внесок її працівників у розвиток економіки держави та забезпечення фінансової стабільності, указом Президента України встановлено професійне свято — День банківських працівників, яке відзначається щорічно 20 травня.

НБУ – 15 років

1991 • 2006 – в об'єктиві подій

VISA

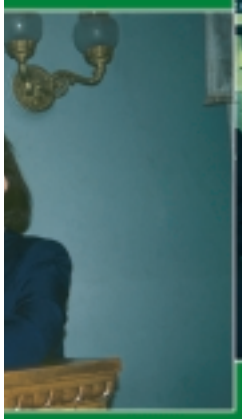

років діяльності

Календар подій у банківській системі України

1991 рік

Березень
- Прийняття Верховною Радою України Закону "Про банки і банківську діяльність", відповідно до якого на базі Української республіканської контори Держбанку СРСР утворено Національний банк України.

Жовтень
- Перереєстрація створених на території України комерційних банків, що були зареєстровані колишнім Держбанком СРСР.

1992 рік

Вересень
- Вступ України до Міжнародного валютного фонду та Світового банку.

Жовтень
- Вступ України до Європейського банку реконструкції та розвитку.

Листопад
- Введення в безготівковий обіг українського карбованця і вихід України зі складу держав, які використовували рубль як платіжний засіб.
- Започатковано встановлення офіційного курсу українського карбованця щодо рубля і валют інших держав.

1993 рік

Лютий
- Урядом України прийнято Декрет "Про систему валютного регулювання і валютного контролю", згідно з яким Національний банк України визначено головним органом, який здійснює валютне регулювання в державі.
- Вихід у світ першого номера щомісячного аналітично-статистичного видання Національного банку України "Бюлетень Національного банку України".

Серпень
- Підключення Національного банку України до міжнародної банківської мережі S.W.I.F.T.
- Три українських банки здійснили перші платежі через Систему електронних платежів Національного банку України.

Листопад
- Запровадження системи електронної пошти.

1994 рік

Січень
- Введення у промислову експлуатацію Системи електронних платежів НБУ.

Березень
- Введення в дію виробничих потужностей Банкнотної фабрики Національного банку України.

Квітень
- Запровадження практики щоденного складання зведених балансів Національного банку України та банківської системи в цілому.

Травень
- Затвердження Положення "Про Офіційний валютний резерв Національного банку України" та "Порядку викупу валютних коштів до Офіційного валютного резерву".
- Створення "Концепції побудови грошово-кредитної і банківської статистики та статистики платіжного балансу".

Червень
- Держкомвидавом зареєстровано науково-практичний журнал "Вісник Національного банку України".

НБУ – 15 років

1991 ✻ 1992 ✻ 1993 ✻ 1994 ✻ 1995 ✻ 1996 ✻

1997 ✻ 1998 ✻ 1999 ✻ 2000 ✻ 2001 ✻ 2002 ✻ 20

003 ✻ 2004 ✻ 2005 ✻ 2006

Жовтень • Створення Банкнотно-монетного двору Національного банку України на базі Банкнотної фабрики та інших допоміжних структурних підрозділів.

1995 рік

Березень • Вихід у світ першого номера журналу "Вісник Національного банку України".

Травень • Введення в обіг першої ювілейної монети України номіналом 200 000 крб. (мельхіор), присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні.

Серпень • Із 1 серпня припинено використання готівкової іноземної валюти як засобу платежу на території України.

Вересень • Прийняття Положення "Про кредитування".

Листопад • Прийняття "Порядку формування обов'язкових резервів комерційних банків".

Грудень • Відкриття пунктів Державної скарбниці для закупівлі у населення, підприємств та організацій дорогоцінних металів і каменів.

1996 рік

Березень • Започатковано випуск додатка до "Бюлетеня Національного банку України" "Платіжний баланс України". Із 2001 р. виходить як самостійне видання.
• Затверджено "Правила організації бухгалтерської та статистичної звітності в банках України".

Травень • Вихід у світ першого номера додатка до журналу "Вісник Національного банку України" — збірника "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності".

Липень • Перше опублікування сторінки України з даними грошово-кредитної статистики та статистики платіжного балансу України в збірнику МВФ "Міжнародна фінансова статистика" – International Financial Statistics.
• Створення автоматизованого Депозитарію державних цінних паперів Національного банку України.

Вересень • Здійснення грошової реформи із введенням в обіг національної валюти — гривні.

1997 рік

Лютий • Впровадження пластикових карток міжнародних платіжних систем у розрахунках за товари, надані послуги та при видачі готівки.
• Введення першого пускового комплексу Фабрики банкнотного паперу в м. Малині.

Травень - • Вступ Національного банку України до Банку міжнародних розрахунків як повноправного учасника.

Вересень • Введення в дію Фабрики банкнотного паперу в м. Малині.

1998 рік

Січень • Із 1 січня банківська система України перейшла на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності.

Квітень • Упровадження централізованої автоматизованої банківської системи реального часу на базі системи SAR R/3.

Травень • Проведення Щорічних зборів Ради керуючих Європейського банку реконструкції та розвитку в м. Києві.

Серпень • Створення музею грошей Національного банку України на базі музею Національного банку України.

Листопад • Заснування часопису "Українська нумізматика і боністика". Нині виходить як додаток до журналу "Вісник Національного банку України" інформаційно-довідковий журнал "Банкноти і монети України".
• Відкриття Сторінки Національного банку України в міжнародній комп'ютерній мережі Інтернет (українська версія).

1999 рік

Січень • Проведення структурної реорганізації банківського нагляду Національного банку України.
• Прийняття спільної постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України про створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з метою захисту прав фізичних осіб — вкладників комерційних банків.

Травень • Прийняття Закону України "Про Національний банк України".
• Відкриття Сторінки Національного банку України в міжнародній комп'ютерній мережі Інтернет (англомовна версія).
• Започаткування Українською міжбанківською валютною біржею валютних торгів у біржовій електронній торговельній системі (БЕСТ).

2000 рік

Лютий • Створення Координаційної групи з питань запобігання корупції, виявлення та припинення її проявів, усунення наслідків корупційних діянь у системі Національного банку України.

Вересень • Впровадження пілотного проекту Національної системи масових електронних платежів.

Жовтень • Створення Ради Національного банку України.

Грудень • Прийняття Закону України "Про банки і банківську діяльність" (нова редакція).

2001 рік

Червень • Створення єдиної інформаційної системи обліку позичальників (боржників).

2002 рік

Квітень • Схвалення Методики рекомендацій з питань розроблення банками України програм з метою протидії легалізації (відмиванню) грошей, отриманих злочинним шляхом.

Травень • Схвалення Положення "Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS".

Липень • Затвердження Концепції програми підготовки і сертифікації зовнішніх аудиторів банківських установ України за участю Національного банку України.

2003 рік

Січень • Приєднання України до Спеціального стандарту поширення даних (ССПД) МВФ.

Лютий • Схвалення Кодексу професійної етики внутрішніх аудиторів банківських установ та змін до Методичних вказівок щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в комерційних банках України.

Березень • Затвердження Положення "Про Комітет з управління активами і пасивами Національного банку України".

Травень • Затвердження Положення "Про здійснення банками фінансового моніторингу".

2004 рік

Січень • Затвердження Положення "Про Апеляційну комісію Національного банку України".

Серпень • Схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України.
• Затвердження Положення "Про процентну політику Національного банку України".

2005 рік

Березень • Скасування обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті на користь резидентів.

Квітень • Затвердження Положення "Про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням".

Серпень • Затвердження Положення "Про порядок іноземного інвестування в Україну".

Жовтень • Затвердження "Правил здійснення міжнародних поштових переказів".
• Затвердження Положення "Про здійснення Національним банком України взаєморозрахунків за операціями із застосуванням платіжних карток Національної системи масових електронних платежів".

2006 рік

Січень • Збільшення розміру відшкодування коштів громадянам за вкладами у разі банкрутства банку з 5 до 8 тис. грн.

Березень • Затвердження Положення "Про порядок формування обов'язкових резервів для банків України".

Нотатки до свята/

Без минулого немає майбутнього

День банківських працівників, запроваджений в Україні 2004 року, цілком резонно можна вважати правонаступником Дня ощадності. Як відомо, у 20—30-х роках минулого століття в Західній Україні значного поширення набув рух за ощадність. В умовах національного поневолення він відігравав величезну роль не лише в економічній консолідації українства, а й у справі відродження української державності.

Гроші віддавна є мірилом не так матеріального достатку, як моральних чеснот. Це своєрідний лакмусовий папірець, котрий із легкістю проявляє найпотаємніші людські якості. "Гроші правлять світом", — ця фраза сприймається нами здебільшого з негативним відтінком. Сприйняття грошей як усепереможаючої сили, що витісняє з життя певного кола людей справжні цінності, духовні начала, теж має місце.

Нині гостро постала необхідність на державному рівні вибудовувати нову систему цінностей, де гроші набули б здатності формувати нормальні людські стосунки, за яких кожен отримує шанс гідно реалізувати власні можливості й амбіції, а в разі потреби матиме гарантію соціального захисту і допомоги від держави.

Одним із важливих кроків на шляху до формування нової державної політики у цій сфері стало визнання на державному рівні ролі та значущості людей, які своєю щоденною працею творять нові стандарти у непростих взаємовідносинах "люди — гроші". Указом Президента України від 6 березня 2004 року офіційно встановлено нове професійне свято — День банківських працівників, котре відтоді щорічно відзначається 20 травня.

Ця дата має власну, особливу історію, що сягає витоками у двадцяті роки минулого століття. Саме тоді вся західноукраїнська громадськість активно відзначала Свято ощадності, під час якого не лише вшановували кращих банківських працівників та громадських діячів, причетних до розвитку банківської справи, заохочували населення вкладати кошти у розвиток національного виробника (що було особливо цінним у складних умовах іноземного поневолення), але й водночас творили нову ідеологію, засновану на принципах ощадності.

За словами керівника пошукової групи, ректора ЛБІ Тамари Смовженко, внаслідок проведеної величезної науково-дослідницької роботи вдалося відновити історичні дані про справжній ощадний рух у Західній Україні.

У 1920—1930-х роках у поняття ощадності вкладали набагато глибший зміст, ніж ми сьогодні. Її розцінювали як важливу підвалину стабільного та інтенсивного розвитку економіки, запоруку добробуту як приватного, так і суспільного. Ощадність асоціювали зі "здоровим і правильним господарюванням", заснованим на розумній економії, прагматизмі, раціональному використанні наявних ресурсів і виробничих засобів.

Окрім цього, ощадний рух мав значний морально-етичний та політичний аспект. У тогочасних умовах підневільному українському громадянству не доводилося сподіватися на сторонню допомогу — мусили пильно стежити за економнішим використанням наявних ресурсів. Ощадний рух ставав своєрідною боротьбою за економічну, а відтак і політичну незалежність. Тому ідея ощадності викликала небувалий відгук у серцях більшості галичан, зазначає Тамара Смовженко.

Оскільки ощадність пропагувалася як порядність, відповідальність, уміння обмежувати егоїстичні прагнення та забаганки, її асоціювали з турботою до ближніх, любов'ю до родини, Батьківщини, одним із активних учасників ощадного руху стала церква. Саме митрополитом Української греко-католицької церкви Андреєм Шептицьким сформульовано одне з найточніших тлумачень ідеї ощадності. Зокрема, Андрей Шептицький вважав, що ощадність — це вміння людини розумно користуватися даними їй матеріальними та духовними благами, а сенс її полягає у творенні могутнього підйому народного добробуту маленькими щоденними зусиллями окремих людей.

Зустріч Глави Української греко-католицької церкви Блаженнійшого Любомира Гузара із працівниками банківських установ Львова, науково-педагогічним колективом Львівського банківського інституту Національного банку України з нагоди відродження свята ощадності.

Ідеї ці актуальні й сьогодні. Адже ми також живемо у післяреволюційний час, коли держава знаходиться в горнилі трансформаційних процесів. Українське суспільство змушене багато що переоцінити, очиститись і по-новому будувати своє майбутнє, сповідуючи принципи патріотизму, моральності, духовності.

Третій рік поспіль усі ми маємо нагоду вшанувати людей, котрі становлять сьогодні нову інтелектуальну еліту нашої держави, що зросла й зміцніла на підгрунті професіоналізму, високих моральних якостей та патріотизму.

Кажуть, що банкірами не народжуються — ними стають. Сучасність висуває високі вимоги до банківських фахівців. Уже замало просто фундаментальної освіти й аналітичних здібностей, — потужне конкурентне середовище вимагає креативності, різносторонніх знань та постійного самовдосконалення.

З огляду на це, роль освітянських закладів у процесі формування нового банківського покоління лише зростає. На сьогодні центром банківської освіти Західного регіону України по праву вважається ЛБІ НБУ. Ця своєрідна банківська колиска виховала цілу когорту молодих, ініціативних, високоосвічених банкірів, якими сьогодні може пишатися фінансова система України. Вміло поєднавши історичні традиції та сучасні підходи, колектив інституту створює для початківців особливу інтелектуальну ауру, що стимулює до подолання все нових і нових вершин пізнання та професіоналізму.

З кожним роком банківська освіта стає дедалі престижнішою. Про це, зокрема, свідчать усі соціологічні опитування, проведені серед молоді. Безперечно, то заслуга як працівників банківських установ, так і всіх професіоналів, хто долучився до становлення та розвитку банківської системи в цілому. І в ці травневі дні з особливим трепетом ми спостерігатимемо за символічним переплетінням давніх банківських традицій із сучасністю. Адже і нині, зокрема на Львівщині, відзначення професійного свята банківських працівників проходить у тій світлій аурі, створеній свого часу Днем ощадності. Без минулого немає майбутнього — пам'ятаймо це золоте правило, бо саме в цьому секрет процвітання та заможності України та українців.

Юлія Дедюхіна,

зберігач експонатів музею Львівського банківського інституту Національного банку України.

Фото ***Сергія Смирнова****.*

Міжнародні стандарти

Базель II: розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з Першою компонентою

Володимир Кротюк

Заступник Голови Національного банку України

Олексій Куценко

Експерт з питань банківської діяльності

Продовжуємо започаткований у третьому номері "Вісника НБУ" цикл статей, присвячений новим концептуальним стандартам банківського нагляду — переглянутої редакції Базельської угоди про капітал (Базеля II). Сьогоднішня публікація — про нові підходи та методи розрахунку необхідного для банку капіталу, які містяться у першій із трьох компонент угоди — "Мінімальні вимоги до капіталу".

Перша компонента нової Базельської угоди про капітал цілком присвячена висвітленню альтернативних підходів та методів визначення мінімально необхідного банківського капіталу. Більшість публікацій за тематикою Базеля II взагалі зосереджується лише на Першій компоненті, оскільки саме в ній проявляється найбільша кількість відмінностей від попередніх версій угоди.

Одразу зазначимо, що більшість із наведених у Базелі II методик розраховані на країни з розвинутою ринковою економікою. На жаль, Україна, попри отримання офіційного статусу країни з ринковою економікою, поки що не має технічної можливості застосувати деякі із запропонованих підходів за браком відповідних даних за багаторічний період (для кредитного та операційного ризиків) або елементів ринкової інфраструктури (для кредитного та ринкового ризиків). Саме для таких випадків Базельським комітетом було створено Додаток 11 "Спрощений стандартизований підхід"[1] [1]. Тому в цьому огляді основна увага приділяється методикам, найбільш релевантним до сучасного рівня розвитку банківської системи України.

ПОНЯТТЯ РЕГУЛЯТИВНОГО КАПІТАЛУ ТА ЗВАЖЕНИХ ЗА РИЗИКОМ АКТИВІВ

Регулятивний капітал

Фундаментом надійної та довготривалої роботи будь-якого банку є його капітал. У сучасній банківській діяльності вирізняють кілька видів капіталу, з числа яких для цілей банківського нагляду використовується регулятивний капітал. Складові регулятивного капіталу (див. схему 1) визначено Базельським комітетом з банківського нагляду в 1988 році в першій Угоді про капітал [2, додаток 1]: основний капітал (капітал першого рівня), додатковий капітал (капітал другого рівня) та відвернення.

До основного капіталу згідно з Базельською угодою 1988 року належить фактично сплачений статутний капітал та розкриті резерви. Відверненням з основного капіталу виступає гудвіл. Додатковий капітал включає довгостроковий субординований борг (не більше 50% основного капіталу), результат переоцінки основних засобів, загальні резерви на покриття кредитного ризику (не більше 1.25% зважених за ризиком активів), нерозкриті резерви, нереалізований результат від переоцінки пайових цінних паперів (із понижуючим коефіцієнтом 0.45), гібридні капітальні інструменти. Окремих відвернень із додаткового капіталу не передбачено, однак для подальших розрахунків додатковий капітал слід брати у сумі, що не перевищує 100% основного капіталу — так званий "дозволений додатковий капітал". До відвернень із суми основного та додаткового капіталів належать вкладення в неконсолідовані банківські та фінансові дочірні установи, а також будь-які вкладення в статутні фонди інших банків і фінансових установ.

За час, що минув, було зроблено кілька спроб модифікації складових капіталу. Зокрема, поправкою 1996 року [3] окремою складовою виділено так званий капітал третього рівня, до якого було віднесено короткостроковий субординований борг[2]. Цією поправкою передбачається, що капітал третього рівня може братися до розрахунку сумарного регулятивного капіталу виключно для покриття ринкових ризиків і в жодному разі не може виступати компенсатором інших видів ризиків — кредитного та опе-

[1] Згідно з модифікованою редакцією угоди від листопада 2005 року. В оригінальній версії Базеля II від червня 2004 року цей додаток мав порядковий номер 9.

[2] Довгостроковий субординований борг є складовою частиною додаткового капіталу.

Схема 1. **Складові регулятивного капіталу банку згідно з Базелем II**

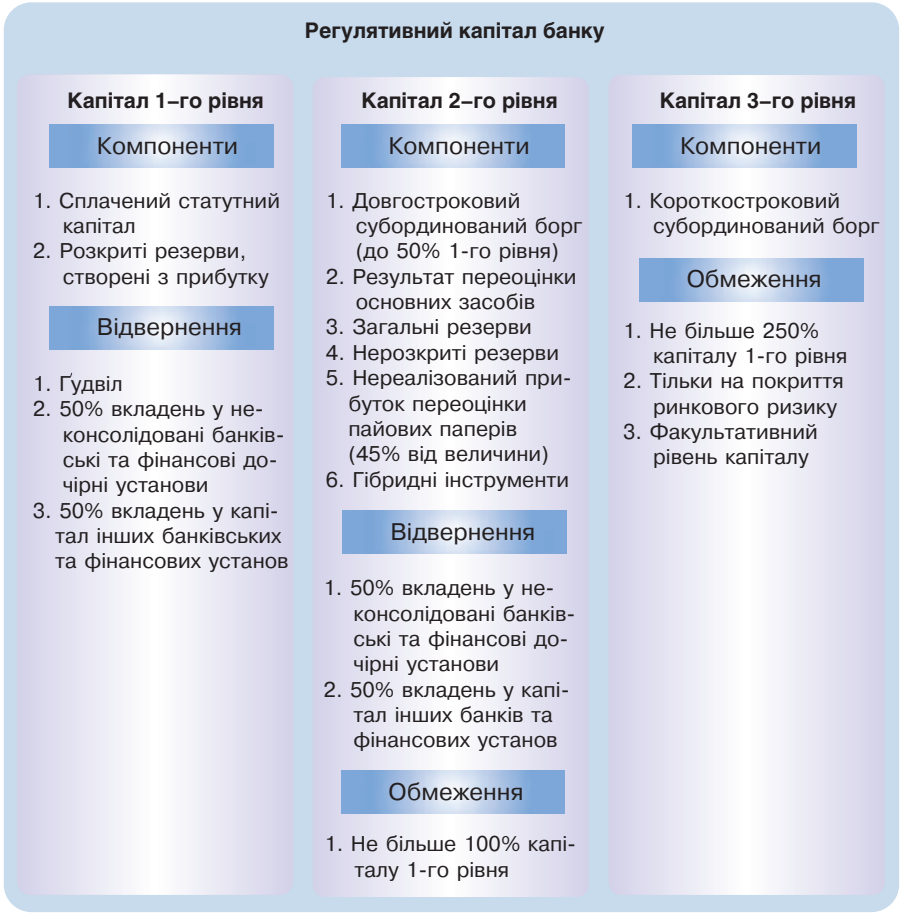

раційного. З іншого боку, у разі відсутності або нестачі капіталу третього рівня ринкові ризики можуть покриватися основним або додатковим капіталом, однак лише тими частинами, які не беруть участі в покритті кредитного ризику [3, вступ, розділ II, частина (a)].

У Базелі II внесено два уточнення щодо порядку розрахунку регулятивного капіталу:

— перше полягає у зміні порядку врахування відвернень із суми основного та додаткового капіталів [1, § 37]. Згідно з оригінальною версією Базеля сума відвернень віднімалась від суми основного капіталу та дозволеної частини додаткового капіталу. Згідно з Базелем II відвернення потрібно віднімати окремо від основного та від дозволеного додаткового капіталів пропорційно (в пропорції 50% на 50%). Таким чином, оскільки додатковий капітал може включатися до регулятивного в сумі, що не перевищує основний капітал, Базельський комітет створив додатковий стимул для банків для акцентування роботи на основному капіталі як на найстабільнішому джерелі коштів;

— друге уточнення стосується виключення резервів під стандартну заборгованість, створених за рахунок прибутку, із додаткового капіталу [1, § 43 та Секція III.G]. Однак це уточнення набуває чинності лише в тому разі, якщо для розрахунку кредитного ризику використовуватиметься підхід внутрішніх рейтингів. У разі застосування стандартизованого підходу (як загального, так і спрощеного) алгоритм розрахунку регулятивного капіталу залишається незмінним.

Запропонований Базельським комітетом алгоритм розрахунку регулятивного капіталу є рекомендаційним. Кожна країна має право вносити в загальну схему певні корективи, які якнайбільше відповідають практиці банківського нагляду та особливостям банківської системи.

Зважені за ризиком активи

На відміну від порядку розрахунку регулятивного капіталу, який залишається практично незмінним уже майже два десятиріччя, алгоритм визначення зважених за ризиком активів у Базелі II зазнав докорінних змін порівняно з першим варіантом Угоди. Алгоритм, запропонований у 1988 році та запроваджений в Україні, передбачає окрему оцінку кредитного ризику (через систему вагових коефіцієнтів), окрему оцінку (розрахунок) регулятивного капіталу, і, як результат, — оцінку адекватності капіталу за формулою:

$$\textit{Адекватність капіталу} = \frac{\textit{Капітал}}{\textit{Зважені за ризиком активи}} = \textit{min } 8\%. \quad (1)$$

Таким чином, у сучасній практиці оцінка адекватності капіталу здійснюється де-факто і починається з визначення величини зважених за ризиком активів.

Натомість у Базелі II через необхідність врахування, крім кредитного, ще й інших ризиків — ринкового та операційного, — запропоновано зворотний алгоритм оцінки адекватності капіталу [1, § 44]. Спочатку визначають величину так званої "вимоги до капіталу" (capital charge), яку потім перемножують на 12.5, аби отримати так званий "еквівалент зважених за ризиком активів". Постійний множник 12.5 — це зворотне значення від 8%, тобто 100% : 8% = 12.5. Потім визначають значення регулятивного капіталу і значення адекватності капіталу за формулою:

$$\textit{Адекватність капіталу} = \frac{\textit{Капітал}}{\textit{Еквівалент зважених за ризиком активів}} = \textit{min } 8\%. \quad (2)$$

Таким чином, оцінка адекватності капіталу згідно з Базелем II починається не з визначення зважених за ризиком активів, а з визначення необхідної величини капіталу для покриття відповідного ризику. Тому наступним блоком питань є огляд порядку розрахунку зважених за ризиком активів та капіталу під відповідний ризик.

Розрахунок капіталу під кредитний ризик

У Базелі II міститься два принципово різних, альтернативних підходи до розрахунку кредитного ризику. За термінологією Базельського комітету це "стандартизований підхід" (standardized approach) та "підхід внутрішніх рейтингів" ПВР (internal ratings — based approach, IRB). Кожен із них, у свою чергу, поділяється на два альтернативних варіанти: стандартизований — на спрощений та загальний, а ПВР — на фундаментальний та поглиблений (див. схему 2).

Окремий банк може використовувати лише один із наведених альтернативних підходів. Різні банки в одній країні можуть застосовувати різні підходи до оцінки кредитного ризику.

Схема 2. **Підходи до оцінки кредитного ризику згідно з Базелем II**

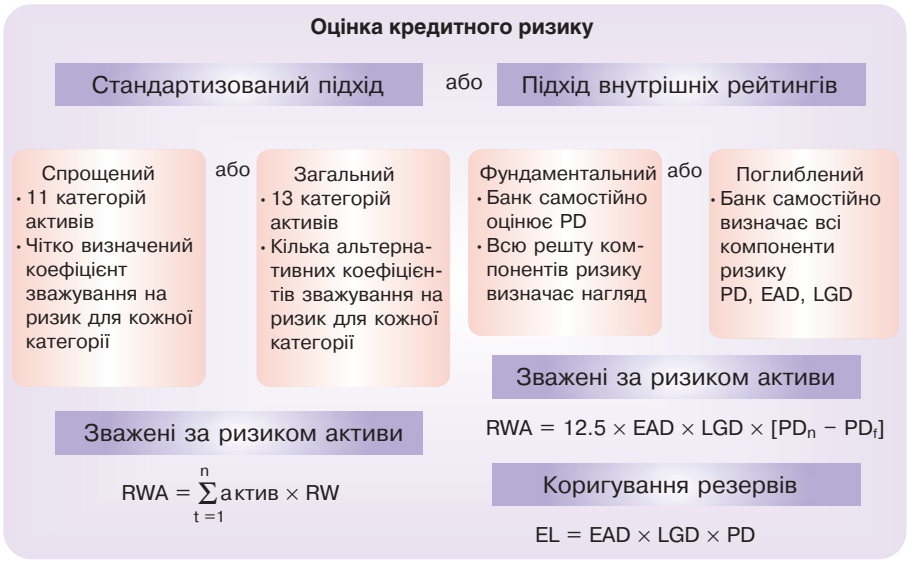

Очікується, що абсолютно всі банки будуть у змозі використовувати спрощений стандартизований підхід. Для використання інших підходів потрібно отримати попередній дозвіл органу нагляду.

Після переходу на удосконаленіші підходи банк не матиме змоги повернутися до використання простіших підходів. Це зроблено задля уникнення можливого маніпулювання регуляторними вимогами.

Стандартизований підхід

В основі стандартизованого підходу закладена та сама ідея, яка стала фундаментом для першого варіанта угоди, — всі активи банку класифікуються на групи за рівнем їх кредитного ризику, і для кожної групи подібних активів встановлюється конкретне значення спеціального коефіцієнта кредитного ризику: від 0% до 100%. Свого часу процес оцінки кредитного ризику за допомогою таких спеціальних коефіцієнтів отримав назву "зважування за ризиком", оскільки в теорії статистики подібні коефіцієнти називаються "ваговими коефіцієнтами" або просто "вагами". Таким чином, зважені за кредитними ризиками активи за стандартизованого підходу визначаються за формулою:

$$\textit{Зважені за ризиком активи} = \sum_{i=1}^{n} \textit{актив}_t \times \times RWt\,. \qquad (3)$$

Зважуванню на коефіцієнти ризику підлягає чиста сума активів, тобто загальна сума заборгованості контрагента мінус сформовані банком спеціальні резерви [1, § 52].

Узагальнену інформацію щодо загального та спрощеного стандартизованого підходів наведено в таблиці 1.

Згідно із загальним стандартизованим підходом усі активи банку, в тому числі позабалансові, поділяються на 13 категорій [1, частина 2, розділ II]. Слід зазначити, що класифікаційні ознаки для деяких категорій не збігаються. Більшість категорій виділяється за ознакою типу контрагента банку, однак є й такі, де як класифікаційну ознаку використовують об'єкт забезпечення чи фінансування або навіть хронологічний фактор — кількість днів прострочення платежу контрагентом. Для кожної категорії передбачено принаймні один варіант значення вагового коефіцієнта ризику.

Для тих категорій, де наведено два або три альтернативні варіанти значення коефіцієнта чи коефіцієнтів ризику, орган нагляду кожної країни повинен прийняти рішення й обрати єдиний варіант, що має застосовуватися для всіх банків цієї країни, які застосовують такий підхід. Для деяких категорій конкретний коефіцієнт ризику визначається залежно від зовнішнього кредитного рейтингу, тобто рейтингу, визначеного незалежною організацією — рейтинговим агентством (комерційною установою) або агентством експортного фінансування (державною установою). Тому інколи загальний стандартизований підхід називають підходом зовнішніх рейтингів (на відміну від підходу внутрішніх рейтингів).

Цікавими є запропоновані в рамках Базеля II методики врахування застави для цілей розрахунку капіталу. В першій версії Угоди про капітал банки взагалі не зважали на забезпечення при розрахунку адекватності капіталу, оскільки забезпечення використовувалося як фактор зниження кредитного ризику при формуванні резервів, а сума резервів вираховувалася і з капіталу (у вигляді витрат на їх формування), і з балансової вартості активу (у вигляді контрактивного рахунку).

У Базелі II запропоновано дві альтернативні методики врахування застави, що отримали назву простого та комплексного підходів.

У рамках простого підходу [1, § 129, §§ 182—185] для деяких категорій активів коефіцієнт кредитного ризику активу чи контрагента в деяких випадках можна замінити коефіцієнтом ризику самої застави, який, як правило, є значно нижчим. Таким чином, простий підхід передбачає, що у разі настання кредитного ризику банку доведеться мати справу не з контрагентом, а з об'єктом забезпечення, тому величина потенційного кінцевого збитку залежить не так від суб'єкта господарювання чи фізичної особи, як від ліквідності застави.

У рамках комплексного підходу [1, §§ 130—133, §§ 147—150] банк повинен скоригувати величину кредитної експозиції на певну частку ринкової вартості застави. Іншими словами, перед зважуванням на ризик банк повинен із загальної суми заборгованості відняти деяку частку вартості об'єкта забезпечення, яка (частка) визначається як добуток ринкової вартості застави на спеціальний понижуючий коефіцієнт, встановлюваний органом нагляду. Подібну практику врахування застави наразі використовує Національний банк для розрахунку необхідної суми резерву на покриття кредитних ризиків.

Необхідність нового підходу до врахування застави продиктована зміною підходів до оцінки резервів під кредитні збитки — згідно з МСБО 39 "Фінансові інструменти: визнання та оцінка" резерв формується на різницю між балансовою вартістю та сумою очікуваного відшкодування, до розрахунку якої забезпечення включається не безпосередньо, а через трансформацію в потоки коштів [4, § 63, § AG84]. Тому з огляду на поширеність практики використання застави для зменшення кредитного ризику Базельський комітет прийняв рішення щодо врахування застави при оцінці капіталу.

До основних переваг загального стандартизованого підходу належить його відносна простота для розуміння та застосування, а також можливість у рамках однієї категорії активів зменшити навантаження на капітал банку через чіткий стимул до роботи з надій-

Таблиця 1. **Порівняльна характеристика загального та спрощеного стандартизованих підходів до оцінки капіталу на покриття кредитного ризику банку**

<table>
<tr><th colspan="2">Загальний стандартизований підхід</th><th colspan="2">Спрощений стандартизований підхід</th></tr>
<tr><td>Вид активу</td><td>Ваговий коефіцієнт ризику</td><td>Вид активу</td><td>Ваговий коефіцієнт ризику</td></tr>
<tr><td rowspan="4">Вимоги до суверенних держав і центральних банків</td><td>Варіант 1. Залежно від суверенного рейтингу країни, що надається рейтинговим агентством
AAA до AA– | A+ до A– | BBB+ до BBB– | BB+ до B– | Нижче B– | Без рейтингу
0% | 20% | 50% | 100% | 150% | 100%</td><td rowspan="2">Вимоги до суверенних держав і центральних банків</td><td rowspan="2">Залежно від бального значення ризику країни, що визначається агентствами експортного кредитування
0–1 | 2 | 3 | 4 до 6 | 7
0% | 20% | 50% | 100% | 150%</td></tr>
<tr><td>Варіант 2. Залежно від бального значення ризику країни, що визначається агентствами експортного кредитування
0–1 | 2 | 3 | 4 до 6 | 7
0% | 20% | 50% | 100% | 150%</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Вимоги до підприємств державного сектору, що не належать до центрального уряду</td><td>Варіант 1. Аналогічно вимогам до банків, але без преференції для короткострокових активів</td><td rowspan="3">Вимоги до інших офіційних органів</td><td>Коефіцієнт 0% встановлюється для деяких міжнародних банків розвитку на зразок Світового банку та Європейського банку реконструкції та розвитку</td></tr>
<tr><td>Варіант 2. Аналогічно вимогам до суверенних держав</td><td>Коефіцієнт 100% встановлюється для всіх інших банків розвитку</td></tr>
<tr><td>Вимоги до багатосторонніх банків розвитку</td><td>Аналогічно варіанту 2 вимог до банків, але без преференцій для короткострокових активів. 0% для банків із високим рейтингом</td><td>Для підприємств державного сектору встановлюється коефіцієнт, аналогічний коефіцієнту для вимог до банків, зареєстрованих у відповідній країні</td></tr>
<tr><td rowspan="5">Вимоги до банків</td><td>Варіант 1. Аналогічно варіанту 1 вимог до суверенних держав, але з пониженням на одну категорію. Для банків з країн із суверенним рейтингом нижче B– коефіцієнт становить 100%
AAA до AA– | A+ до A– | BBB+ до BBB– | BB+ до B– | Нижче B– | Без рейтингу
20% | 50% | 100% | 100% | 150% | 100%</td><td rowspan="2">Вимоги до банків та страхових компаній</td><td rowspan="2">Для банків встановлюється коефіцієнт, аналогічний вимогам до суверенних держав
0–1 | 2 | 3 | 4 до 6 | 7
0% | 20% | 50% | 100% | 150%
Для вимог до страхових компаній встановлюється коефіцієнт, аналогічний вимогам до банків, якщо режим нагляду за страховими компаніями аналогічний режиму нагляду за банками. В решті випадків встановлюється коефіцієнт, аналогічний вимогам до корпорацій</td></tr>
<tr><td>Варіант 2. Залежно від зовнішнього кредитного рейтингу самого банку. Для банків без рейтингу коефіцієнт становить 50%. Преференційні коефіцієнти — на одну категорію краще — встановлюються для активів із первісним строком дії менше 1 року, крім тих, які мають рейтинг нижче B–, однак мінімальне значення не може бути меншим за 20%.
AAA до AA– | A+ до A– | BBB+ до BBB– | BB+ до B– | Нижче B– | Без рейтингу
Довгострокові
20% | 50% | 50% | 100% | 150% | 50%
Короткострокові
20% | 20% | 20% | 50% | 150% | 20%</td></tr>
<tr><td>Вимоги до корпорацій</td><td>Коефіцієнт 100% для всіх вимог до корпорацій без жодного виключення</td></tr>
<tr><td>Вимоги, включені до наглядових роздрібних портфелів</td><td>Коефіцієнт 75%, за виключенням прострочених кредитів</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Вимоги до страхових компаній</td><td rowspan="2">Вимоги, забезпечені житловою нерухомістю</td><td rowspan="2">Коефіцієнт 35%, за виключенням прострочених кредитів</td></tr>
<tr><td>Варіант 1. Аналогічно вимогам до банків, якщо режим нагляду за страховими компаніями є аналогічним режиму нагляду за банками</td></tr>
<tr><td>Варіант 2. Аналогічно вимогам до корпорацій</td><td colspan="2"></td></tr>
<tr><td rowspan="3">Вимоги до корпорацій</td><td>Варіант 1. Залежно від зовнішнього кредитного рейтингу юридичної особи
AAA до AA– | A+ до A– | BBB+ до BB– | Нижче BB– | Без рейтингу
20% | 50% | 100% | 150% | 100%</td><td>Вимоги, забезпечені комерційною нерухомістю</td><td>Коефіцієнт 100%</td></tr>
<tr><td>Варіант 2. Коефіцієнт 100% для всіх вимог до корпорацій без жодного виключення</td><td rowspan="2">Прострочені кредити</td><td rowspan="2">Залежно від рівня сформованих резервів
Менше 20% | Не менше 20% | Більше 50%
150% | 100% | 100% або 50%</td></tr>
<tr><td>Вимоги, включені до наглядових роздрібних портфелів</td><td>Коефіцієнт 75%, за виключенням прострочених кредитів</td></tr>
<tr><td>Вимоги, забезпечені житловою нерухомістю</td><td>Коефіцієнт 35%, за виключенням прострочених кредитів</td><td>Категорії високого ризику</td><td>Коефіцієнт 150%</td></tr>
<tr><td>Вимоги, забезпечені комерційною нерухомістю</td><td>Коефіцієнт 100%</td><td>Інші активи</td><td>Коефіцієнт 100%</td></tr>
<tr><td>Прострочені кредити</td><td>Залежно від рівня сформованих резервів
Менше 20% | Не менше 20% | Більше 50%
150% | 100% | 100% або 50%</td><td>Позабалансові активи</td><td>Із використанням факторів кредитної конверсії</td></tr>
<tr><td>Категорії високого ризику</td><td>Коефіцієнт 150% або вище</td><td colspan="2" rowspan="3"></td></tr>
<tr><td>Інші активи</td><td>Коефіцієнт 100% або вирахування з капіталу</td></tr>
<tr><td>Позабалансові активи</td><td>Із використанням факторів кредитної конверсії</td></tr>
</table>

нішими контрагентами.

Найбільшим недоліком є необхідність наявності зовнішніх рейтингів для основних категорій активів — вимог до банків, корпорацій, страхових компаній тощо. Це потребує, по-перше, наявності принаймні кількох рейтингових агентств та, по-друге, бажання контрагентів забезпечувати можливість їх продуктивної роботи через оприлюднення інформації про свій фінансовий стан і результати діяльності та оплату послуг рейтингових агентств. За браку цих двох складових застосування загального стандартизованого підходу стає проблематичним.

У межах спрощеного стандартизованого підходу всі активи банку поділяються на 11 категорій [1, додаток 1]. Для кожної категорії встановлюється, як правило, одне значення коефіцієнта ризику. Для деяких категорій передбачено кілька можливих коефіцієнтів ризику залежно або від значення кредитного рейтингу, або від рівня сформованих резервів. Однак для жодної категорії немає кількох альтернативних варіантів, як це передбачено для загального стандартизованого підходу.

Фактично за спрощеного стандартизованого підходу як кредитні рейтинги застосовуються лише суверенні рейтинги країн, що визначаються агентствами експортного фінансування, які функціонують у кожній країні. Тому за цього варіанта підходу не виникає проблеми, описаної вище щодо загального стандартизованого підходу.

Мало того, зовнішні рейтинги використовуються тільки щодо вимог до суверенних держав, центральних і комерційних банків, тобто до відносно невеликої (за кількістю контрагентів) частки активів, де рейтингові оцінки доступні вже зараз. Для решти контрагентів значення коефіцієнтів ризиків або "прив'язані" до суверенного рейтингу країни, або зафіксовані на певному рівні і не залежать від зовнішнього рейтингу контрагента. Для врахування наявності забезпечення за кредитом у рамках спрощеного стандартизованого підходу можна застосовувати лише простий підхід — підміну вагового коефіцієнта ризику.

Таким чином, стандартизований підхід — це подальше вдосконалення сучасної практики зважування активів за ризиком. Спрощений стандартизований підхід є найоптимальнішим рішенням для України, оскільки не потребує ні значних змін методологічної бази, ні істотних інвестицій з боку банків. Найпомітнішими відмінностями від сучасної практики розрахунку економічного нормативу адекватності регулятивного капіталу є:

— наявність значно більшої кількості категорій активів (11 порівняно з 5 групами, що виділяються НБУ);

— використання факторів кредитної конверсії для позабалансових активів;

— нова методологія врахування застави;

— відмінності у вагових коефіцієнтах ризику.

Згадавши вагові коефіцієнти ризику, слід пояснити їх сутність, тобто яке саме явище вони характеризують, оскільки це питання викликає певні непорозуміння. Дехто вважає, що це — значення ймовірності настання збиткової події (дефолту), дехто — що це максимально можлива величина збитку банку від даної категорії активів. До появи Базеля II вагові коефіцієнти для жодної категорії активів ніколи не перевищували 100%, що повністю відповідало обом альтернативним думкам щодо їх природи.

У стандартизованому підході оцінки кредитного ризику практично перше, що впадає у вічі, — це наявність коефіцієнта 150%, зокрема для активів високого рівня ризику, для вимог до банків і суверенних держав із найгіршим рейтингом та для прострочених кредитів. Таке високе значення породило істотні непорозуміння. Адже, з одного боку, значення ймовірності завжди повинно перебувати в межах від 0% до 100%, а з другого, — максимальна величина втрати не може перевищувати суму вкладених коштів, тобто 100%.

Базельський комітет аргументував вагові коефіцієнти ризику понад 100% практикою роботи банків у деяких країнах. У разі настання збиткових подій (затримки платежу контрагентом тощо) банку доводиться нести додаткові витрати на спроби відшкодувати заборгованість (витрати на претензійно-позовну роботу, реалізацію застави тощо). Інколи такі додаткові витрати виявляються марними. Саме тому Базельський комітет вважає, що максимальний збиток від кредитного ризику в окремих випадках може перевищувати суму первісно інвестованих коштів. Максимальне значення вагового коефіцієнту, яке наводиться у Базелі II, — це 350% для траншів сек'юритизації з рейтингом від BB+ до BB– [1, § 79].

Підхід внутрішніх рейтингів

Підхід внутрішніх рейтингів (ПВР) — нова методика, раніше в практиці банківського нагляду не використовувана. Згідно з ПВР усі активи банку (за термінологією Базельського комітету — експозиції) поділяються на 5 класів, деякі з них поділяються на субкласи (див. таблицю 2) [1, § 215].

У ПВР окремо оцінюються неочікувані та очікувані збитки [1, § 212].

Неочікувані збитки — це збитки, які можуть виникнути в майбутньому і суму яких на дату балансу достовірно оцінити неможливо, однак які можна оцінити приблизно, з досвіду минулої роботи. Оцінка неочікуваних збитків потрібна для визначення необхідної величини капіталу, що буде потрібен банку в майбутньому для їх компенсацій.

Очікувані збитки — це аналог резервів на покриття кредитного ризику. Оцінка таких збитків необхідна виключно для того, щоб визначити, чи не потрібно додатково скоротити регулятивний капітал банку в разі, якщо очікувані збитки перевищують сформований резерв.

Тим самим ПВР істотно відрізняється від стандартизованого підходу, оскільки згідно зі стандартизованим підходом банк повинен коригувати не капітал, а експозицію (заборгованість за активом), причому на всю суму сформованих резервів, які подекуди можуть бути меншими або більшими за потрібні.

Таблиця 2. **Класи та субкласи експозицій згідно з підходом внутрішніх рейтингів**

Класи експозицій	Субкласи експозицій
(a) Корпоративні активи	1. Проектне фінансування
	2. Об'єктне фінансування
	3. Товарне фінансування
	4. Дохідна нерухомість
	5. Високомінлива комерційна нерухомість
(b) Суверенні активи	
(c) Заборгованість банків	
(d) Роздрібні активи	1. Забезпечені житловою іпотекою
	2. Кваліфікаційні револьверні кредити
	3. Інші роздрібні активи
(e) Пайові інструменти	

Неочікувані збитки

Неочікувані збитки оцінюються за допомогою спеціальних формул (за термінологією Базельського комітету — функцій зважування за ризиком[3]). Типова формула оцінки неочікуваних збитків [1, § 272]:

$$\begin{cases} R = 0.12 \times \frac{1-e^{-50\times PD}}{1-e^{-50}} + 0.24 \times \left(1 - \frac{1-e^{-50\times PD}}{1-e^{-50}}\right) \\ b = [0.11852 - 0.05478 \times ln\ PD]^2 \\ K = \left[LGD \times N\left(\sqrt{\frac{1}{1-R}} \times G(PD) + \sqrt{\frac{R}{1-R}} \times \right.\right. \\ \left.\left. \times G(0.999)\right) - LGD \times PD\right] \times \frac{1+(M-2.5)\times b}{1-1.5\times b} \\ RWA = K \times 12.5 \times EAD. \end{cases} \quad (4)$$

Як бачимо, функція зважування за ризиком, що використовується в ПВР, істотно відрізняється від формули [3], яка описує визначення суми зважених за ризиком активів для цілей стандартизованого підходу.

Компоненти ризику (за термінологією Базельського комітету), що використовуються у формулі, це:

— ймовірність дефолту (probability of default, *PD*) — ймовірність настання протягом року з моменту проведення оцінки події, що характеризується як дефолт. За твердженням Базельського комітету, двома незалежними свідченнями дефолту є: (1) затримка будь-якого платежу контрагентом на 90 або більше днів; (2) наявність у банку сумнівів щодо можливості отримати повернення заборгованості без вжиття відповідних заходів [1, § 452]. Ймовірність дефолту, як і будь-який показник імовірності, може набувати будь-якого значення від 0% до 100%;

— збиток при дефолті (loss given default, *LGD*) — максимально можлива величина втрати активу (у відсотках до його облікової вартості) у разі настання дефолту. Встановлюється Базельським комітетом для кожного класу та субкласу експозицій;

— експозиція при дефолті (exposure at default, *EAD*) — облікова вартість активу, тобто величина заборгованості контрагента перед банком. Встановлюється Базельським комітетом для кожного класу та субкласу експозицій;

— ефективний строк (effective maturity, *M*) — реальний строк дії активу.

Наступні фактори використовуються у формулі [4], але не є компонентами ризику:

R — кореляція. Використовується для визначення того, наскільки фактичний профіль збитків відрізняється від нормального розподілу;

e — основа натурального логарифму, стале число, що дорівнює 2.71828182845904;

b — фактор коригування на строк до погашення — технічний параметр формули;

ln — натуральний логарифм. *Ln*(*x*) вказує, в який ступінь слід піднести число *e* для того, щоб отримати число *x*;

N — кумулятивна функція розподілу для стандартної нормальної випадкової змінної. *N*(*x*) означає ймовірність того, що нормальна випадкова змінна з медіаною, що дорівнює нулю, та варіацією, що дорівнює одиниці, набуде значення, меншого або рівного числу x;

G — інвертована (обернена) кумулятивна функція розподілу для стандартної нормальної випадкової величини. Якщо $G(z) = x$, то $N(x) = z$;

K — вимога до капіталу. Використовується як проміжний етап оцінки еквіваленту зважених за ризиком активів;

RWA — еквівалент зважених за ризиком активів.

Типова формула (4) має кілька модифікацій для врахування ефекту розміру компанії та заборгованості. При цьому модифікуються параметри кореляції (*R*), строку до погашення (*b*), та, в деяких випадках, константи формули — решта факторів і сама ідеологія розрахунку залишаються незмінними.

Така велика кількість компонентів ризику є другою істотною відмінністю ПВР від стандартизованого підходу. Спочатку в угоді 1988 року, а згодом у стандартизованому підході в одному числовому значенні вагового коефіцієнта ризику було поєднано два абсолютно різних прояви кредитного ризику — ймовірність дефолту і збиток при дефолті. Як видно з формули (4), у ПВР імовірність дефолту і рівень збитку при дефолті оцінюються окремо один від одного. Це робить процедуру оцінки ризику набагато точнішою.

У межах фундаментального варіанта підходу внутрішніх рейтингів банк повинен самостійно визначити ймовірність дефолту в процесі довготривалих спостережень[4] та використовувати значення інших параметрів, доведених органом нагляду. В межах поглибленого варіанта ПВР значення всіх компонентів ризику банк визначає самостійно, однак для застосування цього варіанта він повинен виконувати низку дуже суворих вимог щодо своєї практики ризик-менеджменту [1, § 245]. Фактично, використовуючи власні дані статистичних спостережень, банк таким чином функціонує як своєрідне рейтингове агентство, проте лише сам для себе. Саме тому описаний підхід отримав назву "підхід внутрішніх рейтингів[5].

За будь-якого варіанта підходу внутрішніх рейтингів класифікація активів на класи та математичний апарат, що використовується (формули, значення констант і деяких інших параметрів), залишаються абсолютно ідентичними. Це третя істотна відмінність ПВР від стандартизованого підходу, в двох альтернативних варіантах якого — загальному та спрощеному — запропонована класифікація активів і значення вагових коефіцієнтів ризиків істотно відрізняються.

Таким чином, оцінений за допомогою формули (4) еквівалент зважених за ризиком активів підставляють до формули (2) з метою визначення адекватності капіталу.

Очікувані збитки

Оцінюючи очікувані збитки (expected losses, *EL*), переважно користуються формулою [1, § 374—376]:

$$EL = EAD \times PD \times LGD. \quad (5)$$

Ця формула модифікується для оцінки очікуваних збитків від операцій спеціалізованого кредитування — проектного, об'єктного, товарного фінансування, операцій із житловою та нежитловою нерухомістю. Для цих операцій замість множника *PD* x *LGD* використовують факторні значення, визначені органом нагляду залежно від стану обслуговування боргу.

Якщо отримана величина очікуваних збитків перевищує суму допустимих резервів (тобто суму всіх спеціальних резервів, часткових списань без використання рахунку резервів, загальних резервів під конкретні портфелі на зразок резервів під ризик країни), різницю слід виключати з регулятивного капіталу банку в пропорції 50% з основного та 50% з додаткового. У разі, якщо очікувані збитки є меншими за допустимий резерв, банк може додати різницю до додаткового капіталу, але не більше 0.6% від суми зважених за ризиком активів і лише за попереднього дозволу від органу нагляду.

Крім того, в підході внутрішніх рейтингів дуже багато уваги приділяється

[3] Згідно з [1, § 244] "функції зважування за ризиком — це спосіб трансформації компонентів ризику в еквівалент зважених за ризиком активів та, таким чином, у вимоги до капіталу".

[4] У деяких випадках потрібно мати дані за шість років. Ключовим моментом збору статистичних спостережень є сталість визначення дефолту, оскільки будь-яка зміна поняття "дефолт" фактично робить всю попередньо накопичену базу спостережень незіставною і такою, що не може використовуватися для майбутніх розрахунків.

[5] На відміну від стандартизованого підходу, де банкам заборонено використовувати результати власних статистичних спостережень і де як рейтингові оцінки кредитного ризику приймаються виключно оцінки зовнішніх рейтингових установ.

урахуванню факторів пом'якшення кредитного ризику (застав, гарантій, свопів кредитного ризику тощо), різноманітним аспектам сек'юритизації, обговоренню проблем специфіки визначення періоду утримання (холдингового періоду) для цілей оцінки компонентів ризику тощо. Підхід внутрішніх рейтингів цілком справедливо вважається фахівцями однією із найскладніших концепцій у сучасній банківській справі. Це змусило Базельський комітет оприлюднити спеціальну пояснювальну записку, де математичні аспекти ПВР викладено в науково-популярному форматі [5].

У рамках окремої публікації неможливо описати всі нескінченні нюанси та особливості, передбачені Базелем II і розраховані на країни, що мають і відповідну інфраструктуру фінансової системи, і багатий інструментарій управління кредитним ризиком, і багаторічні дані статистичних спостережень. Слід зазначити, що навіть для тих країн, які відповідають наведеній характеристиці, запровадження підходу внутрішніх рейтингів стало доволі серйозним випробуванням як для банківської спільноти, так і для органів нагляду. Тому для України підхід внутрішніх рейтингів наразі є швидше предметом для вивчення, ніж матеріалом для запровадження.

(*Закінчення буде*). □

Список використаних джерел

1. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — Updated November 2005 (www.bis.org).

2. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — June 1988 (www.bis.org).

3. Amendment to the Capital Accord to incorporate market risks. Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — Updated November 2005 (www.bis.org).

4. International Accounting Standard 39 "Financial Instruments: Recognition and Measurement". International Accounting Standards Board, London, 2005 (www.iasb.org).

5. An Explanatory Note on the Basel II IRB Risk Weight Functions. Basel Committee on Banking Supervision. — Basel. — July 2005 (www.bis.org).

Міні-рецензія

Видання для фахівців із міжнародних фінансів

Наприкінці 2005 року побачило світ унікальне видання "Україна і Міжнародний валютний фонд". Вихід книги приурочено до 60-ліття із часу ратифікації у 1945 році Статуту МВФ більшою частиною країн-учасниць.

Україна і Міжнародний валютний фонд. За ред. В.С.Стельмаха / Упор. А.В.Шаповалов, О.К.Єременко. — Л: ЛБІ НБУ, 2005. — 206 с.

Актуальність книги та своєчасність її видання зумовлена появою нових концепцій міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин, гострою потребою перегляду ролі міжнародних валютно-фінансових установ у сучасних міжнародних економічних зв'язках в умовах глобалізації, необхідністю побудови нових та перегляду існуючих схем відносин між МВФ та Україною. В сучасних умовах інтеграційного розвитку світового господарства, появи нових глобальних викликів і дедалі суперечливішого характеру розвитку системи міжнародних валютно-кредитних відносин таке видання є вельми важливим з огляду на необхідність осмислення концептуальних основ функціонування Міжнародного валютного фонду, передумов та економіко-правових аспектів вступу України до МВФ та специфіки сучасного етапу співпраці.

У книзі наголошено на зростанні ролі міжнародних валютно-фінансових організацій, зокрема МВФ та МБРР як спеціалізованих установ системи ООН, у регулюванні важливих сфер міжнародних господарських зв'язків. Зазначено про специфіку членства в МВФ країн із перехідною економікою, зокрема й України.

Викладено основні положення нормативно-правових актів України, які стосуються вступу до МВФ, подано Статті Угоди Міжнародного валютного фонду (Статут МВФ). Кваліфікований переклад Статуту МВФ дає змогу практикам та науковцям професійно працювати з офіційною термінологією Міжнародного валютного фонду.

Колектив авторів аналізує позиції України у Фонді, зокрема порівняно з позиціями інших країн із перехідними економіками. Представлено також аналітичний огляд результатів співпраці України та МВФ починаючи з 1992 до 2005 року. Визначено та критично оцінено основні напрями і перспективи такої співпраці, основні недоліки програм МВФ. У книзі виділено основні етапи співпраці України та МВФ, визначено специфіку кожного етапу, проаналізовано всі програми МВФ для України на кожному етапі.

Видання містить сучасні статистично-інформаційні додатки, де подано інформацію про членський склад і квоти в МВФ, структуру розподілу спеціальних прав запозичення, а також склад виконавчих директорів Фонду та розподіл голосів.

Практична корисність книги визначається тим, що вона може стати в нагоді широкому колу фахівців у галузі міжнародних фінансів: працівникам банківської та фінансової сфер, наукових центрів, студентам, аспірантам і викладачам вищих навчальних закладів економічного профілю, а також урядовим структурам. □

Олександр Шнирков,

заступник директора Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Доктор економічних наук, професор.

Павло Дзюба,

викладач кафедри міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Кандидат економічних наук.

Точка зору

У заручниках зовнішньої кон'юнктури

До аналізу основних напрямів макроекономічного розвитку України в 2005 році

Валерій Литвицький

Керівник групи радників Голови Національного банку України

Дискусія навколо проблем минулорічної макроекономічної політики триває. На жаль, окремі аналітики, журналісти, а особливо — представники різномаштних партій вдаються до їх політизації. Висмикуються окремі факти, які, до того ж, однобоко інтерпретуються. Аналіз провадиться несистемно, без урахування всього контексту рушійних сил динаміки ВВП. У відриві від інших її складових розглядаються експорт, імпорт, платіжний баланс. Недооцінюється роль внутрішніх факторів зростання.

У статті проаналізовано ситуацію з урахуванням цих важливих передумов. Деякі положення та висновки мають полемічний характер, відображають особисту точку зору автора і не є офіційною позицією Національного банку України.

Почнемо з експорту.

Чи коректним є твердження щодо вирішального впливу його минулорічного уповільнення на динаміку ВВП?

Якщо припустити, що частка експорту у зростанні внутрішнього валового продукту становить відсотків 60, то його вплив на динаміку ВВП справді може бути ключовим. Але хто розуміється в економіці, той знає, що реальним внеском у ВВП є не загальний, а чистий експорт, який обчислюється як різниця між обсягами експорту й імпорту. Найбільше значення цього показника, зафіксоване в нашій країні 2004 року, становило 7.4% від ВВП. Причому воно не перевищувало 10% за всі роки спостережень. Отже, вирішальну роль у 2004 році, як і раніше, відігравали внутрішні фактори зростання, передусім — інвестиції, споживчий попит.

Автори несистемних аналізів цю обставину не беруть до уваги. Уповільнення обсягів експорту драматизують. Ігнорують історичні факти. Наприклад, і в 2001-му, і в 2005 роках торговельний баланс мав невелике позитивне сальдо: відповідно 617 млн. і 300 млн. доларів США. Порівняно з різницею в обсягах експортно-імпортних операцій (які 2001 року становили 42 млрд., а 2005-го — 84 млрд. доларів США) різниця в сальдо (приблизно 300 млн. доларів) незначна.

Якби чистий експорт був домінуючим фактором зростання ВВП, то хіба цією різницею можна було б пояснити розрив у темпах зростання ВВП, які 2001 року становили 9.4, а 2005-го — 2.4%? Причому зовнішня кон'юнктура протягом обох зазначених періодів була однаковою мірою несприятлива щодо зростання. А результати виявилися різними. Отже, не слід усе зводити до експорту. Важливо тримати в полі зору той факт, що експорт потрібен для фінансування імпорту (йдеться про ввезення Україною продукції, яку вона або не виробляє, або виробляє мало і з високими витратами), а також — для забезпечення ефективної зайнятості, яку поки що обмежує недостатній розвиток внутрішнього ринку.

Аналітики, які акцентують увагу на темпах зростання експорту, мали б рахуватися і з тим, що уповільнення його динаміки в 2005 році залежало передусім від різкого погіршення умов світової торгівлі після значного підвищення цін на нафту і стабілізації цін на метали. Крім того, на значення показника вплинула (у бік зниження) і минулорічна практика протидії податкових органів спробам приписок задля незаконного отримання відшкодування дебетового сальдо ПДВ. У 2004 році саме ці приписки штучно завищували обсяг реального експорту і темпи зростання ВВП. Інша річ, що нова влада не взялася за доведення фактів цих приписок у судах.

Звичайно, було б помилкою зводити проблеми експорту лише до приписок або до погіршення умов світової торгівлі. Все ж таки, наприклад, ціни на метал зросли, хоч і не різко (за рік середня ціна підвищилася з 339.8 до 398.1 долара США за одну тонну). Це сприяло збереженню позитивної динаміки експорту чорних металів. Водночас скоротилися його фізичні обсяги, що частково можна пояснити депресією попиту, посиленням конкуренції з азійськими виробниками.

Проте дослідники не повинні ігнорувати й ознак перегріву в металургійній галузі, який проявився в 2004 році. Металурги працювали на швидкий результат, "зриваючи куш" на супервисокій кон'юнктурі 2003—2004 рр. Не дбали про завтрашній день. А вже наприкінці другого кварталу 2004 р. виникла проблема збуту.

Після стабілізації світових цін зменшити витрати, не оновивши основний капітал, було практично неможливо. Модернізація фондів затягнулася. Рівень їх зношеності зріс. Отже, коріння сьогоднішніх проблем слід шукати не в 2005 році, а у двох попередніх.

Зважимо і на те, що вже впродовж кількох років залишається гострою проблема певної переорієнтації виробництва металу на внутрішній ринок. Її вирішення дало б змогу стабілізувати ціни для вітчизняних вироб-

ників. Передусім тих, котрі виробляють продукцію інвестиційного спрямування.

Динаміку експорту не можна оцінювати однобоко. Разом із її уповільненням посилювалася роль внутрішніх факторів зростання ВВП.

У 2003—2004 рр. обсяги експорту збільшувалися вищими темпами, ніж ВВП, промисловість і інвестиції. А в 2005 році саме внутрішній, а не зовнішній попит став головним рушієм економічного зростання.

Якщо у 2004 році ВВП зріс на 12.1, а експорт — на 37% (тобто темп його збільшення був на 25.1 відсоткового пункту вищим), то у 2005 році різниця в темпах зростання експорту і ВВП становила лише 4.3 в. п. Натомість номінальні доходи у 2005 році збільшилися на 38%, тобто темп їх зростання на 31 в. п. перевищував темп збільшення обсягів експорту. У 2004 році динаміка номінальних доходів, навпаки, поступалася експорту (22% проти 37).

На жаль, бажаного заміщення внутрішнім попитом зовнішнього ще не відбулося. Це і позначилося на розглянутих вище темпах.

Недостатніми були й обсяги інвестицій. Уповільнення їх приросту розпочалося ще у 2004 році. Виправити ситуацію, яка перебувала під впливом інерційних сил, ще не вдалося.

Дехто і досі не може або не хоче збагнути глибину деформацій економічного розвитку, які відбулися в останній третині 2004 року, коли різко зросли обсяги невиробничого споживання. Тоді (вперше після 1999 року) відновився дефіцит бюджету, знову двозначною стала інфляція, загальмувався процес кредитування, виник ажіотажний попит на валюту.

Критикам минулорічної політики уряду (зокрема і його колишнім членам) варто згадати, що саме два роки тому відбулося двократне уповільнення темпів валового нагромадження основного капіталу. За 2004 рік вони зросли лише на 10%, тоді як 2003 року — на 22.5%. У порівнянних цінах зазначений показник становив 10.2% (2003 року — 15.8%). Загалом капітальні вкладення в основний капітал за підсумками 2004 року збільшилися на 28%, щоправда лише за рахунок високого показника у I кварталі — 52%. В останні ж два місяці 2004 року їх динаміка практично завмерла.

Пригнічення інвестиційної активності в 2004 році було найпотужнішим чинником формування бокового тренду руху ВВП. Пік його динаміки припав на літні місяці, а вже з вересня 2004 року спостерігався її неухильний спад. Зазначена трансформація була погано спрогнозована і тому макроекономічні орієнтири державного бюджету на 2005 рік ще у грудні 2004-го заклали як надмірно оптимістичні.

Наслідки послаблення кредитної активності й негативних навколовиборчих очікувань виробників виявилися драматичними. Глибина ймовірного гальмування виробництва була недооцінена. "Спочиваючи на лаврах" сприятливої зовнішньої кон'юнктури 2003—2004 рр., економіку "гріли" інвестиціями, які обчислювалися двозначними числами (28—33%). За таких умов і виник певний перегрів, принаймні в деяких галузях. Та, як свідчить світова практика, іноді від бумового піднесення до руйнівного спаду — один крок. Ця закономірність майже невідворотна, якщо різко знижується зовнішній попит. Саме це і сталося в Україні.

Не варто сьогоднішнім прихильникам начебто об'єктивного аналізу також робити вигляд, що факт різкого погіршення умов експорту в перші місяці переходу влади від старої до нової адміністрації їм невідомий. Експорт товарів і послуг за 12 місяців 2004 року зріс на 37%, але вже у січні цей показник знизився до 14%. Протягом наступних двох місяців I кварталу зовнішній попит скорочувався відносно повільно. Але вже на початку II кварталу обсяги світової торгівлі знизилися майже до нуля. У травні спостерігався навіть від'ємний приріст.

Прогнози зміни нафтових цін не справдилися. Помилилися майже всі футурологи світу. Війна в Іраку не перейшла в очікувану фазу. Російський ринок (один із двох основних для України) не виправдовував надій. Як наслідок, у травні експорт товарів і послуг зріс лише на 8.1% (у травні 2004 року даний показник становив 48%). При цьому зауважимо: не тільки Україна, а й будь-яка інша країна світу не може убезпечити свою торгівлю від таких коливань зовнішнього походження.

Критикам "вражаючого зростання доходів", яке вони оцінюють як "шкідливе для цінової стабільності", не слід забувати, коли і ким були сформовані виклики фінансовій безпеці. Стрибок інфляційного тиску, який пригнітив споживчий попит, відбувся у IV кварталі 2004 року. На перешкоді економічному зростанню став не тільки перегрів, а й "переспоживання". Якщо перегрів зачепив деякі експортоорієнтовані і суміжні з ними, а також інвестиційноутворюючі галузі, то експансія невиробничого споживання, яка з осені була підживлена коштами, отриманими від приватизації, зробила потужний виклик галузям кінцевого споживання. Імпорт був обмежений, а вітчизняні галузі власними силами з різким зростанням споживчого попиту не впоралися.

Проблем додала спадщина 2003 року, яка сформувала відставання пропозиції тваринницької продукції. З осені прийшла висока інфляційна хвиля, яка ще не згасала і в I кварталі 2005 року. Підвищені у 2004 році пенсії, зарплати і соціальні виплати за відсутності надійної пропозиції на ринках продовольчих товарів, передусім — м'ясопродуктів, створили пряме навантаження на базовий компонент індексу споживчої інфляції.

Викликана невмотивованими соціальними виплатами енергія споживчого попиту не стала додатковим фактором економічного зростання, а трансформувалася у підвищення роздрібних цін. Якщо у січні — вересні 2004 року інфляція споживчих цін становила 5.6%, то за підсумками року вона зросла до 12.3%. Отже, лише за IV квартал 2004 року інфляційний тиск посилився відчутніше, ніж за всі три попередні.

Підвищена інфляція (за 2003—2004 рр. — понад 20%) призвела до гальмування економічного зростання у 2005 році.

Повернемося до проблеми відносного перегріву. Його ознакою в металургії стало зростання цін виробників на 37.1% (2003 року цей показник дорівнював 13.5, 2002-го — 5.5%). У виробництві коксу зазначене зростання становило 77.9% (2002 року — 25.5, 2003-го — 22.9%). У промисловості ціни зросли в цілому на 24.1%. У машинобудуванні — на 13.7% (2003 року — на 5.8, 2002-го — на 2.8%). У будівництві — на 26.2% (2003 року — на 7.4%). Підвищення цін на будівельно-монтажні роботи було найзначнішим за всі роки позитивної економічної динаміки в Україні. Ознакою майбутніх проблем стали не самі по собі високі темпи обсягів виробництва або зростання ВВП, а безпрецедентне підвищення оптових та роздрібних цін. Так високо роздрібні ціни не піднімалися з 2000 року, а оптові — з 1998-го.

"Розігріті" потужності металургії та інших експортоорієнтованих і суміжних з ними галузей наблизилися до потенційного максимуму завантаження. Попередження про можливість перевиробництва на ринках

металу ігнорувалися. Галузі поспішали жити сьогоднішнім днем із його "підігрітим" зовнішнім попитом, не хотіли "жертвувати" обсягами збуту, тому про інвестиції не дуже й дбали. Ціни були настільки високими, а курсова премія — такою рясною (курс став фактично зафіксованим), що багато хто з виробників просто перестав турбуватися про завтрашній день.

А він настав. Попит знизився. Ціни — теж. Витрати ж залишилися такі, як і раніше. Інвестиції на модернізацію вимірювалися дуже скромними сумами. Кошти вкладалися здебільшого у діючі потужності, а не в їх оновлення. З осені 2004 року галузь почала входити у передстагнаційний стан. А з 2005 року вже увійшла в стагнацію і передкризовий стан — почалося скорочення обсягів виробництва.

Аналізуючи причини уповільнення зростання, слід зауважити, що воно прогнозувалося ще три роки тому. Малося на увазі невідворотне ***входження бізнес-циклу у низхідну фазу після дворічного "буму"*** (IV кв. 2002 — III кв. 2004 р.). У 2000—2001 рр. зростання ВВП було експоненціальним — відповідно 5.9 та 9.4%. У 2002 році воно уповільнилося до 5.2%. Прискорення знову почалося з IV кв. 2002 року і в 2003 та 2004 роках досягло піків — відповідно 9.6 і 12.1%. Із IV кв. 2004 року бізнес-цикл повернув на спад. У вересні ВВП кумулятивно зріс на 13.5%, а рік закінчили на позначці 12.1%. Тренд продовжився і 2005 року: після ривка 2003—2004 рр. настало нове уповільнення. Як і в першому квазі-циклі, воно започаткувалося в другій половині попереднього (2004-го) року. Між іншим, аналогічно ситуація складалася і в 2001 році. З другої його половини динаміка ВВП уповільнилася і стала передвісником макроекономічної анемії 2002 року.

Урядові аналітики не врахували також ефекту постприватизаційної адаптації роздержавлених у 2003—2004 рр. підприємств. Як правило, після формального роздержавлення відбувається постприватизаційна адаптація, яка може супроводжуватися тимчасовим, але досить відчутним скороченням темпів виробництва і навіть абсолютним зменшенням його обсягів. Так було у 2002 році, якому передували два роки відносно активної приватизації. Подібний ефект спостерігався і 2005 року після бурхливої зміни власності у попередньому (2004) році.

Гальмуючий вплив постприватизаційного пристосування економіки, посилений своєрідністю політичної ситуації, був недостатньо врахований у прогнозах на 2005 рік. Тобто прогнозисти "наступили на ті ж граблі", що й у 2002 році. Тоді економіка теж важко адаптувалася до зміни відносин власності після широкомасштабного роздержавлення попередніх років. Нарешті, згадаємо і про такі "не зовнішні" фактори, як, по-перше, ***реформаційна пауза 2003—2004 рр***. і, по-друге, значне ***скорочення кредитної активності*** в останні два місяці 2004 року, яке посилило ефект інвестиційної анемії. За грудень 2004-го — січень 2005 року вимоги комерційних банків за кредитами зменшилися на 4.8%.

Із такою "спадщиною" за рік упоратися неможливо.

Природно, що були помилки й у макроекономічній політиці минулого року. Про це написано немало. Та не всі вони насправді є помилками. Зокрема важко прийняти логіку тих, хто пояснює уповільнення зростання ревальвацією гривні, яка нібито стримувала експорт.

Динаміка експорту найбільшою мірою уповільнилася у січні — квітні: якщо за перші чотири місяці 2004 року цей показник становив 41.8%, то за відповідний період 2005-го — лише 12.4%. У наступні вісім місяців (травень — грудень) кумулятивна динаміка експорту знизилася до 6.7%, тобто уповільнення відбулося плавно і становило в середньому 0.7% за місяць. Причому протягом цього періоду обмінний курс залишався незмінним. ***Першоквартальне різке уповільнення зростання обсягів експорту пов'язане з обвалом зовнішнього попиту на традиційний український експорт (цей обвал розпочався на початку 2005 року) та припиненням зростання світових цін на метали***. Із 1 січня по 21 квітня 2005 року курс гривні щодо основної валюти зовнішньоторговельних розрахунків зміцнився лише на 2%, а в цілому за рік — на 2.8%.

Отже, уповільнення експортної динаміки відбулося в основному до одноразової ревальвації, здійсненої у 2005 році. Із цього випливає, що проблеми експорту не пов'язані з недостатнім рівнем курсового протекціонізму з боку Національного банку. Їх коріння — у коливаннях динаміки світової торгівлі.

Зміцнення гривні розглядалося Національним банком як крок, який, не впливаючи відчутно на зменшення рівня доходів експортерів та конкурентну спроможність їх продукції, сприяв би розв'язанню інших завдань макроекономічної політики центрального банку. Інфляція була уповільнена, купівельна спроможність гривні зросла, а рівень внутрішнього споживчого попиту підвищився. Реальні доходи збільшилися до рівня історичного максимуму.

Що ж до фінансових результатів експортерів, то вони через зміцнення гривні не погіршилися. По-перше, викликане нею здешевлення імпорту енергоносіїв сприяло утриманню позитивної динаміки виробництва за складних умов світової торгівлі, коли ціни на нафту зросли, а на метали — зупинилися. По-друге, зменшення фізичних обсягів виробництва (наприклад, у металургії) супроводжувалося економією поточних витрат і відповідним зростанням рентабельності. Цю обставину і врахував Національний банк, приймаючи рішення щодо руху обмінного курсу. По-третє, зниження інфляції після посилення курсу дало більший ефект, ніж очікувалося (2—3% інфляції "з'їла" ревальвація). Тому експортери отримали від цього подвійний ефект — і як споживачі, і як виробники.

Політичного забарвлення інколи набуває також інтерпретація деякими політиками від економіки змін у географії експорту товарів. Одні з них знаходять привід для спекуляцій щодо послаблення ролі європейського ринку в українському експорті, що начебто відбувається під впливом зміцнення обмінного курсу гривні щодо євро чи долара США. Інші трактують збільшення питомої ваги Росії в структурі товарного експорту як свідчення виняткової перспективності його ексклюзивної орієнтації саме на цей регіональний ринок.

Справді, починаючи з 2004 року роль європейського ринку у розвитку українського експорту певною мірою ослабла. Ця тенденція спостерігалася і в 2005 році. Зменшення частки зазначеного ринку, що відбулося упродовж обох років, приблизно однакове: 2004 року вона скоротилася на 3.4, 2005-го — на 4.2%.

Цей процес не можна пояснювати зміцненням гривні відносно євро. У 2004 році номінальна девальвація становила 8.3%, а в 2005-му її змінила ревальвація (17.26%). Проте, як уже зазначалося вище, в обох випадках зменшення частки Європи у товарному експорті України було приблизно однаковим — на рівні 3—4%. Отже, вплинуло на ситуацію зменшення зовнішнього попиту в Європі у зв'язку зі станом її економічної кон'юнктури, скороченням попиту, в тому числі — на український експорт машинобудівної продукції.

Підтвердженням цього висновку є той факт, що минулорічна ревальвація гривні щодо російського рубля на 8.25% (а 2004 року, навпаки, спостерігалася девальвація на рівні 5.62%) не завадила збільшенню в 2005 році в українському експорті частки Росії. Гальмівний вплив подорожчання експорту у цей регіон поступився силі дії фактору посилення зовнішнього попиту у зв'язку зі значно вищим, ніж у Європі, темпом економічного зростання.

Європейський та російський ринки залишаються рівнозначно важливими для українського експорту. Відносно різноспрямований рух динаміки останнього в зазначені регіони вирівняється в міру відновлення економічної кон'юнктури в Європі та прискорення зростання в країнах, що приєдналися до ЄС. Український інтерес потребує вищого рівня взаємодії гілок влади у прийнятті рішень щодо вступу до СОТ, реалізація яких посилить торговельну присутність країни в Європі. Але не за рахунок послаблення ролі російського напрямку.

Не вщухають дискусії і навколо проблем імпорту.

В останні три роки позитивна динаміка імпорту товарів і послуг стійко тримається на рівні, вищому 20% — 2003 року вона становила 28.7; 2004-го — 26; 2005-го — 20.8%. У 2005 році імпорт теж зростав швидше, ніж експорт. Однак третій рік поспіль зростаюча його динаміка була низхідною. Тому заяви офіційних чинників (здебільшого представників Верховної Ради та уряду) щодо вирішального впливу минулорічної ревальвації на прискорення зростання імпорту позбавлені надійної аргументації.

Тенденція до збереження інтенсивного імпорту, яка утримується впродовж останніх трьох років, є позитивною. Треба докласти певних зусиль, щоб подолати глибоко вкорінений у суспільстві стереотип мислення щодо безперечного негативу, який начебто несе переважаюча динаміка імпорту. Експорт — не самоціль, а засіб для отримання ресурсів кінцевого споживання, в тому числі імпортного походження.

Україна гостро потребує інвестиційного імпорту для модернізації своєї економіки. Імпорт підтримує економічне зростання і через задоволення споживчого попиту. Відома формула здорового глузду Стюарта Чейза: "Те, що ми виробляємо як нація, плюс те, що ми імпортуємо, мінус те, що експортуємо, є мірилом нашого рівня життя".

Не варто забувати і позицію батьків політекономії. Зокрема відому позицію Дж.Міля про те, що імпорт, а не експорт забезпечує благополуччя країни, якщо іншими засобами забезпечується повна зайнятість. Згадане благополуччя віддзеркалюється рівнем споживання в країні як власної, так і імпортованої продукції.

Якщо ж ставиться завдання більше виробляти у майбутньому власної продукції, що дасть змогу, не вдаючись до надмірного зростання споживчих цін, підвищити занижену на сьогодні вартість робочої сили, то імпорт обладнання є важливим фактором переходу до такого самозабезпечення.

Вплив минулорічної ревальвації гривні на прискорення зростання імпорту не варто заперечувати.

Імпорт із Європи, незважаючи на те, що ревальвація гривні щодо євро була удвічі вищою, ніж щодо російського рубля, зріс на 2.5 млрд. доларів США, а з Росії — лише на 1 млрд. доларів (із країн СНД — на 1.7 млрд. доларів США). Водночас не слід усе зводити лише до курсової підтримки імпорту. Незважаючи на те, що ревальвація гривні щодо долара США була у чотири рази меншою (4.8 проти 17.2%), обсяг імпорту з Азії зріс на 1.9 млрд. доларів США.

Імпорт 2005 року сприяв зниженню інфляційного тиску. Як відомо, споживчі ціни інфлювали на 2% повільніше, ніж у 2004 році. Із вересня почалося певне зниження цін на м'ясопродукти, цукор, стабілізувалися ціни на ряд інших продуктів. Значною мірою цьому сприяло відчутне прискорення темпів зростання імпорту продовольчих товарів. Якщо 2004 року їх імпорт на 12.2% знизився, то 2005-го — на 40.6% (або на 0.8 млрд. доларів США) зріс.

Утричі вищими темпами збільшувалися обсяги ввезення промислових товарів: 2005 року цей показник становив 54.3, тоді як 2004-го — 17.5%, тобто приріст дорівнював 0.7 млрд. доларів США. Таке явище має умовну назву "імпорт дефляції". З огляду на рекордне зростання в Україні номінальних доходів населення (38%) за умови уповільнення темпу збільшення вітчизняної товарної пропозиції (динаміка ВВП — 2.4%) воно було абсолютно виправданим антиінфляційним кроком.

Свого часу ***сьогоднішні критики безпрецедентного підвищення соціальних стандартів проливали крокодилячі сльози з приводу низького рівня оплати праці українців, незначної (порівняно з економічно розвинутими країнами) її питомої ваги в структурі ВВП. А тепер їх від цього "знобить". Тепер, коли від слів влада нарешті перейшла до діла. Причину такої реакції треба шукати, очевидно, у політичній площині.***

Дехто забув і про власні заклики прискорювати зростання обсягів імпорту з метою модернізації економіки. А 2005 року якраз і спостерігалася висока активність інвестиційного імпорту: в абсолютному вимірі приріст імпорту машин, устаткування, транспортних засобів та приладів (+2.3 млрд. доларів США) був вищим, ніж у 2004 році (2.0 млрд. доларів США). 2004 року динаміка імпорту продукції машинобудування перевищувала загальну на 8.3%, а 2005-го — на 8.2%. ***В умовах послаблення інвестиційної активності, наявності проблем у вітчизняному машинобудуванні імпорт відповідної продукції виконував важливу роль у підтримці активності та в процесі уникнення рецесії економіки.***

Імпорт міг би бути ще вищим за умови тіснішої взаємодії Верховної Ради та уряду щодо погодження умов його поступової лібералізації після вступу до СОТ.

Минулорічних темпів зростання імпорту досягнуто і завдяки певним успіхам у роботі щодо його легалізації в ході здійснення програми "Контрабанді — стоп!".

Водночас заслуговує на увагу різке уповільнення динаміки імпорту продукції ПЕК — із 29.2% 2004-го до 4.8% 2005 року. Приріст імпорту продукції ПЕК становив лише 483 млн. доларів США (у 2004 році цей показник дорівнював 1.7 млрд. доларів США). Не слід забувати і про певний позитивний вплив зміцнення обмінного курсу гривні на здешевлення імпорту енергоносіїв.

Поверхове розуміння процесів, які відбуваються у сфері зовнішньоекономічної діяльності країни, призводить до спрощених, а часом і викривлених оцінок стану платіжного балансу в цілому та поточного рахунку у його складі зокрема.

Навіть не всі міністри розуміють, що зміна профіциту поточного рахунку в бік зменшення не може бути однозначним індикатором погіршення валютно-резервної (і фінансової в цілому) позиції держави. Цього не відбувається, якщо водночас зростає позитивне сальдо руху капіталу, зокрема збільшується приплив іноземних інвестицій. Чи варто бити на сполох, якщо водночас зі зменшенням профіциту товарного балансу подвоюються валютні резерви й уповільнюються темпи інфляції? Професіоналам така нервозність не пасує, а політиканам... Вони завжди знайдуть

привід для бурі в склянці води і піару власних персон.

Інша річ — міфи, догми, непоінформованість... Як аналітиків, так і широкої громадської аудиторії. Необхідно, зокрема, ***протидіяти доволі поширеному стереотипу щодо бажаності супервисокого позитивного сальдо поточного рахунку.*** Якщо хтось хоче додаткового зміцнення української валюти не тільки з усіма її плюсами, а й з мінусами, то надмірна експансія експорту і нове збільшення позитивного сальдо торгівлі цьому тільки сприятимуть. Але навряд чи це правильний шлях, якщо взяти до уваги можливі інфляційні наслідки, які несе в собі монетизація профіциту поточного рахунку. Або альтернатива цьому — глибока стерилізація грошової маси, яка підштовхує до підвищення процентних ставок, гальмує зростання економіки і, зрештою, сукупного доходу нації — ВВП.

Отже, минулорічне ***зменшення позитивного сальдо поточного рахунку є позитивним фактором. Воно само по собі не свідчить про уповільнення темпів зростання економіки: у 2003 році, коли ВВП збільшився на 9.6%, профіцит поточного рахунку (2.9 млрд. доларів США) був лише на 700 млн. доларів більшим за аналогічний показник 2005 року (2.2 млрд. доларів США).***

Нормалізація сальдо поточного рахунку дала змогу відносно уповільнити непродуктивну емісію на купівлю валюти і зменшити потенціал інфляційного тиску на економіку.

Завдяки зменшенню профіциту поточного рахунку різко зросла динаміка споживання, в тому числі товарів імпортного походження. Слід також узяти до уваги й інтенсифікацію припливу іноземних інвестицій в останній чверті року.

Зменшення активного сальдо поточного рахунку, що є нормальним явищем для країн, які форсують споживання або інтенсивно інвестують, цілковито компенсувалося в Україні посиленням фінансового рахунку. Прогнозувалося, що його позитивне сальдо зменшиться до 1 млрд. 161 млн. доларів США. А фактично це сальдо зросло до 8 млрд. доларів.

Якщо 2004 року було зафіксовано профіцит зведеного балансу на рівні 2.5 млрд. доларів США, то 2005-го — на рівні 11 млрд. доларів, або на 6.6 млрд. більше, ніж прогнозувалося (4.4 млрд.). Приріст резервів передбачався на рівні 4 млрд. 431 млн. доларів США, а отримано — 9 млрд. 870 млн. Як бачимо, ***основа для посилення гривні була фундаментальною. До того ж, на зменшення сальдо фінансового рахунку вплинули не так прискорення темпів зростання імпорту після його лібералізації та посилення курсу, як кон'юнктурне зменшення обсягів експорту, передусім — спрямованого в Європу. Водночас слід визнати, що в 2005 році Україна прискорила імпорт дефляції, що сприяло стримуванню зростання споживчих цін.***

Нарешті — про головне.

Відновленню економічного зростання у 2004 році передували реформи, зокрема — структурні. ***Значному уповільненню динаміки ВВП, яке стартувало у 2004 році, сприяла насамперед дворічна пауза у їх проведенні.***

2003—2004 роки зіграли злий жарт із країною. Надзвичайно сприятлива зовнішня кон'юнктура дозволила окремим галузям "спочивати на лаврах". Була можливість певний час пожинати плоди реформаторських зусиль попередників. У 2005 році втрачений темп реформування не було надолужено.

Серед основних причин — законодавчі і кадрові бар'єри. Подолати їх — означає добитися якісно вищого рівня взаємодії гілок влади, без якого законодавче й організаційне забезпечення реформ не зрушить із місця. У такому разі знову доведеться чекати нового стрибка зовнішньої кон'юнктури, у заручниках якої і надалі перебуватиме доля економічного зростання в Україні. Це — не найкращий вибір.

□

До Дня банківських працівників

Банкіри завтрашнього дня

4–7 квітня в столиці України завершився другий етап Всеукраїнської студентської олімпіади зі спеціальності "Банківська справа"

— Банкір — одна з найризикованіших професій. Банківництво як наука — одна з найцікавіших. Якщо вона стане справою вашого життя, запевняю вас, — не пошкодуєте, — з такими словами звернувся до студентів економічних вузів, що зібралися 7 квітня в конференц-залі Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, професор цього поважного вузу Михайло Савлук.

А приводом для велелюдного зібрання стало підбиття підсумків другого етапу Всеукраїнської студентської олімпіади зі спеціальності "Банківська справа", організованої Науковим студентським товариством КНЕУ. У ній взяли участь майбутні банкіри, студенти економічних вузів з усіх регіонів України.

У поданих на конкурс наукових роботах учасники олімпіади порушили найактуальніші проблеми сучасного банківництва. Серед основних тематичних напрямів наукових студентських досліджень — "Гроші та кредит", "Банківські операції", "Центральний банк та грошово-кредитна політика", "Аналіз банківської діяльності", "Облік і аудит у банках", "Інвестиційне кредитування".

Усім учасникам другого — завершального — етапу олімпіади було вручено відповідні сертифікати. А переможцями стали студенти Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана Андрій Запара і Станіслава Джигурда, а також студент Одеського державного економічного університету Олег Лабуш.

Приємним сюрпризом для авторів найкращих конкурсних робіт було одержання стипендій імені Вадима Гетьмана, які їм надав банк "Аваль", та кількох іменних стипендій і заохочувальних премій від Правекс-банку.

Голова правління банку "Аваль" В.М.Лавренчук вручає посвідчення про надання стипендії імені Вадима Гетьмана призеру олімпіади, студентці IV курсу кредитно-економічного факультету КНЕУ Станіславі Джигурді.

Поздоровила переможців олімпіади і редакція періодичних видань НБУ: як заохочення вона протягом 2006 року безкоштовно надсилатиме призерам журнал "Вісник Національного банку України" та додаток до нього "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності". Сподіваємося, ці видання теж відіграють свою роль у вихованні й становленні майбутніх фахівців банківської справи — банкірів завтрашнього дня.

□

Дослідження

Гроші з позиції сучасної економічної теорії

Тамара Смовженко

Ректор Львівського банківського інституту Національного банку України. Доктор економічних наук, професор

Галина Стеблій

Завідувач кафедри економічної теорії Львівського банківського інституту Національного банку України. Кандидат економічних наук, доцент

У статті аналізуються основні методологічні розбіжності між політекономією та економічною теорією. З точки зору останньої розглядаються актуальні проблеми сучасної економіки грошей, банківництва і фінансових ринків.

Публікація є продовженням серії статей, приурочених до 10-ї річниці проведення в Україні грошової реформи.

Економічне життя досліджують за допомогою системи історико-економічних, функціональних, інформаційно-аналітичних наук. Її теоретичною й методологічною основою є економічна теорія, яка в період трансформації суспільства в процесі переходу до ринкової економіки посідає особливе місце, оскільки формує новий для цього суспільства економічний понятійний апарат, який охоплює як макро-, так і мікроекономічний рівні.

Оскільки економічна теорія є універсальною наукою, її можна застосувати до вивчення будь-якої національної економіки. Логіка економічної теорії єдина, а рівні абстракції й конкретизації економічних явищ і процесів — різні. Об'єктом економічної теорії є національна економіка, тоді як предметом — економічна поведінка людей у контексті ефективного способу використання обмежених виробничих ресурсів багатоцільового призначення з метою виробництва різноманітних товарів і послуг для задоволення потреб суспільства.

ЕКОНОМІКА ГРОШЕЙ

Актуальною проблемою сучасної економічної теорії є економіка грошей, банківництва і фінансових ринків. Це пояснюється тим, що фінансові ринки швидкозмінні, а фінансові інструменти з'являються щодня. Банківська система — динамічна структура, яка забезпечує функціонування каналів залучення депозитів і надання позичок, формує кількість грошей в економіці, є важливим джерелом швидких фінансових інновацій, котрі дають змогу інвестувати заощадження громадян і отримувати дохід за рахунок процентних ставок.

Разом із монетарною політикою банківництво перебуває в центрі загальної наукової полеміки, що спричинило новий підхід до аналізу грошей. Відсутність чіткої концептуальної основи економічної теорії як навчальної дисципліни в Україні спричиняється до виникнення певних негативних тенденцій: дублюється зміст, порушується логіка й структура курсу навчання тощо.

Донедавна вітчизняні наукові дослідження з економічної теорії розвивалися ізольовано від світової економічної думки, мали ідеологічну спрямованість і базувалися на догматичній радянській політичній економії. На жаль, і нині деякі науковці не сприймають західної економічної теорії й надають перевагу класичній політекономії, часто обмежуючись лише положеннями марксизму. Інші ж безоглядно переходять на викладання ринкової економіки або намагаються поєднати ці підходи, створюючи курс роздвоєної й суперечливої економічної теорії.

Як наслідок, економічна теорія в Україні вивчається крізь призму політичної економії, макро- та мікроекономіки, хоча політекономія й економічна теорія є по суті різними назвами однієї дисципліни, або одного предмета. Один із негативних наслідків такого підходу — алогізм економічної теорії, що викладається, парадоксальність її понятійного апарату. Положення радянської політекономії базуються на елементах ліворадикальної економічної теорії, основи ж сучасної економічної теорії (макро- і мікроекономіки) — на ліберальних ідеях. Головні методологічні розбіжності між політекономією та економічною теорією зводяться до того, що:

1) ***згідно із твердженнями політекономії*** *найефективнішою є державна форма власності і централізована система, яка здійснює розподіл у суспільстві; економіка — це представлене сукупністю галузей народне господарство; ціну формують лише затрати праці; тільки жива праця є фактором виробництва, що створює дохід; економічна система — це виробничі відносини і продуктивні сили тощо;*

2) ***відповідно до положень сучасної економічної теорії (макро- і мікроекономіки)*** *запорукою ефективності є при-*

ватна власність, яка формує ринок, та визначення обсягу виробництва; основна функція ринку — розподільча; економіка розглядається в ракурсі національної економіки, суб'єктами якої є домогосподарства, фірми, держава; у створенні доходу беруть участь усі ресурси або фактори виробництва (земля, праця, капітал, підприємництво, інформація); економічна система — це спосіб організації національної економіки, що визначається певними цінностями політичного устрою та форм політичного життя тощо.

Як бачимо, переваги сучасної економічної теорії як теорії ринкової економіки полягають у тому, що вона позбавлена будь-яких ідеологічних впливів; не використовує терміну "виробничі відносини", який не узгоджується з економічною ефективністю; пояснює механізм функціонування ринкової економіки; ставить своїм завданням розробку оптимальної моделі ведення національної економіки, поведінки споживача і виробника на ринку.

На нашу думку, варіант наукової концепції економічної теорії в Україні можна реалізувати в логічній схемі побудови навчального курсу, що охоплює три розділи. ***Перший — "Вступ до економічної теорії" (тобто політекономія)***, в якому розглядаються першочергові проблеми організації економіки (передусім для розуміння переваг і відмінностей ринкової системи).

У другому і третьому розділах — "Макроекономіка" і "Мікроекономіка" — досліджуються проблеми теоретичної та прикладної економіки. Зокрема, макроекономіка дає розуміння проблем, які охоплюють національну економіку в цілому. Натомість мікроекономіка досліджує структурні елементи національної економіки, тобто розглядає проблеми, які стосуються фірм, галузей та індивідуальних ринків. Така логіка викладу економічної теорії як навчальної дисципліни дасть змогу сформулювати цілісне уявлення про реальну модель економічної системи, зрозуміти її процеси, взаємозв'язки та закони.

МІСЦЕ АНАЛІЗУ ГРОШЕЙ У ЛОГІЧНІЙ СХЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

У ***вступі до економічної теорії (політекономії)*** гроші розглядаються як найважливіший компонент товарної форми виробництва й основний інструмент системи товарної економіки. Сучасною економічною теорією розглядаються дві основні концепції походження грошей:

1. *Еволюційна* (представники: К.Маркс, К.Менгер, А.Анікін, С.Дзюбик, Г.Кірейцев, М.Александрова, С.Маслова та ін.). Згідно з нею гроші є результатом еволюційного процесу розвитку форм вартості, який стихійно призвів до того, що деякі предмети виділилися з товарного світу і посіли в ньому особливе місце. Історія грошей починається з прямого обміну продуктів, або бартеру, і передбачає подальший обмін товарів за допомогою посередника чи загального еквівалента, роль якого спочатку виконували хліб (у Європі), олія (в Малій Азії), какао-боби (у Мексиці), хутро звірів (у Скандинавії), сіль (в Африці), худоба (в Єгипті, Індії, Месопотамії), а згодом — срібло і золото та паперові гроші. Тобто гроші — це історична категорія, яка розвивалася на кожному етапі товарного виробництва і наповнювалася новим змістом шляхом зміни його умов;

2. *Раціоналістична* (представники: Дж.Кейнс, Дж.Гелбрейт, Л.Харріс, Г.Кнапп, П.Семюелсон, К.Макконнелл, Є.Жуков та ін.), засновником якої є Арістотель. Основні її положення відображені ще в римському праві, згідно з яким імператор декретував вартість грошей. Ця концепція пояснює походження грошей як результату угоди між людьми про проведення мінового обміну, який потребує запровадження спеціальних інструментів. Інакше кажучи, гроші — це технічні інструменти або засіб обміну. Представники цього напряму вважають, що грошам властива соціальна природа, оскільки вони є продуктом угоди між людьми, технічним знаряддям обміну.

На наш погляд, обидві концепції мають своє раціональне зерно. Нові форми грошей не відміняють старих. Так, паперові гроші лише видозмінили роль золотих і срібних, проте не скасували їх призначення. Сучасна ж епоха започаткувала електронні гроші, але не відмінила паперові чи металеві. Нині паперових грошей більше, ніж у будь-який інший період світової історії.

Електронні гроші набули нової суті: вони генеруються комп'ютером і передаються через телефонну мережу та комп'ютерні термінали, мають лише обсяг і об'єм, але — не форму. Ці гроші вільні від часу й простору, перебувають у постійному русі. Вони стали могутньою силою світового масштабу й формують складну глобальну грошову систему, в якій національні особливості втрачають своє значення. Упродовж її трансформаційного періоду передбачається наявність різних грошово-конкуруючих систем, жодна з яких не може бути панівною і діяти за законами ринку. З огляду на це соціальна природа ринку дедалі виразніше визначатиме соціальну природу грошей.

Отож, гроші — один із найважливіших здобутків людського суспільства. За період свого існування їх розвиток зазнавав піднесень і спадів. Від них відмовлялися і знову запроваджували, їх вартість зростала і знижувалася, вони разом з економікою переживали інфляцію і депресії...

Деякі економісти порівнюють гроші з колесом економічної науки [1, с. 8], побудову якого ще нікому не вдалося пояснити. Оцінка грошей передбачає абсолютно протилежні підходи. Одні розглядають їх як феномен економічної загадки, інші — як найбільше економічне зло. І ніхто не заперечує, що гроші панують скрізь і впливають не тільки на приватне життя, а й на економічні системи. Вони є єдиним товаром, який можна використати лише тоді, коли його витрачаємо. Вони не годують людей, не одягають, не дають притулку, не розважають, аж поки їх не витратять або не інвестують [8, с. 182]. Варто зазначити, що добробут нації починається зі стабільності вітчизняних грошей, оскільки "гроші — це мірило ділового успіху і честі. Це можливість жити гідно. Вони дарують почуття свободи. А значить — слугують демократичним цілям" [15, с. 7].

Видатний український учений М.Туган-Барановський оцінював гроші як засіб купівлі благ. Він одним із перших учених-економістів аргументував необхідність проведення державної політики у сфері грошового обігу і створив теорію цінності грошей, яку назвав кон'юнктурною і яка потребує нині свого подальшого розвитку.

У сучасній економічній науці не існує загальноприйнятої теорії цінності грошей (є лише дві теорії, що конкурують між собою: кількісна і товарна). Згідно з теорією М.Туган-Барановського цінність грошей криється у фазах промислових циклів. Вона зростає у низхідній фазі промислового циклу (під час депресії), коли кількість грошей зменшується і вони осідають у банках через скорочення обсягів кредитів. Аналогічну ситуацію ми спостерігаємо нині в Україні, коли гроші осідають у тіньовій економіці.

Розуміння цінності грошей дає підстави для висновку: держава не

може керувати цінністю товарів, але може і повинна керувати цінністю грошей. Відтак важливим завданням економічної науки є вироблення основ раціональної грошової політики. На думку М.Туган-Барановського, центральним питанням теорії грошей є чинники, які визначають їх цінність.

Нині, під впливом глобалізації, важливого значення набуває соціальний чинник. Багатогранна й динамічна ринкова економіка дедалі більшою мірою стає соціально спрямованою й визначає соціальну природу грошей. На жаль, економічна наука поки що не має єдиного загальноприйнятого визначення суті грошей. Економісти порізному визначають цей загальний еквівалент або посередник обміну. Одні з них вважають гроші представником вартості як еквівалента в обігу (тобто це не власне гроші, а лише представник вартості) [9, с. 43]. Інші — як сукупність активів, які використовують для здійснення ділових операцій [8, с. 185]; треті — як реальну або символічну цінність, яка за даних умов має найбільший діапазон і максимальний ступінь ліквідності [10, с. 8]; четверті — як платежі за товари або послуги чи за погашення боргу [7, с. 35] і т. д.

Загалом сучасна економічна теорія визначає сутність грошей тими функціями, які вони виконують. Однак щодо їх кількості єдиної думки немає. Деякі автори (С.Дзюбик, С.Панчишин, П.Макконнелл, П.Семюелсон) визначають три функції грошей, інші (Л.Абалкін, В.Мєдвєдєв, С.Мочерний, О.Ожерельєв, Р.Дорнбуш) — п'ять, ще інші (Т.Крамп, Р.Міллер, Д.Д.Ван-Хуз, С.Фішер) — чотири.

На наш погляд, гроші виконують три основні функції: засіб обміну, засіб визначення ціни, засіб нагромадження, а інші, зокрема інформаційна, визначаються як похідні від них [2, с. 5]. Уже в назвах функцій простежується трансформація термінології, що пояснюється вимогами часу та роллю грошей у сучасній економіці. Нині кожна із трьох основних функцій грошей набуває соціальної спрямованості.

Перша функція: засіб обміну. Гроші використовують насамперед для купівлі і продажу товарів і послуг. Тому вони повинні бути стандартними, подільними, пізнавальними, прийнятними і довговічними. Якщо гроші відповідають цим вимогам, то дають змогу уникнути ускладнень бартерного обміну і скористатися перевагами географічної спеціалізації та суспільного поділу праці. Дана функція відрізняє гроші від інших активів, зокрема таких, як облігації, акції або нерухомість. Зважаючи на певні обставини, товари можуть продаватися не за готівкові кошти, а в кредит. Нині поширені такі види кредитних грошей: вексель, банкнота, чек, електронні картки. Забезпечуючи соціальну спрямованість функції, про яку йдеться, гроші проходять шлях розвитку від неповноцінних монет до паперових грошей та сучасних електронних.

Друга функція: визначник ціни. За допомогою грошей визначають ціни всіх інших товарів. Держава в законодавчому порядку закріплює грошову одиницю, яку для зручності встановлення цін поділяють на рівні частини: гривню — на 100 копійок, долар США — на 100 центів, євро — на 100 центів, японську єну — на 100 сенів тощо (тобто встановлюється масштаб цін, який характеризує купівельну спроможність грошової одиниці). Масштаб цін може змінюватися грошовою реформою.

Із 1944 по 1953 рік європейські країни через високу інфляцію провели 24 грошові реформи, у ході яких старі банкноти обмінювалися на нові значно менших номіналів. Запровадження у 1996 році в Україні нової грошової одиниці — гривні створило належні умови для стабільності національної валюти та проведення відповідної фінансової політики. Мета грошової реформи полягає не в тому, щоб ліквідувати більшість нулів у цінниках, а в тому, щоб подолати процес інфляції, запровадити механізми обмеження зростання грошової маси, зменшити дефіцит державного бюджету, запровадити контроль за цінами та аналогічними величинами. Саме в цьому і проявляється соціальна спрямованість другої функції грошей.

Третя функція: засіб нагромадження. Гроші — це не єдина, але найпоширеніша форма багатства, яке можна обмінювати на товари і послуги. Економісти називають цю властивість ліквідністю. Гроші — найліквідніший актив. Ми можемо легко перетворювати їх на інші форми активів, номінальна ж вартість грошей буде завжди однаковою. Через це люди певну частину свого багатства зберігають переважно в грошах.

Водночас з іншою формою активів, наприклад, пакетом акцій, відбувається інакше: для продажу акцій необхідно оформити відповідне замовлення, а для цього ми маємо звернутися до біржового брокера та заплатити йому комісійні. За пакет акцій отримуємо більше або менше від суми, яку за нього заплатили [6, с. 7].

Гроші накопичує не лише населення, а й держава, створюючи валютні резерви. Так, прагнучи підтримати курс національної валюти, центральний банк скуповує її, використовуючи власні міжнародні резерви. Це підвищує попит на вітчизняну валюту і підвищує її курс. Отже, гроші розглядаються як активи, тобто як те, що має власну цінність. У цьому сенсі вони є частиною багатства, тобто чистими активами, або сумою активів за вирахуванням боргових зобов'язань.

Інфляція призупиняє функцію грошей як засобу нагромадження, адже в такому випадку з кожним днем за ту ж суму можна купити дедалі меншу кількість товару. Тому люди під час інфляції вимагають скорочення строків видачі заробітної плати і намагаються матеріалізувати гроші та обміняти їх на іншу валюту. Численні потрясіння української економіки підтверджують це. Отже, і в третій функції грошей яскраво проявляється їх соціальна спрямованість.

Розділ економічної теорії — макроекономіка досліджує проблему грошей через призму вивчення грошового ринку та монетарної політики. У ньому розглядаються такі питання: пропозиція грошей та швидкість їх обігу, попит на гроші, рівновага грошового ринку та процентні ставки, монетарна політика і її інструменти. Монетарна, або грошово-кредитна політика (чи політика управління пропозицією грошей), яку проводить центральний банк, залежить не лише від характеру та методів її здійснення, а й від інших видів економічної політики, зокрема фіскальної (бюджетно-податкової), інституційної, антимонопольної тощо.

Роль грошей у макроекономіці асоціюється з коливаннями економічних змінних, які визначають життєвий рівень населення і впливають на стан справ в економіці. До таких економічних змінних ми відносимо: середній рівень цін на товари і послуги, ділові цикли, процентні ставки.

Розглянемо взаємозв'язок грошей із цими змінними.

Середній рівень цін на товари і послуги, або простіше — рівень цін, із середини XX ст. до теперішнього часу зріс майже у 6 разів [7, с. 36]. Передумовою безперервного зростання цін є інфляція. Що ж її спричиняє? Насамперед безперервне зростання грошової маси, яка змінюється в одному напрямі із рівнем цін. Якщо за-

гальний рівень цін у певній точці часу позначити через P_t, то темп інфляції за проміжок часу від t—1 до t визначається як:

$$\text{темп інфляції} = \frac{P_t - P_{t-1}}{P_{t-1}}.$$

Існує прямий зв'язок інфляції і темпу зростання пропозиції грошей: країни з найвищим темпом інфляції мають і найвищий темп зростання грошової маси. Проте зв'язок між темпами зростання грошової маси та рівнем інфляції не завжди є одиничною еластичним. У період високої інфляції темпи зростання грошової маси здебільшого нижчі від темпів зростання цін. Так, у 1994 році грошова маса в Україні збільшилася на 667%, а інфляція становила 401% [17, с. 305]. Це свідчить про те, що регулювання грошової маси помітно стримувало розвиток інфляційного процесу. Уже з 1996 року ці показники знову починають урівноважуватися. За висловом М.Фрідмана, інфляція завжди і всюди є монетарним феноменом. Тобто ми можемо розглядати темпи зростання грошей як рушійну силу розвитку інфляції.

Гроші відіграють важливу роль у розвитку ділових циклів (це позиція монетаристів, але не кейнсіанців) [7, с. 38]. За роки незалежності України спостерігаємо різкі коливання основних економічних показників. У чому причина цих спадів і піднесень?

Пояснення передбачає, що гроші відіграють важливу роль у розвитку ділових циклів, тобто зростань і падінь сукупного обсягу виробництва, який створюється в економіці. Ділові цикли відчутно впливають на всіх людей. Для прикладу візьмемо можливість працевлаштування. Якщо обсяги виробництва в країні зростають, людям легше знайти роботу, якщо падають — навпаки.

Темпи зростання кількості грошей, як правило, знижуються перед економічним спадом. У XX ст. кожному спаду передувало зниження обсягів грошової маси. Це означає, що зміни в кількості грошей також є рушійною силою ділових циклічних коливань. Проте не кожне падіння темпу зростання обсягів грошової маси супроводжується спадом ділового циклу.

Гроші — один із важливих чинників, які спричиняють коливання процентних ставок, тобто — ціни за користування позиченими коштами (зазвичай процентна ставка виражається як відсоток за користування 100 гривнями за один рік). Відомо багато видів відсоткових ставок: процентні ставки за вкладами, за заставними, за облігаціями державної позики, облікові процентні ставки тощо.

Оскільки рівень ставок позначається не лише на готовності споживачів витрачати або заощаджувати кошти, а й на інвестиційній політиці фірм, вони впливають і на загальний стан економіки. Прискорене зростання кількості грошей спричиняє підвищення процентних ставок. Проте взаємозв'язок між збільшенням грошової маси та процентними ставками не завжди є очевидним.

Найбільш математизований розділ сучасної економічної теорії — мікроекономіка. Вона досліджує гроші шляхом усвідомлення їх граничної корисності і визначення раціональної поведінки споживача на ринку. Адже перед покупцем завжди постає актуальне питання: як здійснити видатки на ринку, щоб максимізувати загальну корисність від покупки товарів за фіксованого доходу, ринкових цін та наявних смаків і вподобань?

Дохід та ринкові ціни — основні чинники, що лімітують можливість купівлі товарів, а отже, й загальну корисність чи ступінь задоволення при споживанні. Можемо записати, що:

$$MaxU = U(Q_1 Q_2, ..., Q_n)$$

$$P_1 Q_1 + P_2 Q_2 ... + ... P_n Q_n \le Y,$$

де U — загальна корисність;

Q — кількість 1, 2, ..., n-го товару;

P — ціна 1, 2, ..., n-го товару;

Y — дохід.

Якщо загальна корисність є максимальною, то споживач досягає так званого стану рівноваги. Виникає запитання: за яких умов можна досягти максимальної загальної корисності і стану рівноваги споживача? Відповідь на нього дає американський економіст П.Семюелсон, який вивів ***правило рівноваги:*** *споживач має витрачати гроші в такий спосіб, щоб гранична корисність у розрахунку на грошову одиницю була постійною.* Тобто кожна додатково витрачена гривня, незалежно від того, на купівлю яких товарів ми її витрачаємо, має принести таку ж додаткову корисність, як і попередня. Сказане підтверджує формула граничної корисності грошей:

$$\lambda = \frac{MU_A}{P_A} = \frac{MU_B}{P_B} = ... = \frac{MUn}{Pn},$$

де λ — гранична корисність грошей;

MU_A — гранична корисність останньої спожитої одиниці товару A;

P_A — ціна останньої купленої одиниці товару A.

Гранична корисність грошей під час купівлі нових товарів має бути величиною сталою (на відміну від граничної корисності товарів, яка згідно із законом спадної граничної корисності, зменшується). Припустимо, ми купуємо два товари — X та Y. Нехай гранична корисність на одну гривню товару X є вищою за граничну корисність на одну гривню товару Y:

$$\frac{MU_X}{P_X} = 40 \text{ ютилів/грн.}$$

$$\frac{MU_Y}{P_Y} = 10 \text{ ютилів/грн.}$$

Загальна корисність двох товарів X та Y становитиме 50 ютилів на гривню. Чи можна її збільшити? Так. Якщо забрати одну гривню від видатків на купівлю товару Y і витратити її на додаткову купівлю товару X, то втрати на товар Y становитимуть 10 ютилів на гривню, а виграш на купівлі товару X — 40 ютилів на гривню.

Увесь виграш стовитиме 30 ютилів на гривню і загальна корисність від купівлі двох товарів збільшиться.

При переведенні грошей з купівлі товару Y на купівлю товару X кількість товару Y зменшуватиметься, його гранична корисність зростатиме і становитиме уже понад 10 ютилів на гривню. А кількість товару X зростатиме, його гранична корисність скорочуватиметься і становитиме уже менш як 40 ютилів на гривню. Таким чином, граничні корисності товарів X та Y на одну гривню почнуть рухатися в напрямі одна до одної і в певний момент урівноважаться. У цьому випадку вже неможливо нічого ні виграти, ні програти, переміщуючи видатки з купівлі товару Y на купівлю товару X, оскільки гранична корисність на одну гривню обох цих товарів стане однаковою. Остання гривня, витрачена на товар X, забезпечить таку ж граничну корисність, як і остання гривня, витрачена на товар Y. Досягнута рівність *є умовою рівноваги споживача та отримання ним максимальної загальної корисності для будь-якої пари товарів X та Y:*

$$\frac{MU_X}{P_X} = \frac{MU_Y}{P_Y} = \lambda.$$

За раціональних витрат споживач розподілятиме видатки таким чином, щоб співвідношення граничних корисностей товарів було пропорційним до співвідношення цін на ці товари.

Отже, розуміння граничної корисності грошей дає змогу визначати ринкові ціни як ціни останньої купленої одиниці товару [18, с. 413 — 414].

У цілому можемо зробити висновок, що гроші є важливою проблемою економічної теорії, яка потребує глибокого всебічного дослідження на рівні макро- та мікроекономіки. Лише

такий підхід дасть змогу вітчизняній економічній науці реалізувати основні завдання сучасної економічної теорії. Першочергові серед них такі:

1) засвоєння знань, нагромаджених світовою науковою думкою, їх систематизація та запровадження у процес викладання;

2) збереження здобутків класичної економічної теорії, очищення її від ідеологічних нашарувань, узгодження понятійного апарату з міжнародними стандартами;

3) адаптування нових знань до реалій ринкової трансформації економіки України, українізація курсів макро- і мікроекономіки, наповнення прикладами перехідної економіки, акцентування уваги на проблемах монетарної економіки. □

Література

1. Дзюбик С. Грошовий обіг.— К.: УАДУ, 1997. — 100 с.

2. Євтух О.Т. Інформаційна сутність грошей через призму сучасних фінансів // Фінанси України.— 2003. — № 7.— С. 3—8.

3. Жуков Е. Деньги. Кредит. Банки // Учеб. для вузов.— М.: ЮНИТИ, 2000. — 622 с.

4. Кірейцев Г., Александрова М., Малова С. Гроші, фінанси, кредит // Навч. метод. посібник. — Житомир: ЖІТІ, 2001. — 312 с.

5. Костіна Н. Гроші та грошова політика // Навч. посібник. — К.: НІОС, 2001. — 224 с.

6. Миллер Р., Ван-Хуз Д.Д. Современные деньги и банковское дело // Пер. с англ.— М.: ИНФРА-М, 2000. — XXIY. — 856 с.

7. Мишкін Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків // Пер. з англ. Г.Стеблій та ін. — К.: Основи, 1998. — 963 с.

8. Панчишин С. Макроекономіка: навч. посібник. Вид. 2-е, стереотипне.— К.: Либідь. 2002. — 616 с.

9. Патрікац Л., Крохмалюк Д. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України // Вісник Національного банку України.— 2004.— № 1.— С. 38—43.

10. Свиридов О. Деньги, кредит, банки // Серия "Учебники, учебные пособия". — Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. — 448 с.

11. Смовженко Т.С., Стеблій Г.Я. Соціальна спрямованість функцій грошей в перехідній економіці України // Регіональна економіка.— 2004.— № 1.— С. 153—159.

12. Стеблій Г.Я. Мікроекономіка. Навч. посібник.— Львів: ЛБІ НБУ, 2004. — 221 с.

13. Стеблій Г.Я. Викладання сучасної економічної теорії в контексті формування загальноприйнятого світового економічно-понятійного апарату // Міжнародна науково-методична конференція. Київський національний торговельно-економічний університет. 22—23 листопада 2005 р.— К.— С. 105—107.

14. Тігіпко С. Сучасна Україна: шляхи, форми, проблеми реформування банківської системи // Вісник Національного банку України.— 2003.— № 4.— С. 2—6.

15. Тігіпко С. Добробут нації починається зі стабільності вітчизняних грошей // Вісник Національного банку України.— 2004.— № 1.— С. 3—7.

16. Фишер И. Покупательная сила денег.— М.: Дело, 2001. — 230 с.

17. Економіка України: 10 років реформ // За ред. З.Ватаманюка та С.Панчишина.— Львів: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка.— 2001. — 495 с.

18. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. Співавтори: Г.Стеблій та інші. Навч. посібник. Видання третє, стереотипне.— К.: Альтернативи.— 2005. — 608 с.

Будинок управління Національного банку України у Львівській області.

Фото ***Оксани Харук.***

Ринок державних цінних паперів України у березні 2006 року

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, що перебувають в обігу (на 1 квітня 2006 року)

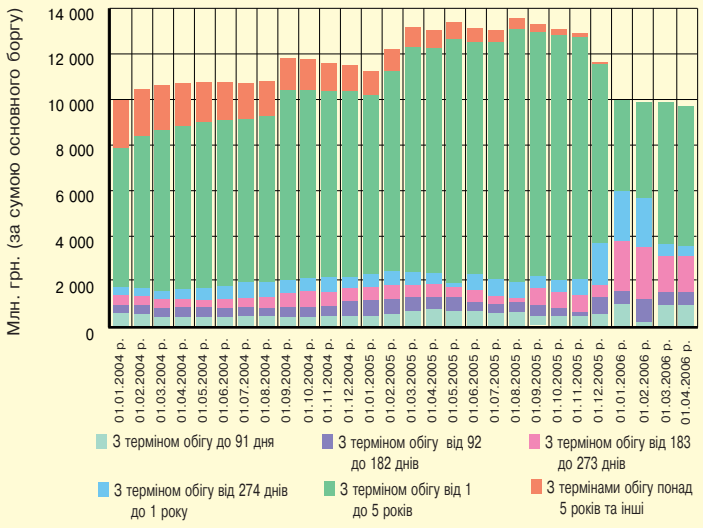

Примітка. Розміщення облігацій внутрішніх державних позик у березні 2006 року не провадилось.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту з управління валютним резервом та здійснення операцій на відкритому ринку Національного банку України.

Статистика/

Національна система масових електронних платежів: огляд розвитку у першому кварталі 2006 року

Продовжуємо публікацію щоквартальних оглядів розвитку Національної системи масових електронних платежів за даними головного процесингового центру НСМЕП, який працює в Центральній розрахунковій палаті НБУ.

У першому кварталі 2006 року в літопис розвитку НСМЕП було вписано кілька важливих подій:

- Імекс-банк (м. Одеса) емітував півмільйонну картку НСМЕП;
- відбулася виїзна нарада представників ради НСМЕП на чолі з головою ради НСМЕП Віктором Кравцем з банками західних областей України. Обговорено сучасний стан та перспективні напрями розвитку НСМЕП;
- банк "Хрещатик" розпочав модернізацію мережі своїх банкоматів для роботи з картками НСМЕП разом із картками міжнародних платіжних систем. На сьогодні 16 банкоматів банку "Хрещатик" уже адаптовано для роботи із НСМЕП (всього у банку 121 банкомат);
- АКБ "Фінбанк" (м. Одеса) уклав усі необхідні угоди для роботи в НСМЕП із обслуговуванням у головному процесинговому центрі НСМЕП;
- відбулася презентація Банківського процесингового центру (БПЦ) ТОВ "Універсальний процесинг", до якого підключено для обслуговування нові банки, котрі отримали дозвіл на роботу в НСМЕП, – Чорноморський банк розвитку та реконструкції, "Південний", ТММ-банк;
- Національний банк України завершив переведення всієї власної системи самостійних підрозділів та управлінь до обслуговування працівників за картками НСМЕП. З метою надання працівникам нових сучасних технологічних можливостей НСМЕП в НБУ розпочинається розгортання інтернет-терміналів. У Харківському регіоні на базі місцевого управління НБУ надано дозвіл на розгортання додаткового БПЦ для банків регіону, котрі мають бажання працювати з картками НСМЕП без розгортання власних автоматизованих карткових систем (АКС).

Як свідчить аналіз статистичних даних роботи НСМЕП, у першому кварталі 2006 року зафіксовано значне зростання емісії карток із максимальним показником – 71.1 тис. у березні, що перевищує місячні показники за всі роки роботи системи. Всього за цей квартал було емітовано близько 142 тис. карток, що є рекордним квартальним показником (для порівняння: за перший квартал 2005 року їх кількість становила 73 тис.). Усього на кінець першого кварталу 2006 року емітовано 1 мільйон 244 тис. 425 карток.

У березні 2006 року встановлено 108 одиниць банкоматів і термінального обладнання з логотипом НСМЕП. Це також максимальний показник за місяць. А всього за перший квартал їх кількість сягнула 188 (для порівняння: за підсумками першого кварталу 2005 року було встановлено 134 одиниці).

Загальна кількість одиниць банкоматно-термінального працюючого обладнання НСМЕП на кінець першого кварталу 2006 року становила 2 605. Нині ця мережа охоплює близько 300 міст і населених пунктів України. Постійно зростає кількість банкоматного обладнання, котре може працювати одночасно з картками НСМЕП і міжнародних платіжних систем. Інформацію про мережу обслуговування за картками НСМЕП можна оперативно отримати на офіційному сайті НБУ: http://www.bank.gov.ua/Pl_syst/New_ns/NSMEP.htm.

За перший квартал нинішнього року обсяг загальних оборотів становив більше 2.4 млрд. грн., тоді як за аналогічний період 2005 року — менше 2 млрд. А загальні накопичувальні обороти за операціями з картками НСМЕП на кінець першого кварталу 2006 року досягли 23.5 млрд. грн. Сума міжбанківських оборотів за цей квартал сягнула 35.8 млн. грн., що також є максимальним квартальним показником за весь період роботи системи (для порівняння: за перший квартал 2005 року було 21.2 млн. грн.).

Увазі читачів журналу "Вісник Національного банку України" пропонуються статистичні дані динаміки роботи НСМЕП, які формуються в ГПЦ НСМЕП у вигляді графіків і таблиць. □

Віктор Берніков,

начальник головного процесингового центру Національної системи масових електронних платежів Центральної розрахункової палати Національного банку України.

Національна система масових електронних платежів	
Головний процесинговий центр	
	За станом на 31.03.2006 р.
Емітовано карток	**1 244 415 шт.**
Встановлено терміналів	**2 605 шт.**
Зростання обротів НСМЕП	**23 461 429 243 грн.**
Міжбанківські наростаючі обороти	**264 982 990 грн.**

Емісія карток НСМЕП по місяцях

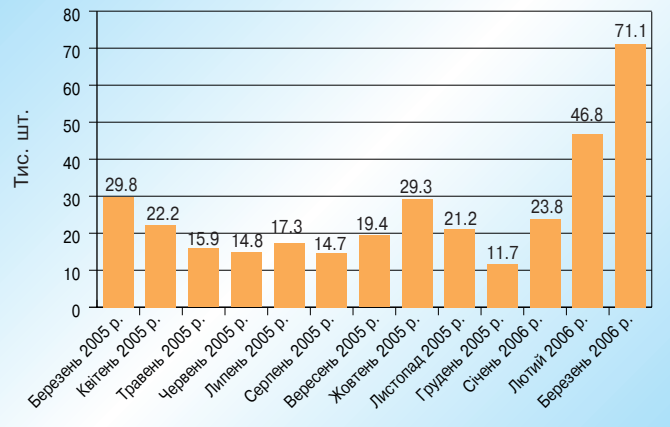

Динаміка зростання кількості карток НСМЕП

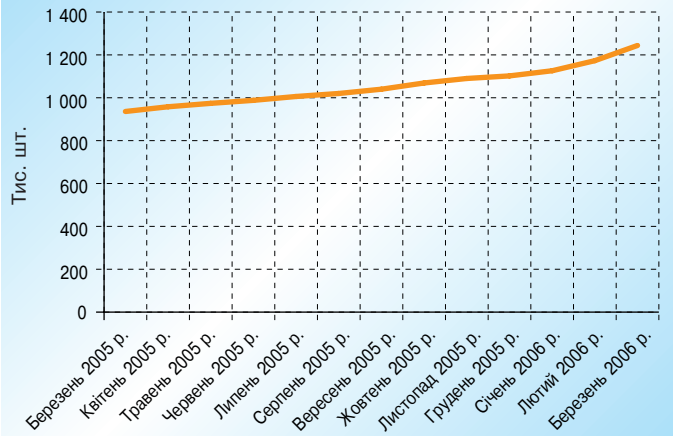

Емісія карток НСМЕП по роках

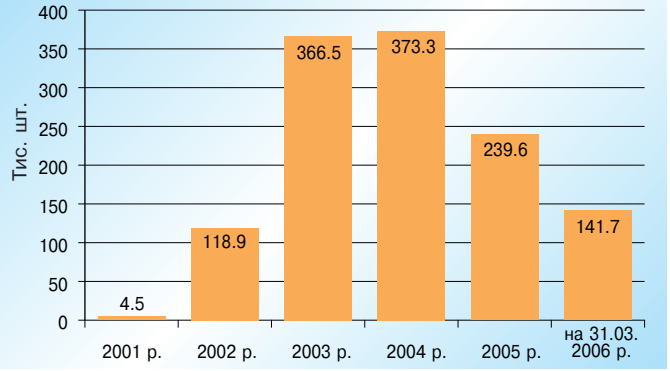

Динаміка введення в дію терміналів НСМЕП по роках

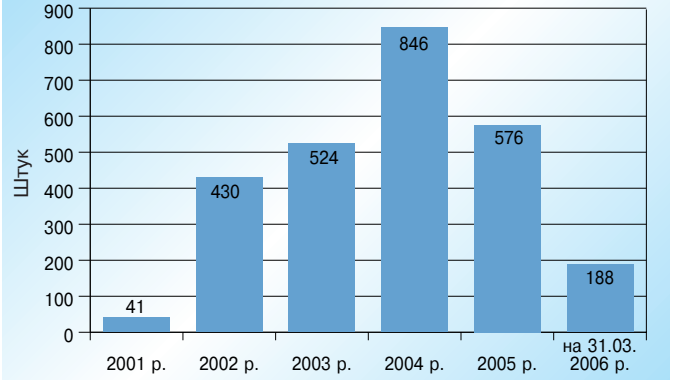

Динаміка зростання кількості терміналів НСМЕП по місяцях

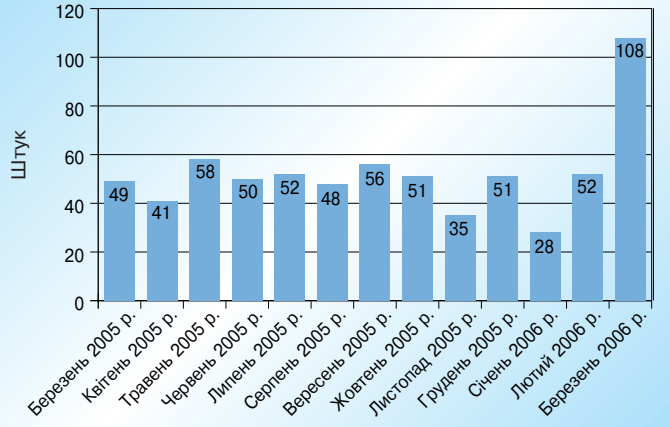

Динаміка зростання кількості терміналів НСМЕП

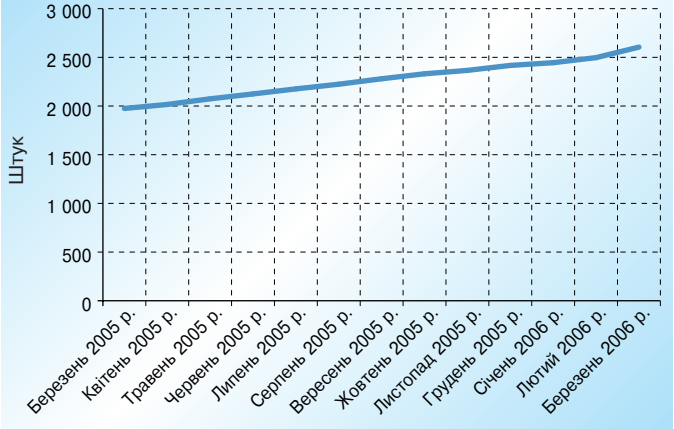

Річні обороти НСМЕП

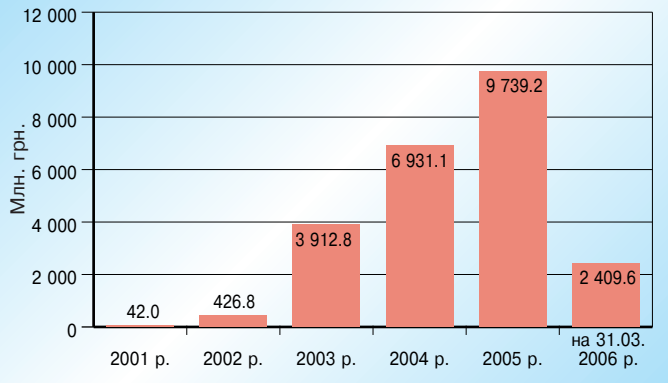

Річні міжбанківські обороти НСМЕП

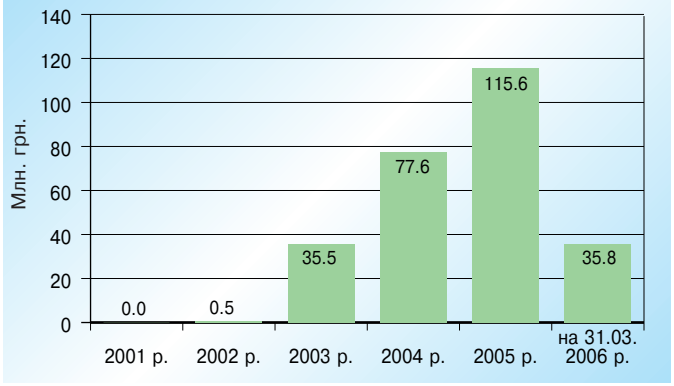

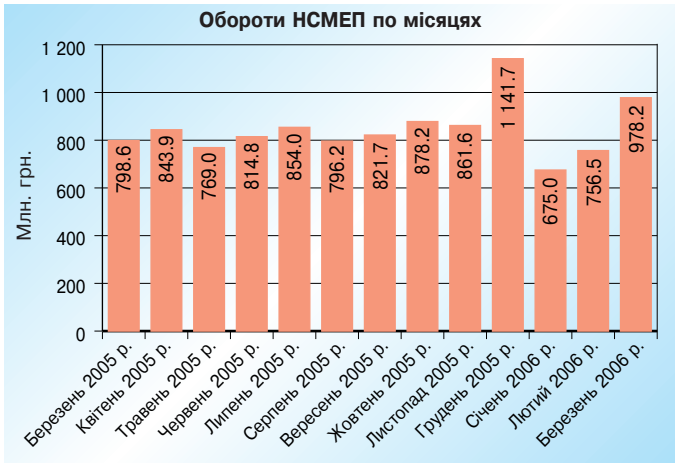
Обороти НСМЕП по місяцях
Млн. грн.
1 200
1 000
800
600
400
200
0
798.6
843.9
769.0
814.8
854.0
796.2
821.7
878.2
861.6
1 141.7
675.0
756.5
978.2
Березень 2005 р.
Квітень 2005 р.
Травень 2005 р.
Червень 2005 р.
Липень 2005 р.
Серпень 2005 р.
Вересень 2005 р.
Жовтень 2005 р.
Листопад 2005 р.
Грудень 2005 р.
Січень 2006 р.
Лютий 2006 р.
Березень 2006 р.

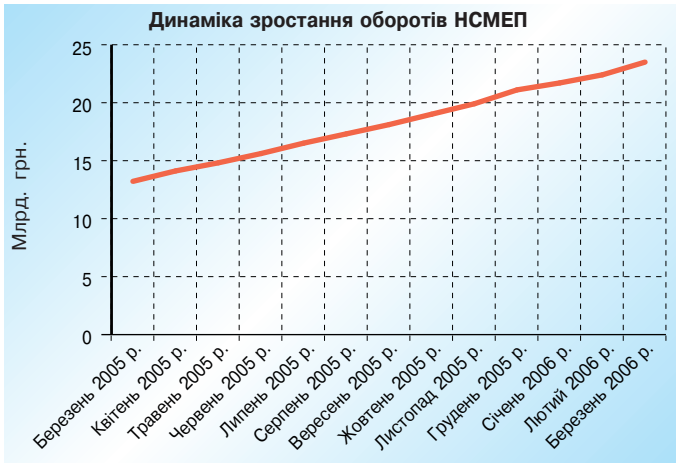
Динаміка зростання оборотів НСМЕП
Млрд. грн.
25
20
15
10
5
0
Березень 2005 р.
Квітень 2005 р.
Травень 2005 р.
Червень 2005 р.
Липень 2005 р.
Серпень 2005 р.
Вересень 2005 р.
Жовтень 2005 р.
Листопад 2005 р.
Грудень 2005 р.
Січень 2006 р.
Лютий 2006 р.
Березень 2006 р.

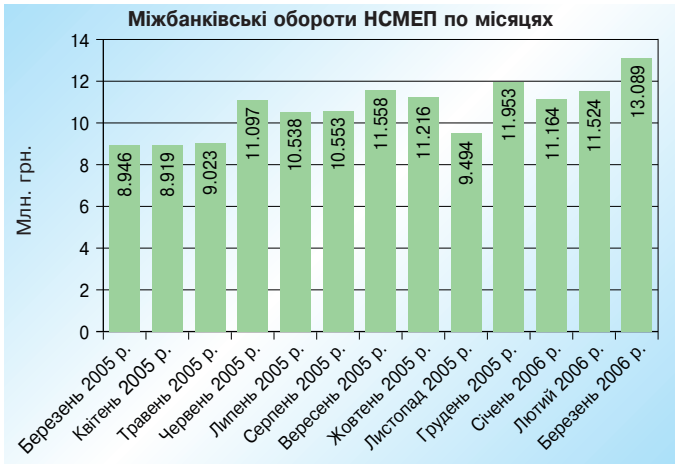
Міжбанківські обороти НСМЕП по місяцях
Млн. грн.
14
12
10
8
6
4
2
0
8.946
8.919
9.023
11.097
10.538
10.553
11.558
11.216
9.494
11.953
11.164
11.524
13.089
Березень 2005 р.
Квітень 2005 р.
Травень 2005 р.
Червень 2005 р.
Липень 2005 р.
Серпень 2005 р.
Вересень 2005 р.
Жовтень 2005 р.
Листопад 2005 р.
Грудень 2005 р.
Січень 2006 р.
Лютий 2006 р.
Березень 2006 р.

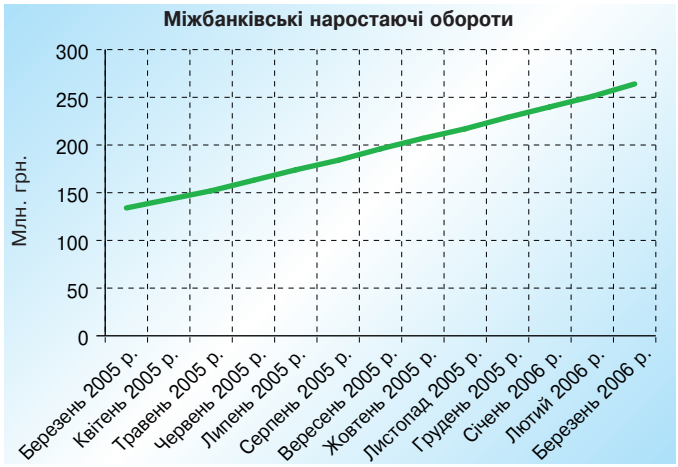
Міжбанківські наростаючі обороти
Млн. грн.
300
250
200
150
100
50
0
Березень 2005 р.
Квітень 2005 р.
Травень 2005 р.
Червень 2005 р.
Липень 2005 р.
Серпень 2005 р.
Вересень 2005 р.
Жовтень 2005 р.
Листопад 2005 р.
Грудень 2005 р.
Січень 2006 р.
Лютий 2006 р.
Березень 2006 р.

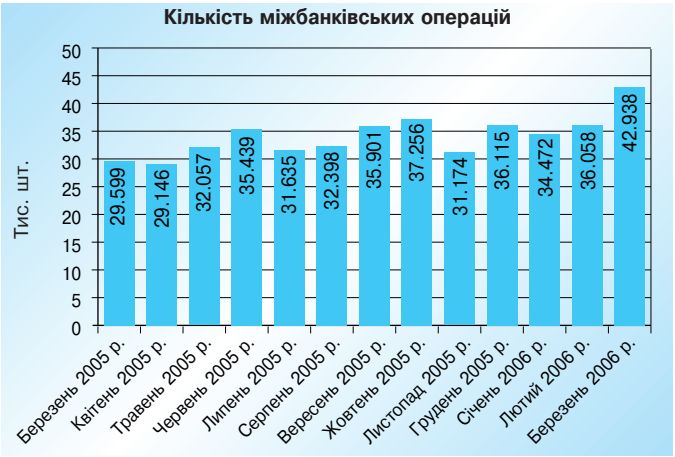
Кількість міжбанківських операцій
Тис. шт.
50
45
40
35
30
25
20
15
10
5
0
29.599
29.146
32.057
35.439
31.635
32.398
35.901
37.256
31.174
36.115
34.472
36.058
42.938
Березень 2005 р.
Квітень 2005 р.
Травень 2005 р.
Червень 2005 р.
Липень 2005 р.
Серпень 2005 р.
Вересень 2005 р.
Жовтень 2005 р.
Листопад 2005 р.
Грудень 2005 р.
Січень 2006 р.
Лютий 2006 р.
Березень 2006 р.

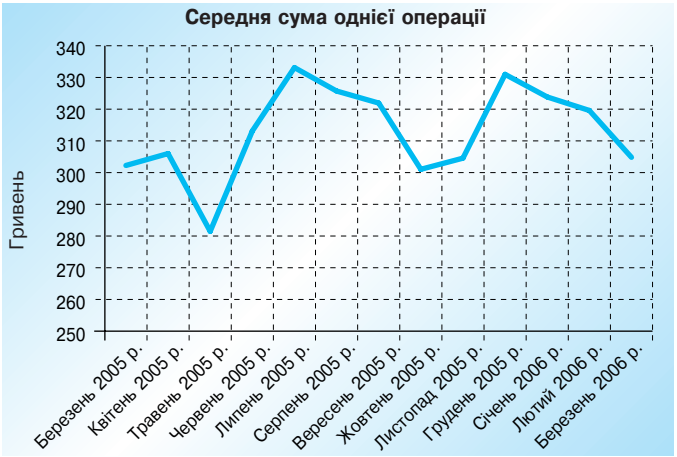
Середня сума однієї операції
Гривень
340
330
320
310
300
290
280
270
260
250
Березень 2005 р.
Квітень 2005 р.
Травень 2005 р.
Червень 2005 р.
Липень 2005 р.
Серпень 2005 р.
Вересень 2005 р.
Жовтень 2005 р.
Листопад 2005 р.
Грудень 2005 р.
Січень 2006 р.
Лютий 2006 р.
Березень 2006 р.

Динаміка денних оборотів за картками НСМЕП у 2005—2006 рр.
Млн. грн.
100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
22.03.2005 р.
05.04.2005 р.
19.03.2005 р.
03.05.2005 р.
17.05.2005 р.
31.05.2005 р.
14.06.2005 р.
28.06.2005 р.
12.07.2005 р.
26.07.2005 р.
09.08.2005 р.
23.08.2005 р.
06.09.2005 р.
20.09.2005 р.
04.10.2005 р.
18.10.2005 р.
01.11.2005 р.
15.11.2005 р.
29.11.2005 р.
13.12.2005 р.
27.12.2005 р.
10.01.2006 р.
24.01.2006 р.
07.02.2006 р.
21.02.2006 р.
07.03.2006 р.
21.03.2006 р.
Обороти за день (грн.)
Середнє значення денних оборотів

Дослідження

Тенденції та наслідки активізації споживчого кредитування в Україні

Анатолій Даниленко

Заступник директора Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України. Доктор економічних наук, професор. Заслужений економіст України.

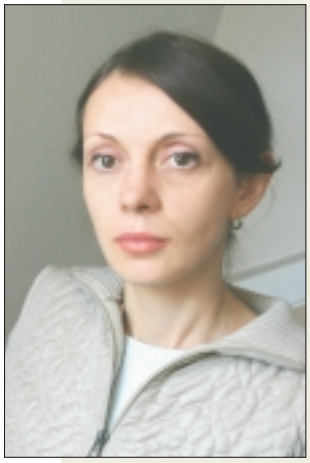

Наталія Шелудько

Старший науковий співробітник відділу фінансово-монетарного регулювання Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України. Кандидат економічних наук

Однією з основних тенденцій на ринку банківського кредитування останніми роками стала активізація споживчого кредитування населення. Автори оцінюють передумови, тенденції та перспективи нарощування споживчого кредитування українськими банками, а також пов'язані із цим ризики.

Зростання обсягів коштів, залучених банківською системою, крім підвищення рівня довіри до банків з боку економічних суб'єктів та населення, висвітлило й інший бік — у які активи трансформується приплив грошових ресурсів. Зважаючи на уповільнення темпів розвитку української економіки та посилення інфляційних ризиків, проблема розміщення залучених банками ресурсів набуває особливої актуальності, оскільки в такій ситуації концентрація ризиків може негативно вплинути на макроекономічну та фінансову стабільність.

Аналіз тенденцій банківського кредитування за останні роки засвідчив, що у кредитній політиці банків відбулися зміни — банки дедалі активніше нарощують кредитні вкладення у сектор домогосподарств (див. таблицю 1): починаючи з 2002 року, темпи нарощування кредитів домогосподарствам стабільно перевищують темпи кредитування нефінансового сектору економіки. Відповідно така зміна тенденцій позначилася на структурі банківських кредитів за інституційними секторами економіки: питома вага кредитів домогосподарствам у загальному обсязі вимог банків за кредитами в економіку України за підсумками 2005 року зросла до 24.9%, тоді як ще п'ять років тому ледве перевищувала 5%.

Не в останню чергу такі зміни в кредитній політиці банків зумовлені реакцією на підвищення рівня платоспроможності населення: 2002 року доходи населення зросли на 17.1%, 2003-го — на 16.5%, 2004-го — на 27.2%, 2005-го номінальні доходи населення становили 365.9 млрд. грн. і порівняно з 2004 роком зросли на 38.4% (див. таблицю 2). Особливо істотно зросли доходи на фоні темпів збільшення ВВП: наявні доходи, які використовувалися населенням на придбання споживчих товарів та оплату послуг у 2005 році, зросли на 36.4%, а реальні наявні — на 20.1% [1, с. 19].

Стимулювання урядом соціальних виплат сприяло збільшенню внутрішнього платоспроможного попиту населення[1]. У поєднанні зі зниженням попиту на кредити з боку суб'єктів господарювання через несприятливий інвестиційний клімат (унаслідок відсутності чіткої позиції уряду у питаннях реприватизації, непередбачуваності податкового середовища та митної політики за підсумками трьох кварталів 2005 року обсяги інвестицій в основний капітал зросли всього на 3.4% порівняно з 34.5% за аналогічний період 2004 року) це стало додатковим чинником активізації банків у сегменті споживчого кредитування населення.

Найзначніші обсяги кредитів населенню банки надавали у великих промислових центрах і регіонах, де сконцентровано населення з вищим

Таблиця 1. **Кредити банків за окремими інституційними секторами економіки, 2001—2005 рр.**

Показники	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.
Кредити нефінансовому сектору, *млрд. грн.*	26.60	38.15	57.40	71.59	106.08
Відсоток до загального обсягу кредитних вкладень	93.8	90.8	84.6	80.8	74.0
Кредити домогосподарствам, *млрд. грн.*	1.56	3.66	9.89	16.13	35.66
Відсоток до загального обсягу кредитних вкладень	5.5	8.7	14.6	18.2	24.9

Джерело: Бюлетень НБУ. — 2006. — № 3. — С. 101.

[1] За інформацією Міністерства фінансів України, протягом 2005 року питома вага видатків держбюджету (загальний фонд) на соціальний захист та соціальне забезпечення коливалась від 47% (у січні) до 30% (у грудні). При цьому частка коштів держбюджету у видатках Пенсійного фонду становила 42% на початку і 33% — наприкінці року [3].

За попередніми даними, у 2005 році темпи зростання номінальних доходів населення становили 38.4%. Це було зумовлено збільшенням розміру мінімальної заробітної плати із 237 грн. до 332 грн. та підвищенням мінімальної пенсії із 286 грн. до 332 грн. (середня пенсія зросла з 315 до 404 грн.). Реальна заробітна плата у 2005 році порівняно з 2004 роком зросла на 20.3%, хоча в структурі доходів населення питома вага заробітної плати зменшилася із 43% до 40.5%, при цьому частка доходів від соціальних допомог та інших одержаних поточних трансферів зросла на 3.7%—до 42.0% [1, с. 20].

Таблиця 2. **Заробітна плата і доходи населення України, 2002—2005 рр.**

Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, грн.	376.38	462.27	589.62	806.18
Темпи зростання до попереднього року, %	121.0	122.8	127.5	136.7
Доходи населення, млн. грн.	185 073	215 672	274 241	365 923*
Темпи зростання до попереднього року, %	117.1	116.5	127.2	138.4
Довідково: *темпи зростання ВВП, %*	105.5	109.6	112.1	102.4

*Попередні дані.

Джерело: Бюлетень НБУ. — 2006. — № 3. — С. 20, 56—58.

рівнем доходів. У таблиці 3 наведено динаміку зростання середньомісячної заробітної плати і банківських кредитів населенню в окремих регіонах країни. Так, 2003 року на столицю та сім економічно потужних регіонів припадало 74.8% сукупного обсягу кредитів фізичним особам. При цьому киянам банки надали 37.2% кредитів, позичальникам Дніпропетровської області — 9.7%, Донецької області — 7.8% (див. таблицю 3). За підсумками 2005 року питома вага вказаних регіонів дещо знизилась — до 70.7%, що зумовлено гальмуванням динаміки кредитування населення столиці — питома вага кредитів у місті Києві скоротилася до 29.0%, хоч на Дніпропетровщині збільшилася до 10.6%, Донеччині — до 8.4%.

Загалом у 2003—2005 рр. виразно простежується тенденція нарощування обсягів кредитування фізичних осіб у регіонах. Так, якщо в середньому по Україні за вказаний період обсяги кредитів населенню зросли в абсолютному вираженні у 3.7 раза, то в Дніпропетровській області — у 4.1, Донецькій — 4.0, Одеській — 4.4, Харківській — 4.2, Львівській — 4.3, Запорізькій — 4.5, в АР Крим — у 3.7, місті Києві — у 2.9 раза.

Інша помітна тенденція — істотне перевищення темпів кредитування населення над темпами зростання офіційної середньомісячної заробітної плати (див. таблицю 3).

Загалом упродовж останніх років темпи нарощування кредитування фізичних осіб (до 33.5 млрд. грн.) значно випереджали темпи розширення кредитної підтримки суб'єктів господарювання (до 109.9 млрд. грн.) (див. таблиці 4 і 5). Дані таблиці 5 свідчать про помітні кількісні зрушення у кредитуванні фізичних осіб — темпи приросту кредитів населенню не лише перевищують динаміку кредитування юридичних осіб та економіки в цілому, а фактично щорічно подвоюються (за винятком 2004 року).

Незважаючи на те, що середньозважена річна ставка за кредитами фізичним особам як у національній, так і в іноземній валюті залишається помітно вищою, ніж ставка за кредитами юридичним особам (див. таблицю 6), це не вплинуло на темпи кредитування фізичних осіб, на які в основному вплинуло зростання платоспроможного попиту з боку населення.

Із позицій макроекономічного стимулювання економічного зростання тенденція активізації діяльності банків у сегменті кредитування населення є двоякою: з одного боку — це стимулювання споживчого попиту і розширення ємності ринку, а з іншого — надмірна концентрація ризиків для банків у певному сегменті кредитування та зволікання з вирішенням проблеми здешевлення кредитів для корпоративного сектору. Аналіз особливостей цього процесу на українському кредитному ринку свідчить про те, що істотні кількісні зрушення в обсягах кредитування населення не завжди супроводжуються якісними зрушеннями. В результаті посилюються ризикові чинники в діяльності банків, що у перспективі може спровокувати дестабілізуючі наслідки як для грошово-кредитного ринку, так і для економіки в цілому.

Перша група ризиків пов'язана із цільовим призначенням кредитів населенню. Попри те, що темпи приросту обсягів довгострокового кредитування фізичних осіб були помітно вищими (у 2.6 раза) порівняно з темпами кредитування юридичних осіб (на 67.7%), зростання обсягів довгострокових кредитів мало переважно споживче призначення: із 33.5 млрд. грн. кредитів, наданих банками фізичним особам на кінець 2005 року, 24.7 млрд. грн. становили кредити у поточну діяльність і лише 6.9 млрд. грн. — іпотечні кредити (у 2004 році — із 14.8 млрд. грн. для фінансування поточної діяльності фізичні особи залучили 12.6 млрд. грн.) [2, с.105—106].

Незважаючи на істотне зростання доходів населення та соціалізацію бюджетних видатків, рівню доходів переважної частини населення ще далеко до тієї позначки, яка давала б змогу отримувати кредити для купівлі житла і товарів високої вартості. За інформацією експертів іпотечного ринку, лише близько 10% населення може розраховувати на отримання іпотечного кредиту [4].

У такій ситуації істотно зріс попит на товари зі значною імпортною складовою (комп'ютери, побутову техніку, автомобілі як імпортного виробництва, так і вітчизняного складання з імпортованих вузлів). У 2005 році, за оцінками автодилерів, 40% реалізованих автомобілів продано в кредит. Із початку 2006 року банки спростили умови автокредитування, і вже цього року фахівці очікують, що автокредитування охопить до 50% автопродажів [5]. При цьому зростає попит на комфортніші та дорожчі авто як результат підвищення купівельної спроможності споживачів.

Враховуючи сплеск інтересу до розвитку споживчого кредитування як із

Таблиця 3. **Регіональний розподіл банківських кредитів фізичним особам і середньомісячної заробітної плати* у 2003—2005 рр.**

Регіони	2003 р.		2004 р.		2005 р.	
	Кредити, *млн. грн.*	Зарплата, *грн.*	Кредити, *млн. грн.*	Зарплата, *грн.*	Кредити, *млн. грн.*	Зарплата, *грн.*
м. Київ	3 345	761	4 808	967	9 730	1 314
Дніпропетровська область	870	526	1 511	667	3 566	913
Донецька область	701	550	1 257	712	2 805	962
Одеська область	503	454	915	566	2 195	768
Харківська область	468	455	805	569	1 951	759
Львівська область	278	419	521	523	1 182	713
Запорізька область	261	541	470	671	1 184	860
АР Крим	296	433	456	543	1 102	730
Усього кредитів	**8 986**	**—**	**14 794**	**—**	**33 523**	**—**
У середньому по Україні	**—**	**462**	**—**	**590**	**—**	**806**

Примітка. *Дані про середньомісячну заробітну плату наведено в розрахунку на одного штатного працівника.

Джерела: Бюлетень НБУ. — 2003. — № 12. — С. 91; Бюлетень НБУ. — 2005. — № 2. — С. 73; Бюлетень НБУ. — 2006. — № 2. — С. 94; www.ukrstat.gov.ua.

Таблиця 4. **Вимоги банків до суб'єктів господарювання та фізичних осіб за наданими кредитами у 2002—2005 рр.,** *на кінець періоду, млн. грн.*

Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Кредити суб'єктам господарювання	38 721	58 849	73 785	109 895
— в іноземній валюті	16 231	23 290	29 220	42 370
— у національній валюті	22 490	35 559	44 564	67 525
Кредити фізичним особам	3 313	8 986	14 794	33 523
— в іноземній валюті	1 341	4 982	8 151	19 774
— у національній валюті	1 972	4 004	6 643	13 749
Усього	42 035	67 835	88 579	143 418

Джерело: Бюлетень НБУ. — 2006. — № 3. — С. 95—97.

боку українських банків, так особливо і з боку іноземного капіталу, який у силу наявних конкурентних переваг за ціною ресурсу здатний запропонувати ринку прийнятніші умови кредитування, прискорене стимулювання попиту на імпортні товари відбуватиметься і надалі. Оскільки останніми роками ресурсна роль банківського кредиту як джерела фінансування інвестицій залишається незначною, а питома вага кредитів промисловості в загальному обсязі кредитних вкладень невпинно скорочується (із 35.7% у 2000-му до 25.8% у 2005 році), стимулювання споживчого попиту населення за рахунок кредитів в умовах падіння виробництва в окремих галузях економіки, погіршення зовнішньої кон'юнктури для українських експортерів, зростання бюджетних витрат соціальної спрямованості перетворюється на інфляційний чинник.

Друга група ризиків пов'язана з тим, що кредитування населення активізується в умовах існування тіньових доходів у значної частини населення, застосування банками скорингових (спрощених) процедур оцінки платоспроможності позичальників. Це знижує об'єктивність оцінки платоспроможності позичальника.

За даними НБУ, за підсумками 2005 року обсяг проблемних кредитів, наданих фізичним особам, порівняно з початком року збільшився на 106.1 млн. грн. (на 54.1%), тоді як загальний обсяг кредитів населенню зріс більш як у 2 рази. Це слугувало основним чинником зменшення частки проблемних кредитів у загальному обсязі кредитів фізичним особам із 1.4 до 0.9%. На сьогодні, за оцінками експертів, рівень неповернення за споживчими кредитами становить 1—5% і в найближчі роки може збільшитися. В Росії вже стикнулися з подібною проблемою: нині там 15—20% проблемних позичальників. Аналогічна ситуація виникала і в Польщі [6].

Загалом для споживчого кредитування характерний вищий рівень заборгованості порівняно з корпоративним портфелем. І поки ринок споживчого кредитування в Україні розвивається активно, проблема неякісних активів є другорядною. Однак експерти визнають, що у разі уповільнення темпів його розвитку питома вага "поганих" кредитів може істотно збільшитися [7]. Знизити ризики в сегменті споживчого кредитування можна за рахунок повноцінного задіяння кредитних бюро, які вже створені в Україні, однак їх діяльність стримується низкою суб'єктивних та об'єктивних чинників.

Третя група ризиків сформувалася внаслідок розбалансованості активів і пасивів за термінами. У структурі кредитування банками фізичних осіб переважну частину займають довгострокові кредити. За минулий рік їх обсяги зросли у 2.8 раза (на 11.6 млрд. грн.) (див. таблицю 7), водночас довгострокові депозити фізичних осіб упродовж 2005 року зростали повільніше — на 65.7% (на 11.4 млрд. грн.).

Вказана тенденція відповідним чином впливає і на загальну збалансованість активів та пасивів банків за термінами: при зростанні загального обсягу довгострокових кредитів по системі за 2005 рік на 89.4% (на 40.3 млрд. грн.) загальний обсяг довгострокових депозитів зріс лише на 62.4% (на 19.7 млрд. грн.).

Четверта група ризиків виникла в результаті валютної незбалансованості кредитних вкладень. Якщо в 2004 році темпи зростання обсягів кредитів фізичним особам у національній валюті були вищими порівняно з кредитами в іноземній валюті (відповідно 66 та 64%) (див. таблицю 4), то за підсумками 2005 року зафіксовано протилежну тенденцію: обсяги кредитів у національній валюті зросли в 2.1 раза, а в іноземній — у 2.4 раза. Довгострокові кредити населенню практично повністю номіновані в іноземній валюті. При цьому обсяги довгострокових кредитів фізичним особам в іноземній валюті зросли у 2.8 раза (на 11.4 млрд. грн.), а довгострокових депозитів в іноземній валюті банки залучили лише на 61.5% більше (на 6.8 млрд. грн.).

Переважна більшість населення не має офіційних постійних доходів в іноземній валюті, тобто погашення заборгованості здійснює за рахунок купівлі валюти на ринку. Це посилює ризики дестабілізації фінансової стійкості банків, передусім у частині забезпечення ліквідності і платоспроможності за активами та пасивами в іноземній валюті, оскільки потенційно створюється

Таблиця 5. **Вимоги банків за кредитами фізичним особам у 2002—2005 рр.,** *у % до попереднього року*

Види кредитів	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Короткострокові	182	174	121	171
— у національній валюті	212	194	125	172
— в іноземній валюті	148	141	113	169
Довгострокові	327	369	185	244
— у національній валюті	188	213	208	228
— в іноземній валюті	113 р.	573	175	253
Усього	234	271	165	227
Довідково. Усі кредити в економіку	148	161	131	162
Кредити суб'єктам господарювання	144	152	125	149

Джерело: Бюлетень НБУ. — 2006. — № 3. — С. 95—97.

Таблиця 6. Процентні ставки за кредитами банків у 2002—2005 рр., *середньозважені річні, %*

Кредити	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
В іноземній валюті				
— суб'єктам господарювання	11.9	11.2	12.2	11.3
— фізичним особам	14.4	16.0	14.0	13.4
У національній валюті				
— суб'єктам господарювання	24.9	18.8	17.8	16.2
— фізичним особам	21.9	27.6	19.8	20.0
Усього:				
— суб'єктам господарювання	20.8	17.2	15.1	14.5
— фізичним особам	18.3	22.6	16.9	16.9

Джерело: Бюлетень НБУ. — 2006. — № 2. — С. 74.

Таблиця 7. **Вимоги банків до суб'єктів господарювання та фізичних осіб за наданими кредитами у 2002—2005 рр.,** *на кінець періоду, млн. грн.*

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Кредити суб'єктам господарювання	58 849	73 785	109 895
— короткострокові	34 382	37 063	48 807
— довгострокові	24 466	36 722	61 088
Кредити фізичним особам	8 986	14 794	33 523
— короткострокові	2 900	3 513	6 012
— довгострокові	6 086	11 282	27 511

Джерело: Бюлетень НБУ. — 2006. — № 3. — С. 95—97.

тиск у валютному сегменті.

Для зниження ризиків Національний банк нині розробляє нові підходи до розрахунку показників ліквідності банків, зокрема планує запровадити показник загальної (довгострокової) ліквідності, що стимулюватиме банки проводити зваженішу політику щодо управління активно-пасивними операціями, особливо в іноземній валюті.

Одним із підходів до регулювання операцій в іноземній валюті може стати також запровадження лімітів на проведення банками валютних операцій. Нині розроблено нову редакцію Положення "Про порядок встановлення НБУ лімітів відкритої валютної позиції в безготівковій та готівковій формах і контроль за їх дотриманням уповноваженими банками". У ньому викладено принципово нові підходи до алгоритму розрахунку зазначених лімітів (включаючи операції банків із депозитними та кредитними ресурсами), а також визначено фінансову відповідальність банку за порушення лімітів.

Однак заходами лише НБУ ситуацію врегулювати неможливо, оскільки проблема набагато ширша і складніша, ніж здається на перший погляд.

На нашу думку, проблема в тому, що процес активізації споживчого кредитування населення в Україні не впливає на зміну в структурі інвестицій за рахунок перерозподілу заощаджень домогосподарств. Розширення внутрішнього попиту в 2005 році, яке стимулювалося активним кредитуванням споживчих потреб населення, не супроводжувалось адекватним зростанням обсягів інвестицій та виробництва, що зумовило розбалансування пропорцій між нагромадженням та споживанням.

На фоні посилення платоспроможного попиту відбувався спад інвестиційної активності, що, у свою чергу, спричинило зростання і цін, і стимулювання імпорту замість стимулювання економічного зростання. На вади нинішньої макромоделі, що несуть у собі ризики фінансової дестабілізації, вказує також академік В.Геєць, акцентуючи увагу на тому, що виникла своєрідна ілюзія кредитної підтримки макроекономічної стабільності [8].

Враховуючи наявні зміщення у кредитній політиці банків у бік кредитування споживчих витрат населення, необхідно задіяти макрорегулятори (податкові, бюджетні, монетарні) з тим, щоб забезпечити позитивний імпульс для змін на користь кредитування інвестицій. На нашу думку, один із ключових пріоритетів у цьому напрямі — іпотека. Розвиток системи іпотечного кредитування дає змогу не лише забезпечити потребу населення в житлі, а й дати імпульс будівельній та суміжним із нею галузям, банківській системі, фондовому ринку. Сьогодні висока ціна на житло не сприяє відпливу коштів населення зі споживчого ринку, хоча саме іпотечний сегмент кредитування необхідно розвивати і стимулювати найбільше.

У країні — значний дефіцит житла, а нинішнім темпам введення в експлуатацію житлових будинків (7 816 тис. кв. метрів загальної площі у 2005 році, 7 566 тис. кв. м. у 2004 році) ще дуже далеко до історичного максимуму (21 257 тис. кв. м. у 1987 році) [9]. Хоча цей сегмент банківського кредитування останнім часом активно розвивається (протягом 2005 року банки нарощували обсяги іпотечних кредитів у середньому по 600 млн. грн. щомісяця), на сьогодні, за даними Української національної іпотечної асоціації, радикальних змін у структурі іпотечних кредитів не сталося: частка кредитів під купівлю житла становить майже 63% [10], тобто інструментарій ринку залишається досить обмеженим.

До числа факторів, які перешкоджають розвитку іпотечного кредитування, слід віднести: інфляційні ризики, нерозвинутість механізмів залучення коштів населення, непрозорість взаємовідносин учасників ринку (що зокрема призвело до масштабної будівельної афери в столиці), незначна роль Державної іпотечної установи на ринку іпотечних кредитів.

ВИСНОВКИ

Активізація кредитування споживчих витрат населення при збереженні нинішніх тенденцій потенційно може обернутися для економіки загостренням ризиків залежного розвитку, коли банки в силу об'єктивних і суб'єктивних чинників фактично позбавляють кредитів цілі сектори економіки. Структурна відсталість та інституційна слабкість економіки України робить можливість такого деформованого розвитку досить реальною. Як свідчить досвід, пріоритети діяльності багатьох українських банків не завжди збігаються з національними цілями соціально-економічного розвитку.

В умовах, коли фактори, які фактично забезпечили економічне зростання (вільні виробничі потужності, дешевий газ, сприятлива зовнішня кон'юнктура), себе вичерпали, надактуальним макрозавданням залишається активізація інвестиційного процесу, стимулювання інвестиційного попиту. Нині, коли ми спостерігаємо скорочення обсягів виробництва в окремих галузях економіки, погіршення зовнішньої кон'юнктури для українських експортерів та зростання бюджетних витрат соціальної спрямованості, зміщення пріоритетів банківської системи у бік активізації споживчого кредитування населення може не лише поглибити наявні диспропорції з фінансовим забезпеченням відтворювальних процесів в економіці, а й перетворитися на своєрідний інфляційний стимулятор. Враховуючи наявні тенденції у кредитній політиці банків, необхідно задіяти макрорегулятори (податкові, бюджетні, монетарні), щоб забезпечити позитивний імпульс для змін у кредитуванні інвестиційних потреб населення, зокрема, за рахунок активізації іпотечного кредитування.

□

Список використаних джерел

1. Бюлетень Національного банку України. — 2006. — № 3.

2. Бюлетень Національного банку України. — 2006. — № 1.

3. http://www.minfin.gov.ua.

4. http:// www.realt.ua.

5. http://www.autoconsulting.com.ua.

6. http://www.expert.ua/news/11/0/62.

7. http://www.profil-ua.com/?view=material&mID=14857.

8. Геєць В.: "Сенс у тому, щоб капітал, розвиваючись, виконував свою соціальну функцію" // Дзеркало тижня. — 2006. — № 11. — С. 1, 7.

9. http://www.ukrstat.gov.ua.

10. http://www.unia.com.ua.

Володимир Міщенко

Директор Центру наукових досліджень Національного банку України. Доктор економічних наук, професор

Дослідження

Методологічні та методичні проблеми запровадження таргетування інфляції

За даними МВФ, у 2005 році таргетування інфляції як метод проведення грошово-кредитної політики використовувала 21 країна, у тому числі такі економічно розвинуті, як Канада, Великобританія, Швеція, Швейцарія, Норвегія тощо. При цьому жодна з держав, що запровадили дану стратегію, не відмовилася від неї. Є всі підстави вважати, що із часом до запровадження цього виду монетарної стратегії переходитиме все більше країн.

Автор обумовлює необхідність переходу України до режиму таргетування інфляції, аналізує його можливі результати, серед яких — забезпечення стабільного економічного розвитку в довгостроковій перспективі та підвищення довіри населення і суб'єктів господарювання до органів державного управління, що є одним із важливих чинників формування інфляційних очікувань.

Грошово-кредитна політика, проведення якої є однією з функцій центрального банку, має на меті забезпечення стабільності національної грошової одиниці, підвищення рівня зайнятості, сприяння довгостроковому і сталому економічному зростанню. Залежно від соціально-економічних умов, рівня економічного розвитку країни, політичної стабільності тощо використовується певна сукупність орієнтирів, методів та інструментів, серед яких у різних країнах у різні періоди найчастіше застосовувалися такі, як валютний курс, грошові агрегати, рівень інфляції та цінова стабільність.

Нині найперспективнішою є орієнтація грошово-кредитної політики на забезпечення цінової стабільності шляхом встановлення та суворого дотримання певних значень рівня інфляції, тобто таргетування інфляції, яке запроваджується в провідних країнах світу з початку 1990-х років. В умовах поширення інтеграційних процесів, глобалізації світових фінансових ринків і суттєвих структурних змін у вітчизняній економіці постає питання про відповідність грошово-кредитної політики завданням підтримки економічної стабільності та забезпечення економічного зростання.

Протягом останніх років Національний банк України активно працює над розробленням програми переходу до чітко визначеної монетарної стратегії, оскільки більшість вітчизняних експертів і науковців визнає необхідність реформування діючої стратегії грошово-кредитної політики. Потреба у змінах пояснюється тим, що сучасна монетарна стратегія орієнтована на забезпечення стабільного стану післякризової моделі економічного розвитку, а не на її розвиток [1, 4, 5, 11, 12].

Для забезпечення умов сталого економічного зростання винятково важливого значення набуває досягнення стабільних умов ведення господарства. Це передбачає певний рівень цінової стабільності, помірні темпи інфляції, зниження рівня та усунення передумов для інфляційних очікувань. Оскільки грошово-кредитна політика — це складова загальної економічної політики, то цілком логічною є її орієнтація на забезпечення економічного зростання.

Стосовно стабільності цін колишній глава Федеральної резервної системи США Алан Грінспен зауважував, що вона "існує, коли економічні суб'єкти при прийнятті рішень не враховують очікувані зміни загального рівня цін" [10, с. 161]. Відтак цілком логічно визначити цінову стабільність головним орієнтиром грошово-кредитної політики. Це також обумовлено необхідністю усунення негативних процесів, пов'язаних із наслідками цінової нестабільності. Втрати, що виникають у результаті швидкого підвищення цін, призводять до зменшення обсягів інвестицій і, як наслідок, — до уповільнення зростання реальних обсягів ВВП.

Крім нестабільності цін, важливим чинником, що впливає на економічне зростання країни, є нестабільність фінансових ринків. Очікуване зростання інфляції може призвести до підвищення відсоткових ставок, що негативно позначиться на фінансових потоках реального сектору. Підприємства не зможуть платити відсотки за боргами, а вартість активів у національній валюті стрімко знизиться унаслідок зростання інфляційних очікувань. Якщо при цьому фінансова система країни нестійка і не має чітко злагоджених антикризових механізмів, це може призвести до збільшення ризиків і зрештою — до фінансової кризи. За розрахунками колишнього заступника глави МВФ Стенлі Фішера, у США за рівня інфляції 5% економічні втрати становлять близько 0.3 % за рік [2, с. 773].

Як свідчить міжнародний досвід, найуспішнішою з точки зору забезпечення контролю за динамікою цін є

стратегія інфляційного таргетування. Ця стратегія грошово-кредитної політики спрямована на підтримання стабільності цін шляхом мінімізації відхилення рівня інфляції від оголошеної інфляційної мети за допомогою основних інструментів грошово-кредитної політики.

Таргетування інфляції — відносно нова система монетарного устрою. Вона асоціюється зі зниженням рівня інфляції та інфляційних очікувань. Зазвичай під таргетуванням розуміють процес встановлення цільових орієнтирів. На відміну від таргетування грошової маси чи обмінного курсу, які мають забезпечити низькі темпи інфляції шляхом орієнтації на проміжні цілі, таргетування інфляції передбачає досягнення безпосередньо цільових її показників.

У науковій літературі по-різному трактують поняття "таргетування інфляції", однак беззаперечно вирізняють дві головні його ознаки: а) орієнтація на певний рівень або діапазон річного рівня інфляції; б) визначення цільового показника "очікуваної" або "майбутньої" інфляції [10, с. 161].

Грошово-кредитна політика Національного банку України у 2000—2004 рр. спрямовувалася на забезпечення стабільності обмінного курсу гривні щодо долара США. Тобто цільовим орієнтиром був валютний курс, хоча частково здійснювалось і регулювання грошових агрегатів, а пізніше було введено деякі елементи спрощеного інфляційного таргетування.

Необхідність використання єдиного цільового показника інфляції зумовлена тим, що стабілізація цін — це першочергове завдання грошово-кредитної політики, а числова специфікація свідчить про плани уряду щодо забезпечення стабільності цін. Оскільки об'єктом управління (впливу) є показник планової (очікуваної) інфляції, таргетування інколи називають "таргетуванням прогнозу інфляції". Змінюючи умови чи параметри діяльності на грошово-кредитному ринку з урахуванням нової інформації, центральний банк може впливати на показник рівня очікуваної інфляції, сприяючи забезпеченню досягнення її встановленого цільового значення.

Згідно з даними МВФ у 2005 році таргетування інфляції як метод проведення грошово-кредитної політики використовувала 21 країна, 8 з яких — промислово розвинуті, а 13 — країни, що формують ринкову економіку. Першими його запровадили Нова Зеландія, Канада, Великобританія, Швеція та Австралія (див. таблицю 1). Можна вважати, що з 2005 року Європейський центральний банк також переходить від орієнтації на контрольну величину зростання агрегату широких грошей М3 до чистого режиму таргетування інфляції.

Виходячи з конкретних економічних умов, рівня незалежності центрального банку, завдань економічної політики тощо, розрізняють три види інфляційного таргетування: повне, вибіркове та спрощене. Певною мірою їх можна розглядати як етапи переходу від одного монетарного устрою до іншого. Відтак є всі підстави для припущення, що із часом до таргетування інфляції переходитиме все більше країн.

Таргетування інфляції порівняно з іншими монетарними стратегіями включає досить складні з технічної точки зору процедури. Вони спрямовані на запобігання впливу внутрішніх шоків на динаміку рівня цін і передбачають контроль за індикаторами, які характеризують стан економіки. Головною передумовою запровадження цього режиму є незалежність центрального банку в питаннях розробки монетарної політики, визначення кінцевих, проміжних, оперативних цілей та інструментів їх досягнення.

Встановлення "відкритого" цільового показника у сфері інфляції робить політику центрального банку прозорішою, підвищує довіру до нього, послаблює прояви "часової неузгодженості". У деяких випадках центральний банк має право допускати певні відхилення від цільових параметрів, що надає режиму таргетування гнучкості. Під час шоку попиту чи пропозиції центральний банк може відхилятися від запланованої політики, обґрунтовуючи цей крок перед громадськістю. Деякі країни, наприклад, Нова Зеландія, Чехія, законодавчо закріплюють певні умови, що дає змогу виправдати такі відхилення у разі форс-мажорних обставин.

Узагальнюючи викладене, ще раз наголосимо, що найбажанішим видом монетарної стратегії за сучасного стану економіки є інфляційне таргетування. Метою цього виду стратегії є не лише стабілізація цін у країні, а й вплив на економічне зростання шляхом регулювання пропозиції грошей та обмеження впливу негативних внутрішніх економічних факторів. Як доводить аналіз статистичних даних, між темпами зростання внутрішнього валового продукту, грошової маси і

Таблиця 1. **Перелік країн, котрі використовують таргетування інфляції**

Країна	Дата запровадження таргетування інфляції	Поточний ціновий рівень інфляції, %	Публікація прогнозу	Темпи приросту реального ВВП, %		Темпи приросту (зниження) індексу споживчих цін, %	
				2003 р.	2004 р.	2003 р.	2004 р.
Ізраїль	II кв. 1997 р.	1.0 – 3.0	Так	1.7	4.4	0.7	– 0.4
Чехія	I кв. 1998 р.	3.0 ± 1	Так	3.2	4.4	0.1	2.8
Корея	II кв. 1998 р.	2.5 – 3.5	Так	3.1	4.6	3.5	3.6
Польща	I кв. 1999 р.	2.5 ± 1	Так	3.8	5.4	0.8	3.5
Бразилія	II кв. 1999 р.	4.5 ± 2.5	Так	0.5	4.9	14.8	6.6
Чилі	III кв. 1999 р.	2.0 – 4.0	Так	3.7	6.1	2.8	1.1
Колумбія	III кв. 1999 р.	5.0 ± 0.5	Так	4.1	4.1	7.1	5.9
Південно-Африканська Республіка	I кв. 2000 р.	3.0 – 6.0	Так	2.8	3.7	5.8	1.4
Таїланд	II кв. 2000 р.	0.0 – 3.5	Так	6.9	6.1	1.8	2.7
Мексика	I кв. 2001 р.	3.0 ± 1	Ні	1.4	4.4	4.5	4.7
Угорщина	III кв. 2001 р.	3.5 ± 1	Так	2.9	4.2	4.7	6.8
Перу	I кв. 2002 р.	2.5 ± 1	Так	4.0	4.8	2.3	3.7
Філіппіни	I кв. 2002 р.	5.0 – 6.0	Так	4.5	6.0	3.5	6.0
Нова Зеландія	I кв. 1990 р.	1.0 – 3.0	Так	3.4	4.8	1.8	2.3
Канада	I кв. 1991 р.	1.0 – 3.0	Так	2.0	2.9	2.7	1.8
Великобританія	IV кв. 1992 р.	2.0	Так	2.5	3.2	1.4	1.3
Австралія	I кв. 1993 р.	2.0 – 3.0	Так	3.3	3.2	2.8	2.3
Швеція	I кв. 1993 р.	2.0 ± 1	Так	1.5	3.6	2.3	1.1
Швейцарія	I кв. 2000 р.	< 2.0	Так	–0.4	1.7	0.6	0.8
Ісландія	I кв. 2001 р.	2.5	Так	4.2	5.2	2.1	3.2
Норвегія	I кв. 2001 р.	2.5	Так	0.4	2.9	2.5	0.4

Джерело: [10, сс. 20, 33, 44, 49, 161].

Таблиця 2. **Темпи зростання грошової пропозиції, індексу споживчих цін і реального ВВП в Україні у 1992—2005 рр.**

Рік	Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), %	Темпи зростання реального ВВП, у % до попереднього року	Темпи зростання грошової маси (М3), %
1992	2 100.0	90.1	11.0
1993	10 256.0	85.8	18.0
1994	501.0	77.1	667.2
1995	281.7	87.8	115.2
1996	139.7	90.0	135.1
1997	110.1	97.0	133.9
1998	120.0	98.1	125.2
1999	119.2	99.8	140.5
2000	125.8	105.9	146.1
2001	106.1	109.2	141.9
2002	99.4	105.2	141.8
2003	108.2	109.6	146.5
2004	112.3	112.1	132.4
2005	110.3	102.4	154.0

темпами зміни індексу споживчих цін існує тісний зв'язок, який свідчить про їх взаємозалежність (див. таблицю 2).

Утім, економічний зміст таргетування інфляції полягає не в досягненні низького рівня інфляції будь-якою ціною. Основна мета запровадження цього виду монетарної стратегії — зниження інфляційних очікувань усіх суб'єктів господарювання шляхом підвищення їх довіри до монетарної політики центрального банку.

Однак навіть за жорсткого дотримання основних принципів інфляційного таргетування не завжди можна гарантувати, що інструменти грошово-кредитного регулювання впливатимуть на темпи зростання реального ВВП. Зазвичай такий вплив важко відстежити як за рівнем, так і за часовим лагом. Це підтверджується досвідом країн Східної Європи.

Так, в Угорщині безпосередній зв'язок між шоками грошової пропозиції і темпами зростання реального ВВП простежувався лише на початку 1990-х років, коли уряд стимулював виробництво за рахунок державних втрат. Із посиленням у 1995 році бюджетної та фінансової дисципліни динаміка грошової пропозиції вже істотно не впливала на темпи зростання реального ВВП. Водночас економетричний аналіз дає змогу стверджувати, що в період вищих темпів інфляції темпи зростання реального ВВП нижчі, ніж у період відносно низьких місячних темпів приросту цін.

У Чехії, навпаки, цінові шоки позитивно впливали на приріст реального ВВП. Це можна пояснити тим, що там протягом 1990-х років спостерігалися найнижчі темпи інфляції серед країн перехідної економіки. Отже, зміни цін (зміни відносних цін) сприймалися економічними агентами швидше, ніж послаблення дисципліни у грошовій сфері.

У Польщі дослідники не виявили чіткого зв'язку між темпами зростання реального ВВП і грошово-кредитною політикою, хоч і не відкидали такої гіпотези. На початковому етапі (до 1998 року), коли проводилася політика здебільшого фінансової стабілізації, аналітики виявили стійку позитивну залежність між жорсткістю грошово-кредитної політики і темпами економічного зростання. Тобто послаблення грошово-кредитної політики і прискорення інфляції викликали сповільнення темпів зростання ВВП. При цьому проміжок часу між розширенням грошової пропозиції і прискоренням інфляції дорівнював приблизно 9 місяцям.

Загалом оцінка ступеня впливу інструментів грошово-кредитної політики на темпи економічного піднесення у країнах, де переважав режим таргетування інфляції, засвідчила, що встановлені орієнтири темпів підвищення цін викликали довіру економічних агентів, і відхилення від них сприймалися як рухи відносних цін, які спричиняли прискорення чи сповільнення темпів зростання економіки.

До переваг використання у грошово-кредитній політиці центрального банку режиму таргетування інфляції його прихильники відносять:

1. Сприяння забезпеченню високого рівня довіри до політики центрального банку та зниження інфляційних очікувань. Це пов'язано з тим, що цільові показники інфляції, як будь-які кількісні показники, є чіткими і зрозумілими для контролю та розробки суб'єктами господарювання власних прогнозів;

2. Усунення суперечностей і протиріч між цілями грошово-кредитної політики;

3. Забезпечення достатньої гнучкості політики центрального банку, оскільки встановлений рівень інфляції можна розглядати як середньостроковий орієнтир, миттєва або короткострокова зміна якого внаслідок певних впливів на грошово-кредитний ринок практично неможлива, а заходи, що реалізуються, мають певний часовий лаг;

4. Зменшення економічних втрат, пов'язаних із потребою переорієнтувати цілі грошово-кредитної політики на інший рівень цільового показника чи навіть на інші цілі, коли виникає необхідність змін обмінного курсу, відсоткових ставок, темпів економічного зростання тощо;

5. Створення умов для збалансованого розвитку всіх секторів і галузей економіки, забезпечення її раціональної структури та високих темпів економічного зростання.

Критики запровадження та широкого використання методу таргетування інфляції вважають, що його реалізація може стримувати економічне зростання, не сприяє процесам вільного курсоутворення, є проблемною для запровадження в країнах, що розвиваються, та в нестабільних економічних і політичних умовах. Відповідаючи на ці критичні зауваження, зазначимо, що в нестабільних умовах важко реалізувати будь-яку грошово-кредитну політику, а максимально можливою схемою курсоутворення, як засвідчила практика, здебільшого є не вільне курсоутворення, а керований флоатинг.

Стосовно ж співвідношень темпів приросту ВВП та інфляції, то статистика свідчить, що однозначно таку залежність встановити доволі складно. Так, протягом 2003—2005 рр. у країнах єврозони темпи інфляції зазвичай перевищували темпи приросту ВВП, а в США, Японії, Великобританії, Китаї та Індії це співвідношення було протилежним, тоді як в Іспанії та Бельгії зазначені показники майже збігалися (див. таблицю 3). Водночас для країн, котрі запровадили інфляційне таргетування, взаємозв'язок показників простежується чіткіше та однозначно (див. таблицю1).

Згідно із проведеними МВФ дослідженнями протягом останніх 15 років темпи інфляції знизилися, а обсяги приросту ВВП зросли як у країнах, що запроваджували таргетування ін-

Таблиця 3. **Темпи зміни реального ВВП і споживчих цін у провідних країнах світу в 2003–2005 рр.**

Країна	Темпи приросту реального ВВП			Темпи приросту споживчих цін		
	2003 р.	2004 р.	2005 р. (оцінка)	2003 р.	2004 р.	2005 р. (оцінка)
США	2.7	4.2	3.5	2.3	2.7	3.1
Зона євро	0.7	2.0	1.2	2.1	2.1	2.1
Німеччина	–0.2	1.6	0.8	1.0	1.8	1.7
Франція	0.9	2.0	1.5	2.2	2.3	1.9
Італія	0.3	1.2	1.4	2.8	2.3	2.1
Іспанія	2.9	3.1	3.2	3.1	3.1	3.2
Нідерланди	–0.1	1.7	0.7	2.2	1.4	1.4
Бельгія	1.3	2.7	1.2	1.5	1.9	2.3
Японія	1.4	2.7	2.0	–0.2	—	–0.4
Великобританія	2.5	3.2	1.9	1.4	1.3	2.0
Канада	2.0	2.9	2.9	2.7	1.8	2.2
Країни з розвинутою економікою	1.9	3.3	2.5	1.8	2.0	2.2
Нові індустріальні країни	3.1	5.6	4.0	1.5	2.4	2.2
Китай	9.5	9.5	9.0	1.2	3.9	3.0
Індія	7.4	7.3	7.1	3.8	3.8	3.9

Джерело: [10, с. 20].

фляції, так і в країнах, які використовували інші методи грошово-кредитного регулювання. Однак у перших показники були кращими. Так, у 2004 році у порівнюваних групах країн рівень інфляції у першому випадку був на 3.5 процентного пункту нижчим, ніж у другому.

Більшість країн із режимом таргетування інфляції дотримувалася встановлених цільових орієнтирів, а темпи зростання ВВП зазвичай були вищими, ніж там, де його не запроваджували. Тобто країни, що застосовують таргетування інфляції, досягають поставленої мети за досить низького рівня інфляції без зниження чи істотного уповільнення темпів економічного зростання [10, с. 167–170].

Характеризуючи переваги монетарного устрою, який базується на таргетуванні інфляції, науковці і практики зазначають, що для його запровадження необхідна наявність певної сукупності передумов, а саме:

- інституційна незалежність центрального банку, відсутність будь-якого бюджетного чи політичного тиску на нього, що суперечили б його цільовим орієнтирам інфляції;
- використання широкого спектра інформації та методів моделювання і прогнозування рівня й динаміки інфляції;
- мінімальний рівень доларизації економіки;
- забезпечення повної дерегуляції цін;
- розвинутість ринку капіталів, надійність банківської системи та забезпечення стійкості фінансово-кредитної системи в цілому [1, 4, 5, 6, 7, 11] .

Згідно з дослідженням МВФ у жодній із країн на час запровадження таргетування інфляції не було забезпечено повного набору необхідних передумов. Наприклад, Ізраїль та Філіппіни мали високий рівень державного боргу відносно ВВП і значний бюджетний дефіцит; практично в усіх країнах не було необхідного математичного апарату для прогнозування; у Перу спостерігався надзвичайно високий рівень доларизації економіки тощо. Однак попри все новий режим грошово-кредитного регулювання було запроваджено і, як засвідчив аналіз фахівців МВФ, це забезпечило певні переваги порівняно з країнами, які не перейшли на таргетування інфляції (див. таблицю 4).

Так, стандартне відхилення рівня інфляції від цільового орієнтира для всіх країн становило 1.8 процентного пункту, тоді як для промислово розвинутих країн воно дорівнювало 1.3, а для країн із ринком, що формується, — 2.3 процентного пункту. При цьому частота відхилень у середньому становила 43.5 %, з яких 24.2 % були позитивними. Навіть у країнах, які тільки формують ринок, за частоти відхилень 52.2 % позитивні відхилення становили 2.9 %.

Наведені дані дають підставу для висновку, що для переходу на інфляційне таргетування не обов'язково дотримуватись усіх умов. Важливішими є спроможність і готовність органів монетарного регулювання та органів влади забезпечити стабільність цін і досягти необхідних значень встановлених параметрів очікуваного рівня інфляції.

Так, аналіз порівняльних показників стійкості моделі грошово-кредитного регулювання щодо окремих країн, за методологією МВФ, свідчить: у країнах, які перейшли на режим інфляційного таргетування, коефіцієнт інституційної незалежності підвищився відповідно з 0.56 і 0.59 до 0.72 і 0.78; співвідношення капіталу й активів банків поліпшилося з 0.75 до 1; чутливість до цін зросла в середньому з 0.35 і 0.44 до 0.42 і 0.56; зниження рівня доларизації економіки забезпечило підвищення коефіцієнта стійкості моделі для країн, що формують ринок, до 0.75, тоді як рівень дії такого чинника, як відкритість для торгівлі хоча й підвищився, але мав незначний вплив — 0.12–0.21 (див. таблицю 5).

Бажаність переходу до режиму таргетування інфляції для України пов'язана, по-перше, з посиленням залежності економічного розвитку від зовнішнього сектору (частка експорту й імпорту в структурі ВВП становить близько 60%). В умовах недостатнього розвитку внутрішнього ринку це створює істотні ризики для подальшого забезпечення сталих темпів економічного зростання та може призвести до істотних і раптових змін у ди-

Таблиця 4. **Зміни фактичного рівня інфляції відносно цільового показника у країнах, котрі застосовують таргетування інфляції**

Показники	Стандартне відхилення від цільового показника, процентний пункт	Частота відхилення, %		
		Усього	Нижче	Вище
Усі країни	1.8	43.5	24.2	19.3
Стабільні цільові показники інфляції	1.3	32.2	21.7	10.6
Цільові показники дезінфляції	2.2	59.7	27.7	32.0
Промислово розвинуті країни	1.3	34.8	22.5	12.3
Країни з ринком, що формується	2.3	52.2	25.9	26.2

Джерело: [10, с. 169].

Таблиця 5. **Порівняльні показники стійкості моделі грошово-кредитного регулювання для окремих груп країн за методологією МВФ**

Показники	Країни з таргетуванням інфляції				Країни без таргетування інфляції	
	Країни, що формують ринок		Промислово розвинуті країни			
	До запровадження	Після запровадження	До запровадження	Після запровадження	До запровадження діючого режиму	Поточний режим
Незалежність центрального банку	0.26	0.64	0.44	0.72	0.32	0.55
Інституційна незалежність:	0.59	0.72	0.56	0.78	0.49	0.64
бюджетні зобов'язання	0.77	1.00	0.75	1.00	0.50	0.70
державний борг	0.47	0.47	0.53	0.54	0.35	0.46
дефіцит бюджету	0.48	0.47	0.45	0.78	0.38	0.42
операційна незалежність	0.81	0.96	0.63	1.00	0.80	0.80
Технічна інфраструктура:	0.29	0.97	0.74	0.98	0.51	0.62
наявність даних	0.63	0.92	0.84	0.94	0.65	0.70
наявність моделей для прогнозування	0.13	1.00	0.38	1.00	0.28	0.35
Стан фінансової системи:	0.41	0.48	0.53	0.60	0.40	0.49
співвідношення капіталу і активів банків	0.75	1.00	0.75	1.00	0.71	0.86
капіталізація фондового ринку	0.16	0.21	0.28	0.44	0.16	0.19
Економічна структура:	0.36	0.46	0.47	0.55	0.55	0.44
чутливість цін	0.35	0.42	0.44	0.56	0.67	0.55
відкритість для торгівлі	0.12	0.21	0.13	0.16	0.56	0.19
зниження рівня доларизації	0.69	0.75	1.00	1.00	0.63	0.60

Джерело: [10, с. 177].

наміці попиту на гроші.

По-друге, бажаність переходу до режиму таргетування інфляції пов'язана з підвищенням цін на продукцію українських експортерів, що викличе зростання цін на аналогічну продукцію на внутрішньому ринку.

Серед можливих позитивних результатів запровадження режиму інфляційного таргетування в Україні можна назвати:

1. Забезпечення стабільного економічного розвитку в довгостроковій перспективі.

Економічне зростання, яке спостерігалося до останнього часу, відбувалося переважно за рахунок орієнтованих на експорт великих виробників сталі та імпортозаміщуваної харчової промисловості, хоча згодом воно охопило більшість галузей економіки країни. Однак надмірна експортна орієнтованість економіки несе суттєві ризики, які посилюються через брак контролю за зовнішніми факторами — кон'юнктурою світового ринку і попитом на експортну продукцію з боку іноземних споживачів.

Контроль за темпами підвищення цін у середньо- і довгостроковій перспективі сприятиме істотному збільшенню реальних доходів громадян та зміні структури споживчого кошика населення і зростанню попиту на товари з високою доданою вартістю. Отже, низький прогнозований у майбутньому рівень інфляції істотно впливатиме на збільшення обсягів внутрішнього ринку;

2. Забезпечення економічної системи додатковими механізмами стійкості щодо зовнішніх шоків та зміни попиту на гроші. Цього можна досягти шляхом дотримання оптимальних відповідно до поточної економічної кон'юнктури вартісних показників національної валюти (відносно внутрішніх цін, іноземних валют і цін на кредитні ресурси) та досягнення максимального рівня керованості руху коштів у всіх секторах економіки, що і є прямим наслідком впровадження режиму таргетування інфляції;

3. Забезпечення зростання довіри населення до органів державного управління, що є одним із важливих чинників формування інфляційних очікувань.

За результатами опитувань підприємств і населення щодо оцінки змін економічної кон'юнктури та інфляційних очікувань, основна причина зростання цін — відчуття загальної нестабільності у країні. Загалом такі погляди формують негативні очікування, які ґрунтуються на недовірі до дій органів центрального управління. Однак зауважимо, що серед цих органів Національний банк України має найвищий рейтинг довіри як у населення, так і в підприємств. Це створює підґрунтя для формування інструментів і механізмів впливу з боку НБУ на рівень інфляційних очікувань.

Безумовно, перехід до інфляційного таргетування позитивно позначиться на економічному зростанні України, проте для цього слід створити належні передумови: забезпечити достатню незалежність Національного банку України, функціонування режиму керованого плаваючого валютного курсу, відповідну податково-бюджетну політику, а також — високий розвиток фінансових ринків, здатних ефективно використовувати інструменти грошово-кредитної політики та їх вплив на економічний розвиток.

На думку А.С.Гальчинського, який виступає "за інфляційне таргетування, за якого органічно поєднуються монетарні та немонетарні інструменти цінової стабілізації,.. інфляція на рівні 6—7 % — це для нас найближче завдання, яке повинен ставити уряд. Переконаний,— зазначає він,— що до цих параметрів можна наблизитися уже в поточному (2006-му — **Ред.**) році" [3, с. 45].

Як свідчить світовий досвід, стратегія інфляційного таргетування завдяки створенню відповідних умов допомогла країнам із перехідною та ринковою економіками досягти значних успіхів в управлінні інфляцією і стимулюванні економічного зростання. При цьому жодна з країн, що запровадили дану стратегію, не відмовилася від неї. Це ще одне свідчення на користь її ефективності й адекватності умовам функціонування сучасних економічних систем та доказ необхідності її запровадження в Україні.

Нині, з огляду на низку чинників, зокрема недостатню розвинутість фінансово-кредитної системи, наявність структурних диспропорцій в економіці, високий рівень її доларизації (34.3% на кінець 2005 року), винятково важливу роль політики обмінного курсу для вітчизняної економіки тощо, перехід до політики інфляційного таргетування повинен відбуватися поетапно з урахуванням конкретних умов і особливостей певних етапів соціально-економічного розвитку країни та активного викори-

стання широкого спектра доступних Національному банку інструментів і методів реалізації грошово-кредитної політики. □

Література

1. Арсенюк О.В. Проблеми запровадження в Україні монетарного устрою, заснованого на встановленні цільового показника інфляції: Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. — Суми: ВВП "Мрія-1", 2003. — Т. 7. — С. 52—58.

2. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка. — К.: КНЕУ, 2004. — 889 с.

3. Гальчинский А. У нашей экономики уже не осталось иммунитета к политическим рискам // Бизнес. — 2006. — 26 февраля. — С. 42—45.

4. Геєць В.М. Інституційні перетворення і суспільний розвиток // Економіка і прогнозування. — 2005. — № 2. — С. 9—36.

5. Гриценко А., Кричевська Т. Монетарна стратегія: шлях до ефективної грошово-кредитної політики // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 2. — С. 8—19.

6. Лютий І.О. Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки. — К.: Аттіка, 2000. — 240 с.

7. Макаренко М.І. Таргетування інфляції в грошово-кредитній політиці: Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. — Суми: ВВП "Мрія-1", 2002. — Т. 6. — С. 38—42.

8. Матеріали круглого столу "Проблеми вибору та визначення оптимальної моделі монетарного устрою в Україні // Вісник Національного банку України. — 2003. — № 7. — С. 2—7.

9. Науменкова С. Основні тенденції розміщення грошової маси та їх вплив на формування грошово-кредитної політики // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 1. — С. 19—26.

10. Перспективы развития мировой экономики // Институциональное строительство. — МВФ, 2005. — Сентябрь. — 191 с.

11. Петрик О. Недооцінка гривні та її наслідки для монетарної політики // Вісник Національного банку України. — 2005. — № 2. — С. 3—5.

12. Стельмах В.С., Гребеник Н.І., Єпіфанов А.О., Міщенко В.І. Грошово-кредитна політика в Україні. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2003. — 421 с.

Теорія і практика

Автоматизація обліку зовнішньоекономічних операцій

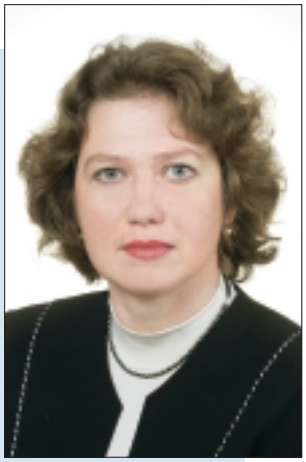

Наталія Федькевич

Старший науковий співробітник лабораторії судово-економічних досліджень Київського науково-дослідного інституту судових експертиз. Здобувач кафедри аудиту Київського національного економічного університету

Питання автоматизації обліку залишаються актуальними, оскільки постійний розвиток комп'ютерної техніки та комп'ютерних технологій дає нові поштовхи до перерозподілу навантаження між людиною та ЕОМ. Бухгалтерський облік в основному вже автоматизовано, та водночас лишаються такі ділянки, де автоматизовано лише загальні дані про здійснення господарських операцій. Зокрема, системи автоматизації бухгалтерського обліку не містять необхідних даних для обліку та контролю за здійсненням операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

У науковій літературі, присвяченій автоматизації бухгалтерського обліку, питання автоматизації обліку зовнішньоекономічних операцій не розглядаються як єдина система обліку даних, а розпорошені по різних модулях — з обліку запасів, реалізації, витрат тощо [2, 4, 5, 6, 7, 8]. Не розробленими, з точки зору автоматизації, є також питання щодо групування та класифікації дебіторської заборгованості, в тому числі й за зовнішньоекономічними контрактами.

Зазначимо, що проблемами автоматизації бухгалтерського обліку займалися Ф.Ф.Бутинець, С.В.Івахненков, Т.В.Давидюк, Т.В.Шахрайчук, В.П.Завгородній, Т.А.Писаревська, Л.О.Терещенко, І.І.Матієнко-Зубенко [2, 4, 5, 6, 7, 8].

Комп'ютерні системи бухгалтерського обліку (КСБО) пройшли тривалий шлях становлення і розвитку. Вони змінювалися паралельно зі змінами інформаційних технологій, програмних і технічних засобів обробки інформації, зі змінами методів розробки та концепції побудови інформаційних систем (ІС).

Ринок КСБО, що почав формуватися з кінця 80-х років, нині наповнений програмними продуктами різних фірм-розробників, таких, зокрема, як "1С:Підприємство" (Росія), "Галактика" (Росія), "Парус" (Україна), "Дебет Плюс" (Україна), "Центр информационных технологий"(Росія).

Аналізуючи можливості програмних продуктів "1С:Підприємство" (версія 7.7), "Галактика", "Парус" (версія 7.11), "Дебет Плюс" (версія Про) розглянемо, як відображаються у бухгалтерському обліку зовнішньоекономічні операції [2, 4, 5, 6, 7, 8].

Бухгалтерський облік операцій експорту й імпорту товарів у зазначених програмних продуктах не виділено в окремі модулі. Вирішення цієї задачі є складовою інших автоматизованих завдань таких модулів:

♦ облік товарно-матеріальних цінностей;
♦ облік коштів і фінансових операцій;
♦ облік готової продукції, її відвантаження та реалізація;
♦ облік витрат на виробництво.

У перелічених програмних продуктах (надалі — ПП) автоматизація обліку товарно-матеріальних цінностей представлена в модулях:

- облік матеріальних цінностей у ПП "Галактика" та "Дебет Плюс";
- облік запасів у ПП фірми "1С:Підприємство";
- реалізація та склад у ПП фірми "Парус".

На підставі даних первинних документів відображаються надходження імпортних товарних цінностей, вибуття реалізованих товарних цінностей на експорт, а також облік повернутих експортованих товарних цінностей.

Облік фінансових операцій з оплати експортних та імпортних зобов'язань, встановлених договорами купівлі-продажу, автоматизовано в модулях таких програмних продуктів:

- облік банківських операцій у ПП "Дебет Плюс";
- облік операцій щодо розрахункового рахунку в ПП фірми "1С:Підприємство";
- банк у ПП "Галактика";
- реалізація та склад у ПП "Парус".

У програмних продуктах також передбачено автоматизацію процесу розрахунку курсових різниць шляхом уведення цієї можливості до конфігурації зазначених комп'ютерних систем.

Накопичення та відображення кредиторської і дебіторської заборгованостей за зовнішньоекономічними договорами купівлі-продажу в автоматичному режимі ведеться на субрахунку 362 "Розрахунки з іноземними покупцями" бухгалтерського рахунку 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками", а також на субрахунку 632 "Розрахунки з іноземними постачальниками" бухгалтерського рахунку 63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками". Аванси перераховані можуть враховуватися на субрахунку 371 "Розрахунки за виданими авансами" бухгалтерського рахунку 37 "Розрахунки з різними дебіторами".

Слід зазначити, що жодна із досліджуваних комп'ютерних програм в автоматичному режимі не проводить розрахунок резерву сумнівних боргів, передбачений приписами Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість". Уведення такої функції потребує розробки додаткових модулів, за допомогою яких в автоматичному режимі можна було б провести класифікацію дебіторської заборгованості.

Проаналізувавши вхідні дані комп'ютерних продуктів "1С:Підприємство", "Галактика", "Парус", "Дебет Плюс", застосовуваних для класифікації інформації за категорією "договори", доходимо висновку, що в автоматичному режимі провести розрахунок резерву сумнівних боргів неможливо, оскільки бракує даних для проведення класифікації дебіторської заборгованості за видами.

З'ясуємо, які саме дані про договірні відносини стосовно господарських операцій, проведених у сфері зовнішньоекономічної діяльності, вводяться до комп'ютерних систем:

♦ назва контрагента;
♦ номер договору;
♦ назва договору;
♦ дата початку дії договору;
♦ дата закінчення дії договору;
♦ примітки.

П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" окреслено методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності. Цим стандартом визначено класифікацію дебіторської заборгованості [1].

Взаємозв'язок поточної, сумнівної, безнадійної, а також довгострокової дебіторської заборгованості, відображено на схемі 1.

До підсумку балансу поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги включається за чистою реалізаційною вартістю, для розрахунку якої обчислюється величина резерву сумнівних боргів. Величина резерву визначається з огляду на платоспроможність окремих дебіторів або на основі класифікації дебіторської заборгованості. Розглянемо докладніше другий варіант.

Класифікація дебіторської заборгованості за продукцію, товари, послуги здійснюється її групуванням за строками непогашення зі встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Як правило, коефіцієнт сумнівності зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості.

Які дані про здійснення господарських операцій потрібні для проведення класифікації поточної дебіторської заборгованості?

По-перше, поточна дебіторська заборгованість виникає з моменту відвантаження товарів (надання послуг) без попередньої оплати або перерахування авансових платежів. Ці терміни не пов'язані з датою укладення договору та датою закінчення його дії.

По-друге, сумнівною заборгованість може вважатися з моменту, коли контрагентом були порушені права підприємства: після відвантаження товарів (надання послуг) без попередньої оплати або перерахування авансових платежів. Терміни погашення заборгованості залежать від договірних умов.

Крім того, сумніви щодо погашен-

Схема 1. **Класифікація та взаємозв'язок груп дебіторської заборгованості**

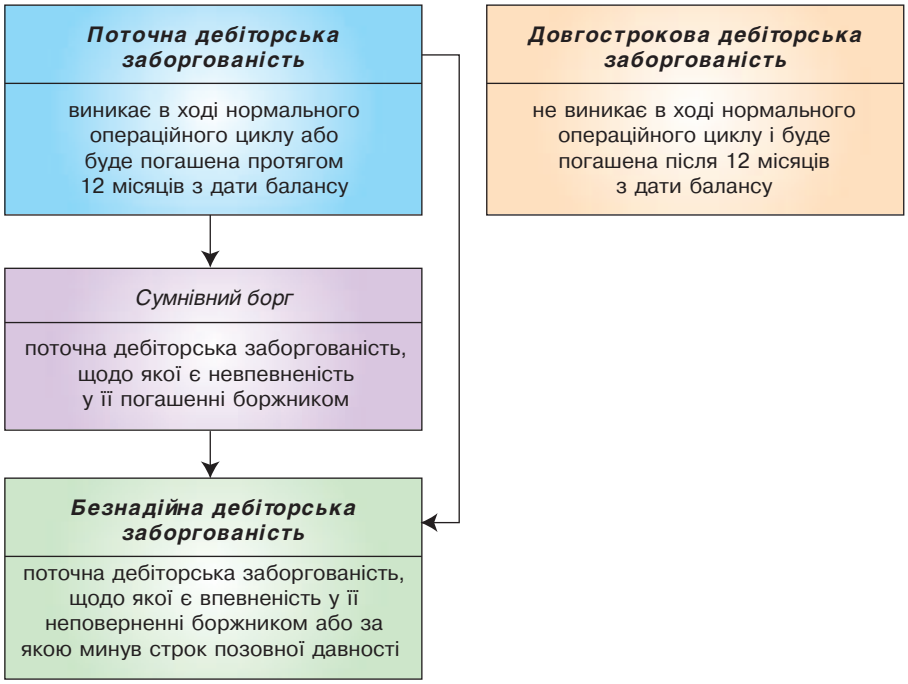

Схема 2. **Дані, необхідні для автоматизації процесу класифікації поточної дебіторської заборгованості**

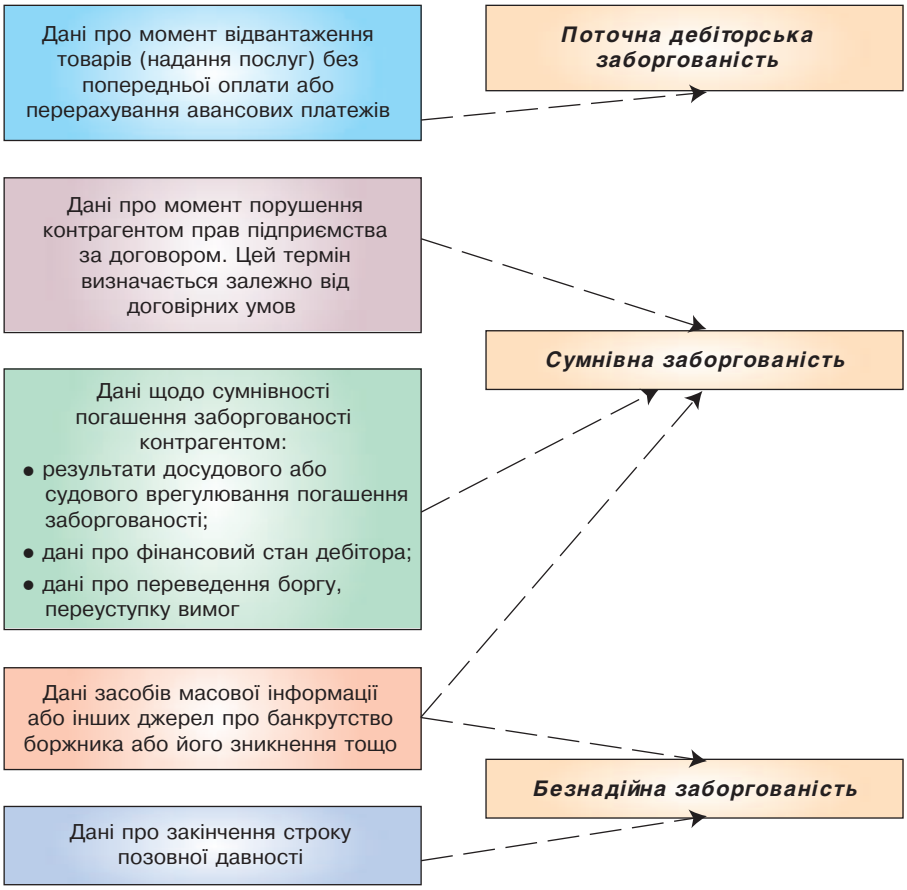

ня заборгованості контрагентом можуть випливати:

- з результатів досудового або судового врегулювання погашення заборгованості;
- з даних про фінансовий стан дебітора;
- з даних про переведення боргу, переуступку вимог.

По-третє, безнадійною вважається заборгованість, за якою минув строк позовної давності, відлік котрої починається з моменту порушення прав контрагентом, або може бути такою після отримання достовірної інформації про неповернення заборгованості контрагентом на підставі даних засобів масової інформації щодо банкрутства боржника, його зникнення тощо.

Слід зазначити, що в комп'ютерних системах бухгалтерського обліку як вхідні використовуються дані про дати укладення договору та закінчення його дії, а використання перелічених вище даних про виконання договірних умов не передбачено в автоматизованих системах бухгалтерського обліку.

Дані, необхідні для проведення автоматизації процесу класифікації поточної дебіторської заборгованості, згруповані та відображені на схемі 2.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що в комп'ютерних продуктах "1С:Підприємство", "Галактика", "Парус", "Дебет Плюс" не передбачено проведення в автоматичному режимі класифікації поточної дебіторської заборгованості, відтак і розрахунку резерву сумнівних боргів. Це наслідок дефіциту вхідних даних про договірні умови проведення господарських операцій. У разі врахування зазначеної інформації, на нашу думку, можна автоматизувати цей процес шляхом доповнення бази вхідних даних про договірні відносини із контрагентами та складання додаткових модулів у рамках програмних продуктів, за допомогою яких і проводитимуться класифікація та відповідні розрахунки.

У модулі також доцільно було б відстежувати інформацію про терміни погашення дебіторської заборгованості у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Необхідність своєчасного отримання такої інформації пов'язана з вимогами чинного законодавства, зокрема Закону України "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті" від 23 вересня 1994 року, де зазначено, що виручка резидентів у іноземній валюті підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках у терміни виплати заборгованостей, вка-

Схема 3. **Автоматизація контролю за своєчасністю повернення валюти на митну територію України**

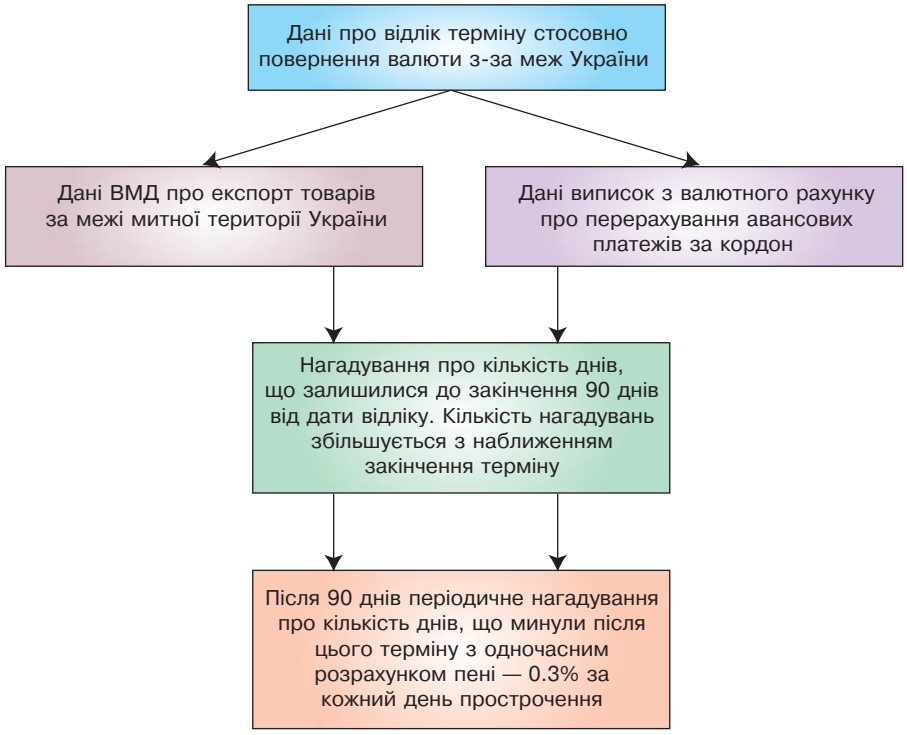

зані у контрактах, але не пізніше 90 календарних днів з дати митного оформлення (виписки вивізної вантажної митної декларації) продукції, що експортується, а в разі експорту робіт (послуг), прав інтелектуальної власності — з моменту підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання послуг, експорт прав інтелектуальної власності. Перевищення зазначеного терміну потребує індивідуальної ліцензії Національного банку України.

При порушенні резидентами договірних термінів стягується пеня за кожний день прострочення у розмірі 0.3 відсотка від суми не одержаної виручки (митної вартості недопоставленої продукції) в іноземній валюті, перерахованій у грошову одиницю України за валютним курсом Національного банку на день виникнення заборгованості.

До групи ризику відносяться такі операції:

— відвантаження товарів на експорт без отримання попередньої оплати;

— перерахування авансових платежів за контрактами на здійснення імпорту.

Відлік терміну прострочення для експорту товарів починається з моменту перетину митного кордону України, що фіксується у вантажно-митних деклараціях.

Для сум, перерахованих авансом за імпортними контрактами, моментом відліку є дата списання коштів із валютного рахунку, яка фіксується у випсках із зазначеного рахунку.

Контроль за термінами повернення валюти за зовнішньоекономічними контрактами доцільно поділити на два блоки (схема 3):

1) до 90 днів — відлік кількості днів до граничного терміну;

2) після 90 днів — відлік днів, що минули після цієї дати.

У разі проведення господарських операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності більше, ніж за одним договором, виникає необхідність відстежувати дані щодо своєчасності повернення валюти в розрізі кожного контракту, а також мати згруповану інформацію на будь-яку визначену дату за всіма договорами з іноземними контрагентами.

Висновки

Отже, інформацію про здійснення експортно-імпортних операцій не згруповано в одному модулі. Тому, на нашу думку, для здійснення обліку цих господарських операцій та контролю за ними з урахуванням договірних умов виникає необхідність в автоматизації цих процесів та об'єднанні розрізнених даних в одному модулі "Облік операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності та контроль за їх проведенням" з урахуванням наведених вище розробок, а саме:

- автоматизації процесів групування дебіторської заборгованості;
- пропозицій щодо контролю за своєчасністю термінів повернення валюти на митну територію України.

□

Література

1. П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 та зареєстроване в Міністерстві юстиції України 25.10.1999 р. за № 725/4018.

2. Бутинець Ф.Ф. та ін. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит" / Ф.Ф.Бутинець, С.В.Івахненков, Т.В.Давидюк, Т.В.Шахрайчук. За ред. проф. Ф.Ф.Бутинця. — 2-е вид., перероблене і доповнене. — Житомир: ПП "Рута", 2002. — 544 с.

3. Завгородній В.П. Автоматизація бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту. — К.: А.С.К., 1998. — 768 с.

4. Завгородний В.П. Бухгалтерский учет в Украине (С использованием национальных стандартов): Учебное пособие для студентов вузов. — 5-е издание, дополненное и переработанное. — К.: А.С.К., 2000. — 848 с.

5. Комплексная система автоматизации бухгалтерского учета: Руководство пользователя "Парус". — К., 2000. — 356 с.

6. 1С:Предприятие 7.7. Бухгалтерский учет: Руководство пользователя. — Москва: Фирма "1С". — 360 с.

7. Писаревська Т.А. Інформаційні системи обліку та аудиту: Навчальний посібник. — К.: КНЕУ, 2004. — 369 с.

8. Терещенко Л.О., Матієнко-Зубенко І.І. Інформаційні системи і технології в обліку: Навчальний посібник. — К.: КНЕУ, 2004. — 187 с.

Анонс

Економіка: новий аспект

Александр Евтух. Экономика: новый аспект. Луцк: Вол. обл. типогр., 2006. — 314 с.

Нова книга доктора економічних наук Олександра Євтуха — це збірник його наукових праць, присвячених актуальним проблемам економіки. До нього увійшли матеріали досліджень, опублікованих автором протягом останніх років у провідних наукових журналах України та Росії, зокрема у "Віснику НБУ".

Намагаючись дати нове — сучасне — трактування основних економічних теорій, автор шукає відповідей на непрості запитання: "Як за допомогою невеликих власних коштів отримувати великі доходи?", "У чому полягає криза сучасної науки?", "В чому помилялися класики економічної теорії?"

Міркуючи над цими та іншими науковими проблемами, дослідник викладає власну точку зору щодо сутності грошей, законів і принципів їх ефективного використання, щодо природи вартості. Запропоновано нову теорію економічного нормування. Низку статей присвячено кредиту, принципам його формування та закономірностям обігу.

Особливістю запропонованих автором теорій є те, що вони створені на основі знань суміжних наук, передусім — філософії, психології та математики.

Видання призначене для наукових працівників, практиків-економістів, викладачів, студентів та всіх, хто цікавиться актуальними проблемами сучасної економіки.

Дослідження

Роль банківської системи у легалізації міграційних потоків капіталу

Андрій Гайдуцький

Помічник заступника Голови Національного банку України. Кандидат економічних наук

У світі, переважно у країнах Латинської Америки та Південно-Східної Азії, останнім часом з'явилася низка публікацій, які торкаються аналізу сучасних тенденцій міграційного капіталу, його впливу на приймаючі країни, а також проблем високої вартості послуг на ринку переказів [4; 6; 11; 18]. В Україні, відносно молодій незалежній державі, ця тематика досить нова і тому потребує додаткової уваги з боку науковців і фахівців міжнародних економічних відносин.

В опублікованих працях недостатньо уваги приділено сучасному досвіду діяльності банківських установ і небанківських організацій мікрофінансування на ринку міжнародних грошових переказів, визначенню їх економічних переваг і можливостям розміщення на територіях із низьким рівнем розвитку інфраструктури.

Мета статті — узагальнення досвіду діяльності банківських установ на ринку грошових переказів у країнах Латинської Америки та Південно-Східної Азії, а також аналіз основних переваг небанківських організацій мікрофінансування при роботі у віддалених зонах і на слабкорозвинутих територіях світу.

У системі глобалізації світової економіки швидко розвиваються міжнародні міграційні процеси. Кількість людей, які тимчасово проживають і працюють в інших країнах, досягла 200 млн. осіб (тобто 3% населення, або 7% працездатних у світі). Тому актуальним є дослідження структури й умов транскордонного переміщення капіталу мігрантів, отриманого за місцем роботи і спрямованого на батьківщину.

Згідно зі звітами Світового банку і Міжнародного валютного фонду світові обсяги грошових переказів громадян, які працюють в інших країнах, у 2005 році сягнули рекордної суми — 232.3 млрд. доларів США (див. графік 1). Це майже вдвічі більше, ніж 2000 року. При цьому істотно змінилась і структура міжнародних переказів — грошові потоки перерозподіляються на користь країн, що розвиваються.

Водночас дослідження свідчать: це далеко не повна статистика грошових переказів. Із урахуванням валютних надходжень через систему неофіційних грошових переказів, транспортування через кордон за допомогою родичів чи знайомих, самостійне ввезення валюти, споживчих товарів,

Графік 1. **Динаміка і структура грошових переказів громадян, які працюють в інших країнах**

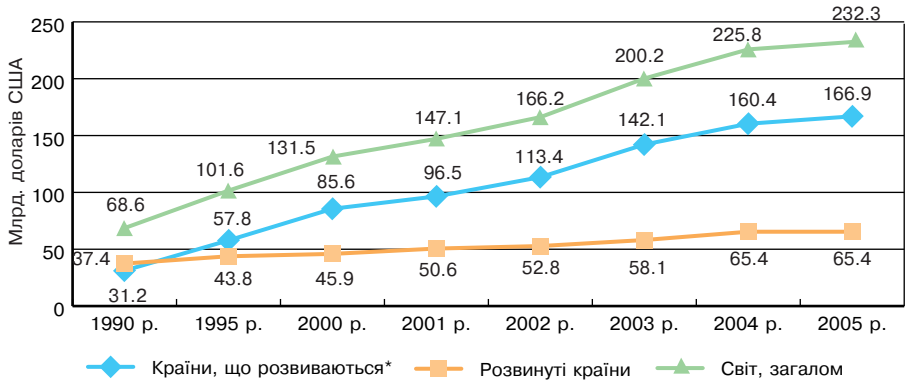

* Решта країн, що не підпадає під класифікацію Світового банку "Розвинуті країни".

Розраховано за: [6, с. 88].

У системі міжнародних інвестиційних процесів у країнах, що розвиваються, міграційний капітал займає провідну позицію. 2005 року його обсяги наблизилися до масштабів залучення прямих іноземних інвестицій, значно перевищивши обсяги міжнародної офіційної допомоги та іноземних портфельних інвестицій. При цьому уряди країн-реципієнтів виявились не готовими до таких масштабних потоків грошових переказів і не змогли надати мігрантам дешеві, надійні та прозорі трансфертні канали. Водночас банківські установи, вбачаючи значну прибутковість ринку грошових переказів, стають його головними суб'єктами і відтак істотно змінюють структуру та напрями надходження міграційного капіталу.

обсяги міжнародних переказів значно більші [1, с. 43]. За даними Світового банку, перекази коштів через неофіційні канали становлять 50% від статистичних даних. При цьому залежно від регіону і країни ці показники дуже коливаються [6, с. 85]. За таких умов можна стверджувати, що глобальний обсяг міжнародних переказів наближається до 400 млрд. доларів США. В окремих країнах Африки й Азії незареєстровані перекази вдвічі-втричі перевищують офіційні [1, с. 43].

Однак міжнародна банківська система, уряди країн-донорів і реципієнтів виявилися не готовими до таких масштабних потоків грошових переказів і не змогли надати мігрантам дешеві та надійні трансфертні канали, ефективно врегулювати доступ до них іноземних виробників. Вартість переказів через офіційні канали зависока для незначних сум, а відповідні операції надто формалізовані та доволі складні для пересічних користувачів.

Ця проблема набуває особливої актуальності, якщо враховувати, що для багатьох країн, які розвиваються, грошові перекази мігрантів відіграють важливу роль. Для окремих країн вони забезпечують значну частину валютних надходжень і навіть валового національного доходу. Однак приплив міграційного капіталу в обхід офіційної платіжної системи погіршує прогнозування фінансової ситуації в країні, здійснення валютно-фінансової політики уряду, а також сприяє розвитку тіньової економіки.

Як розвинуті, так і країни, що розвиваються, дуже зацікавлені у формуванні цивілізованого ринку грошових переказів мігрантів. Вони розуміють, що створивши ефективну систему переказів, зможуть краще контролювати фінансову сферу та гарантувати власну безпеку. Передумовою вдосконалення систем грошових переказів є передусім конкуренція. Банки, платіжні системи, поштові відомства та багато інших операторів світового фінансового ринку, збагнувши, що посередництво на ринку грошових переказів може принести великі прибутки, намагаються створювати системи, спроможні не лише конкурувати з місцевими гравцями ринку (найвідоміші з них МаніГрам і Вестерн Юніон), а й значною мірою потіснити неофіційні системи грошових переказів.

Особливу увагу серед нових організаційних структур, що займаються грошовими переказами, потрібно приділити саме банківським установам. Можливості банків бути посередниками при здійсненні грошових переказів відіграють ключову роль у залученні коштів у офіційний фінансовий сектор. Причому лише технологічні інновації у даному сегменті ринку та структурні зміни міжнародного банківського капіталу дають банкам змогу посісти провідні позиції на ринку грошових переказів, зменшити частку неофіційних систем і скласти реальну конкуренцію Вестерн Юніон чи МаніГрам.

Останніми роками найбільші банківські групи почали стрімко виходити на ринок грошових переказів, інвестувавши значні кошти в довгострокові проекти розвитку власної мережі філій і дочірніх банків на території країн — реципієнтів переказів.

Найяскравіший приклад розвитку таких процесів — крах мексиканської банківської системи в середині 1990-х років, який призвів до відкриття фінансової системи країни для іноземного капіталу. Оскільки потужні іспанські та американські банки почали скуповувати мексиканські банки, грошові перекази поступово перемістились у центр їхніх стратегій. Вони почали скуповувати додаткові банківські активи і стали об'єднуватися з іншими банками, щоб закріпитися на ринку переказів. Доволі швидко з'ясувалося, що користувачі цих послуг можуть стати повноцінними клієнтами банків, які сприяють розширенню роздрібного банківського обслуговування по обидві сторони кордону. Так, у 2003 році Bank of America придбав за 1.6 млрд. доларів 25% Mexico's Grupo Fiiumciero Santander-Serfin — третю за величиною фінансову групу в Мексиці. Це продемонструвало намір Bank of America закріпитися на ринку, що обслуговує 35 млн. іспаномовного населення США [2].

Подібним чином Citigroup у 2001 році інвестував 12.5 млрд. доларів у придбання провідного мексиканського банку BANAMEX, що має 1 400 відділень у регіоні. В результаті у короткі терміни було створено систему, котра обслуговує потоки грошових переказів мігрантів зі США і Канади у країни Латинської Америки [16, с. 7].

Більшість банківських конгломератів, що працює в країнах Латинської Америки і швидко вийшла на ринок грошових переказів, уже пожинає плоди власної стратегії. Так, Bank of America повідомив, що 33% його американо-мексиканських клієнтів, зробивши спочатку грошові перекази, потім відкрили поточний рахунок, ставши таким чином постійним клієнтом банку [10, с. 13]. Останнім часом вивчається можливість іпотечного кредитування мігрантів із Мексики під заставу нерухомості, яку вони придбали на батьківщині [2]. Тому саме робота на ринку грошових переказів визначає майбутню стратегію роздрібного банківського обслуговування при іноземному інвестуванні в мексиканські банки.

Дослідження Світового банку в окремих країнах Латинської Америки засвідчили: хоч основні оператори грошових переказів (Вестерн Юніон, МаніГрам, Долекс тощо) все ще домінують на ринку, однак роль банків постійно зростає (див. графік 2). У Бразилії, Сальвадорі, Мексиці та Венесуелі частка банків істотно переважає інші системи у структурі грошових переказів (понад 50%). У Болівії, Еквадорі та Гвіані частка банків трохи більша 20%. Водночас 100-відсоткова частка банків у структурі переказів у Бразилії пояснюється тим, що законодавством дозволено здійснювати грошові перекази (в тому числі операторами) виключно через комерційні банки. У Венесуелі оператори можуть здійснювати перекази напряму, однак

Графік 2. **Частка окремих систем у структурі грошових переказів**

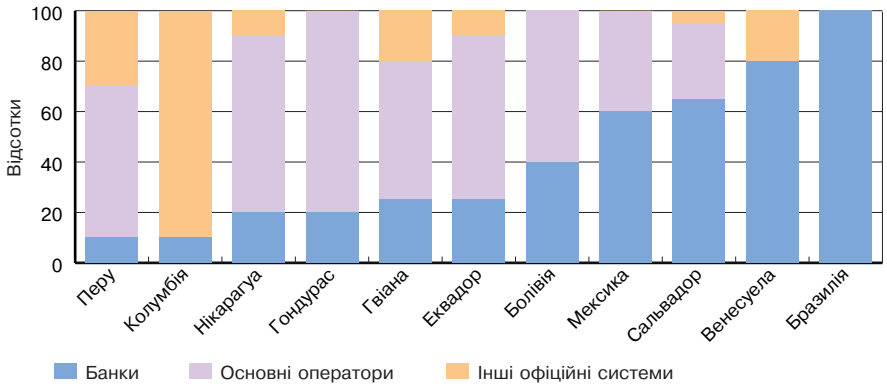

Розраховано за: [9, с. 8].

більшість із них також надає перевагу трансакціям через банки, які є агентами операторів [9, с. 8].

Інший напрям інноваційного розвитку банківського сектору з точки зору активізації участі національної фінансової системи у бізнесі грошових переказів полягає у відкритті банками країн, що розвиваються, іноземних філій в економічно розвинутих країнах та запровадженні на законодавчому рівні особливих умов обслуговування співвітчизників, які працюють за кордоном. Так, державні та приватні банки Індії пропонують спеціальні програми індійським клієнтам за кордоном. Державний банк Індії з відділеннями у США емітував кредитні картки для індійської діаспори. Він також пропонує спеціальні рахунки, які відкриваються лише індусам, що проживають за межами батьківщини [11, с. 25].

Водночас за домовленістю, досягнутою між індійським банком IGIG і британським Lloyds TSB, індусам, що проживають у Великобританії, пропонують послуги грошових переказів без оплати комісійних. Скористатися такими послугами можуть мігранти, які розмістили гроші на рахунках зазначених банків у Індії та Великобританії, за умови підтримки у банку IGIG мінімальної суми у 150 фунтів стерлінгів (у рупіях) [17, с. 39].

Філіппіни володіють одним із найбільш конкурентоспроможних ринків грошових переказів у регіоні. Значна кількість філіппінських банків направляє працівників у філії банків із високою концентрацією філіппінських мігрантів. Співробітники цих банків переконують їх переводити кошти на Філіппіни офіційними каналами. Центральний банк країни стимулює комерційні банки запроваджувати інноваційні технології, котрі використовують неофіційні системи переказу. Спочатку на Філіппінах, а пізніше в Єгипті, Йорданії, Лівані та країнах Перської затоки почала використовуватися технологія, що дає змогу доставляти кошти до помешкання адресата. Багато фінансових установ Індії використовують кур'єрів для доставки грошей у віддалені райони, де немає банківських відділень [4, с. 10].

У свою чергу португальські банки пропонують португальській діаспорі пільгові рахунки за кордоном. За оцінками експертів, депозити португальських мігрантів протягом 1990-х років становили 20% від загальної кількості депозитів усієї банківської системи Португалії. Величина депозитів емігрантів становила 14 млрд. доларів, тоді як обсяг щорічних переказів мігрантів у Португалію дорівнював 3 млрд. доларів. Португальські банки також пропонують мігрантам інвестиційні схеми для роботи на національному та іноземних ринках цінних паперів і нерухомості.

Наступний напрям інноваційного розвитку ринку грошових переказів пов'язують із широкомасштабним упровадженням банкоматів (АТМ) і технологій грошових переказів між пластиковими картками (card-to-card money transfer service). Якщо нині банки, котрі створюють системи грошових переказів, фактично йдуть шляхом, давно розробленим Вестерн Юніон, а клієнти таких систем можуть відправляти й отримувати перекази у відділеннях одного з банків — членів альянсу, то впровадження АТМ і технологій переказу коштів "card-to-card" істотно змінює загальну картину. Отримати переказ можна у будь-якому місці, де встановлено банкомат (АТМ). Для участі у системі переказів банкам не потрібно підписувати між собою жодних договорів — достатньо лише стати членом однієї платіжної системи, котра пропонує сервіс "card-to-card".

Так, платіжною системою VISA International розроблена і впроваджується європейським відділенням VISA EU технологія VISA Direct. Вона дає змогу клієнту банку — члена VISA Direct відправити грошовий переказ на картку VISA отримувачу переказу (останній також повинен мати рахунок у будь-якому банку, прикріпленому до системи VISA). Для переказів у Латинську Америку зі США VISA розробила технологію VISA Giro. Відправнику переказів відкривається спеціальний рахунок VISA Giro і картка, яку він повинен передати отримувачу переказів. Для перерахування коштів достатньо періодично поповнювати згаданий рахунок. Крім того, американські банки Citigroup і Bank of America дозволяють поповнювати такий картковий рахунок за допомогою Інтернету або телефону. При цьому кошти стають доступними для отримувача за 6 хвилин після поповнення картки [8].

У дослідженні, проведеному компанією Celent Communications з метою визначення конкурентоспроможності різних фінансових інститутів і можливості проникнення компаній у різні сегменти фінансових послуг було висловлено прогноз, згідно з яким банкомати стануть основою трансформації існуючої глобальної системи ринку грошових переказів. Очікується, що вже у 2006 році обсяги переказів із використанням банкоматів сягнуть 19.5 млрд. доларів (11% ринку міжнародних переказів мігрантів) порівняно з 0.3 млрд. у 2002 році, що принесе дохід банкам у розмірі 2.3 млрд. доларів (400 млн. доларів у 2002 році) [3].

Банкомати також є альтернативою банківським офісам у регіонах, де з економічних або інших причин повнофункціональний банківський бізнес неможливий. При цьому операційні витрати банків на обслуговування банкоматів значно нижчі порівняно з витратами банківських філій/відділень. Крім того, функціональні можливості банкоматів дають змогу здійснювати різноманітні поточні податкові та комунальні платежі, а в майбутньому — реалізувати програми споживчого кредитування. З урахуванням того, що кількість банкоматів у світі наближається до 1 млн. одиниць, досяжність систем переказів, орієнтованих на АТМ-технології, може бути справді глобальною.

Водночас з'являються системи грошових переказів, які використовують інтернет-технології. Так, на наданні відповідних послуг спеціалізується заснована у 2001 році компанія Kobo. Клієнти компанії вже сьогодні можуть здійснювати через Інтернет грошові перекази, доступні отримувачам коштів у 800 тисячах банкоматів по всьому світу.

Нині у світі все ще є регіони з доволі слабким розвитком банківських систем. За даними компанії VISA International, у 50 країнах, загальна кількість населення яких становить понад 3 млрд. осіб, є чимало проблем географічного, економічного та політичного характеру, котрі стають на перешкоді впровадженню найелементарніших банківських систем обслуговування населення. Тому перспективними агентами на ринку грошових переказів у зазначених регіонах є небанківські організації мікрофінансування (НОМФ). У них як операторів ринку грошових переказів хороше майбутнє, оскільки перекази поповнюють джерело дрібних інвестицій і пом'якшують обмеження на отримання позики [18, с. 8].

Міжнародні фінансові організації проявляють усе більшу зацікавленість можливостями НОМФ щодо здійснення грошових переказів. Адже сформована інфраструктура небанківського фінансування дуже зручна для реалізації програм мікрокредитування аграрного сектору країн, котрі розвиваються, а також використання

ресурсної бази, утворюваної переказами мігрантів. Так, у 2001 році інвестиційний фонд Міжамериканського банку розвитку надав 1.1 млн. доларів на реалізацію проекту в Мексиці, спрямованого на підтримку мікрофінансових структур, які мають змогу не лише обслуговувати ринок грошових переказів, а й залучати мігрантів до програм місцевого фінансування та інвестування виробництва. У 2002 році реалізовано вже шість таких проектів [12, с. 15].

На думку М.Робінсона, єдиний чинник, який стримує швидкий розвиток мікрофінансових установ, — це недостатні обсяги капіталу [15, с. 81]. Тому сьогодні важлива роль відводиться саме коштам мігрантів, що стають джерелом фінансування НОМФ. Це дасть змогу не лише забезпечити потреби мігрантів у дешевому та швидкому інструменті грошових переказів, а й формувати механізми небанківського фінансування реального сектору.

Здійснюючи грошові перекази, НОМФ співпрацюють також зі світовими трансфертними та платіжними системами. У 2000 році Світова рада кредитних союзів (WCCU) разом із оператором Vigo Remittances запустила міжнародну мережу переказів IR net. Її мета — полегшити здійснення міжнародних переказів іноземними працівниками — членами кредитних спілок [13, с. 6]. При цьому вартість послуг є однією з найнижчих у світі. Так, при переказі 400 доларів США з Вашингтона в Сальвадор системою IR net потрібно сплатити лише 10 доларів США, або 2.5%, що майже втричі менше вартості послуг Вестерн Юніон і вдвічі дешевше від послуг МаніГрам.

У США функціонує міжнародна система переказів, яка пропонує послуги з використанням кооперативів кредитних спілок і відділень Citibank у США, Сальвадорі, Гватемалі, Гондурасі, Ямайці, Мексиці, Нікарагуа та інших країнах регіону. Вартість переказів через таку систему становить 6.5 долара США за трансакцію, що значно менше, ніж при використанні неофіційних структур у регіоні. Із 2001 року помітно активізувалися грошові потоки мігрантів саме через кредитні спілки (див. графік 3). Темпи зростання обсягів переказів через таку систему значно перевищують темпи зростання загального обсягу валютних надходжень у згадані країни.

Багато іммігрантів у приймаючих країнах, а також їхні сім'ї на батьківщині все ще не користуються сучасними технологіями, які пропонують банки, НОМФ та оператори. Проведені Д.Грейсом дослідження свідчать, що латиноамериканські іммігранти у чотири рази рідше, ніж корінне населення, вносять кошти у банк, а 68% латиноамериканських мігрантів у віці від 18 до 24 років не користуються послугами банків [7, с. 14], включаючи збереження, кредитування та страхування. Для багатьох категорій бідного населення грошові перекази — їх перше звернення до послуг банківського сектору.

Водночас формалізація процедур грошових переказів дає змогу, з одного боку, досягнути необхідного рівня регулювання з метою протидії фінансовим махінаціям, а з іншого — підвищити потенціал розвитку й отримати макроекономічні переваги для країн, що розвиваються. Крім того, з'являється можливість включити реміттентів до сфери фінансового обслуговування приймаючої країни, наприклад, кредитної, інноваційної чи страхової, з довгостроковими економічними перевагами як для мігрантів, так і для самої країни. У цьому контексті важливе значення мають заходи органів державної влади, спрямовані на залучення грошових переказів у офіційний фінансовий сектор. Передусім це має бути впровадження інновацій у сфері структурних змін банківських систем і технологій грошових переказів.

Важливе значення має також формування на міжнародному та національному рівнях практики регулювання фінансових операцій, що здешевлює перекази і полегшує доступ мігрантів до офіційних трансфертних каналів. Найяскравішим прикладом формалізації таких послуг слугують США і Мексика. У період із 2000 по 2005 рік обсяги зареєстрованих грошових переказів зі США в Мексику зросли втричі, водночас приплив мігрантів у США за відповідний період збільшився лише на 18%. Такий стан справ можна пояснити лише лібералізацією режиму контролю та звітності, що привело до збільшення частки коштів, які надходять офіційними каналами (див. графік 4).

Графік 4. **Динаміка трудової міграції та офіційних грошових переказів мігрантів зі США в Мексику**

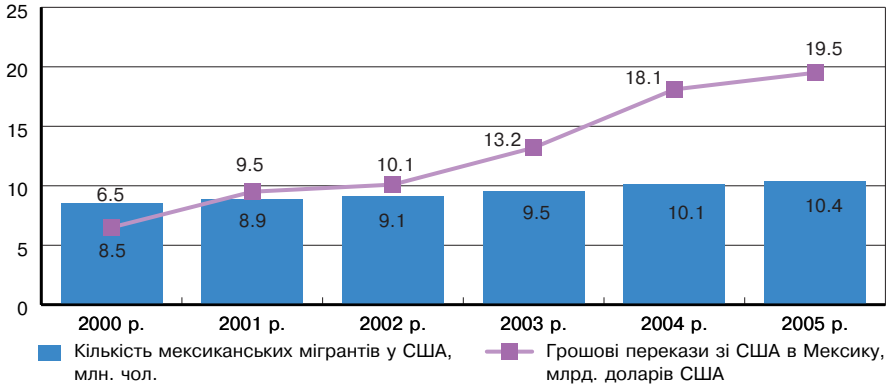

Розраховано за: [9, с. 13].

Графік 3. **Динаміка грошових переказів у країнах Латинської Америки, в тому числі через кредитні спілки**

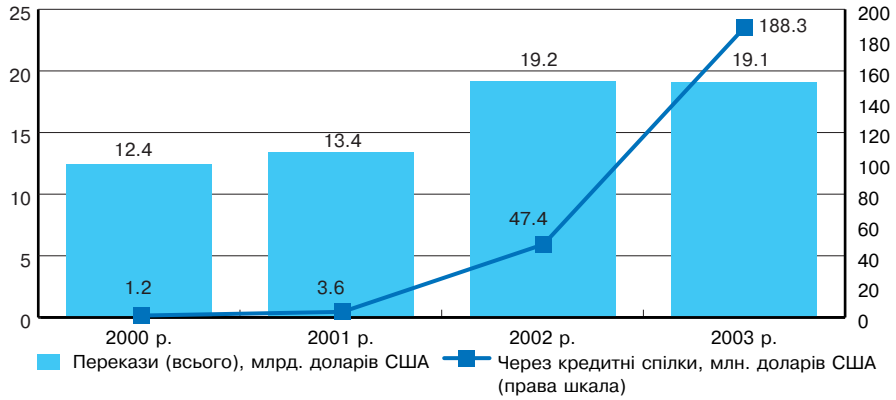

Розраховано за: [5, с. 7].

Країни, включені в дослідження: Гватемала, Сальвадор, Гондурас, Ямайка, Мексика і Нікарагуа.

Дослідження Світового банку та Організації з розробки політики у сфері міжнародної міграції свідчать, що встановлення організованого режиму грошових переказів через офіційні канали є ключовим питанням. При цьому вони зазначають, що органи державної влади мають краще регулювати канали, через які відбуваються перекази. Таким чином вони сприяють будівництву фінансової архітектури, зменшенню вартості трансакцій і підвищенню їх прозорості [14, с. 10].

Таким чином, міграційні потоки капіталу слугують насамперед інтересам країн, що розвиваються, і частково можуть бути задіяні у різноманітних програмах інвестування, спрямованих на розвиток економічно найвідсталіших регіонів. Позитивна роль міжнародної трудової міграції та пов'язаних із нею грошових потоків полягає в тому, що вони виступають каталізатором поступового розвитку економіки країн, які розвиваються, інституціональних основ світової фінансової інфраструктури, котра обслуговує найменш забезпечені прошарки населення. При цьому банки і небанківські організації мікрофінансування отримують додаткове джерело власного розвитку, формуючи за рахунок переказів мігрантів ресурсну базу для майбутнього кредитування. Розглянуті інноваційні механізми дають змогу залучити потенційних клієнтів, які не користуються банківськими послугами, створюючи для самих банків і НОМФ конкурентні переваги на ринку грошових переказів і забезпечуючи додаткові джерела фінансування національного господарства країн, що розвиваються. □

Література

1. Глущенко Г.И., Пономарев В.А. Официальные системы денежных переводов // Банковское обозрение. — 2005. — № 6. — С. 65—76.

2. Bank of America studies binational mortgages in Mexico. — Associated Press. — 2003. — September 29.

3. Bezard G. Global money transfers: exploring the remittance gold mine. — Celent Communications. — August 2002. — www.celent.com/default.htm

4. Buencaminol L., Gorbunov S. Informal money transfer systems: opportunities and challenges for development finance. — UN. — Desa Discussion Papers № 26. — November 2002. — 125 p.

5. Cora Evans A., Klachn J. A technical guide to remittances. — World Council of credit unions, Inc. — 2004. — 17 p.

6. Global economic prospects 2006: Economic implications of remittances and migration. Prepared by World Bank. Washington D.C.: WB Publication. — 2005. — 160 p.

7. Grace D. Case study: integration of financial sector services. International conference on migrant remittances. — London. — October 9—10. — 2003. — P.13—20.

8. http://www.bankofamerica.com/safesend.

9. Kalan G., Aykut D. Assessment of remittance fee pricing. — Bank. — Washington. — 2005. — 318 p.

10. Kapur D. Remittances: the new development matra? Conference on migrants' remittances. — London. — October 9—10. — 2003. — 116 p.

11. Khadria B. Skilled labor migration from developing countries: study on India. — International migration papers. — Geneva. — ILO. — 2002. — № 49. — 29 p.

12. Making the best of globalization: migrant workers' remittances and microfinance. — Geneva. — ILO. — 2000. — 125 p.

13. Orozco M. Globalization and migration: the impact of family remittances in Latin America. — Paper at Inter-American Foundation / UN ECLAC / World Bank conference on approaches to increasing the productive value of remittances. — Washington D.C. — 2001. — 19 p.

14. Report and Conclusions. International conference on migrants' remittances: development impact, opportunities for the financial sector and future prospects. — London. — October 2003. — 181 p.

15. Robinson M. The microfinance revolution: sustainable finance for the poor. — Washington D.C. — The World Bank and the Open Society Institute. — 2001. — 173 p.

16. Wall Street Journal. — 2002. — December 12.

17. Wimaladharma J., Pearce D., Stanton D. Remittances: the new development finance? // Small enterprise development journal. — 2004. — March. — 36-45 p.

18. Woodruff C., Zenteno R. Remittances and microenterprices in Mexico. — University of California. — San Diego. — 2001. — 61 p.

ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ (за березень 2006 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	306.0262
2	986 BRL	100 бразильських реалів	239.0193
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	112.0082
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	5.2124
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.1703
6	981 GEL	100 грузинських ларі	276.4851
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	65.0876
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	87.9607
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	107.6989
10	356 INR	1000 індійських рупій	113.6364
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.5533
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.3436
13	196 CYP	100 кіпрських фунтів	1041.4582
14	417 KGS	100 киргизьких сомів	12.1787
15	414 KWD	100 кувейтських динарів	1728.8600
16	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.3599
17	434 LYD	100 лівійських динарів	377.7113
18	470 MTL	100 мальтійських лір	1394.1905
19	484 MXN	100 мексиканських нових песо	48.3300
20	496 MNT	10000 монгольських тугриків	41.7355
21	554 NZD	100 новозеландських доларів	332.8103
22	586 PKR	100 пакистанських рупій	8.4321
23	604 PEN	100 перуанських нових сол	153.7993
24	642 ROL	100 румунських леїв	171.0319
25	705 SIT	100 словенських толарів	2.4990
26	682 SAR	100 саудівських ріялів	134.6595
27	760 SYP	100 сирійських фунтів	9.6725
28	901 TWD	100 нових тайванських доларів	15.5946
29	972 TJS	100 таджицьких сомоні	157.2131
30	952 XOF	1000 франків КФА	9.1780
31	152 CLP	1000 чилійських песо	9.6531
32	191 HRK	100 хорватських кун	82.4517
33	255	100 доларів США за розр. із Індією	404.0000

* Курс встановлено з 01.03.2006 року.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	01.03.2006 р.	02.03.2006 р.	03.03.2006 р.	04.03.2006 р.	05.03.2006 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	373.6138	376.1931	376.8690	376.8690	376.8690
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	882.4124	886.9777	881.2919	881.2919	881.2919
3	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	553.1216	553.2428	553.1822	553.1822	553.1822
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235
5	208 DKK	100 датських крон	80.3763	80.9175	80.6952	80.6952	80.6952
6	840 USD	100 доларів США	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
7	233 EEK	100 естонських крон	38.3270	38.5820	38.4755	38.4755	38.4755
8	352 ISK	100 ісландських крон	7.7100	7.8065	7.6417	7.6417	7.6417
9	124 CAD	100 канадських доларів	443.1625	443.6518	445.1423	445.1423	445.1423
10	398 KZT	100 казахстанських теньге	3.8742	3.8795	3.8822	3.8822	3.8822
11	428 LVL	100 латвійських латів	851.6020	857.3854	857.3854	857.3854	857.3854
12	440 LTL	100 литовських літів	173.3073	174.5834	174.5653	174.5653	174.5653
13	498 MDL	100 молдовських леїв	38.9417	38.9288	38.9147	38.9147	38.9147
14	578 NOK	100 норвезьких крон	74.7367	75.1871	75.1621	75.1621	75.1621
15	985 PLN	100 польських злотих	158.3333	159.9229	159.4899	159.4899	159.4899
16	643 RUB	10 російських рублів	1.7958	1.8020	1.8018	1.8018	1.8018
17	702 SGD	100 сінгапурських доларів	311.0251	312.1230	312.1652	312.1652	312.1652
18	703 SKK	100 словацьких крон	16.1606	16.3266	16.2926	16.2926	16.2926
19	792 TRL	100 турецьких лір	384.7850	384.3118	387.1450	387.1450	387.1450
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	23.6815	23.8212	23.7676	23.7676	23.7676
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4207	0.4207	0.4207	0.4207	0.4207
23	203 CZK	100 чеських крон	21.1754	21.3578	21.2499	21.2499	21.2499
24	752 SEK	100 шведських крон	63.4657	63.8981	63.6220	63.6220	63.6220
25	756 CHF	100 швейцарських франків	382.9178	386.6255	384.7696	384.7696	384.7696
26	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	62.7992	62.8188	62.8156	62.8156	62.8156
27	392 JPY	1000 японських єн	43.3990	43.5679	43.3944	43.3944	43.3944
28	978 EUR	100 євро	599.6875	603.6770	602.0105	602.0105	602.0105
29	960 XDR	100 СПЗ	724.6886	726.3459	725.9262	725.9262	725.9262

			16.03.2006 р.	17.03.2006 р.	18.03.2006 р.	19.03.2006 р.	20.03.2006 р.	21.03.2006 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	373.1111	371.8863	371.8863	371.8863	369.1538	363.3278
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	881.1854	882.2241	882.2241	882.2241	886.0223	886.2433
3	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	554.4576	554.4576	554.4576	554.4576	554.7012	554.7012
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235
5	208 DKK	100 датських крон	81.3896	81.6828	81.6828	81.6828	82.4679	82.3890
6	840 USD	100 доларів США	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
7	233 EEK	100 естонських крон	38.8144	38.9532	38.9532	38.9532	39.3276	39.2921
8	352 ISK	100 ісландських крон	7.2085	7.2705	7.2705	7.2705	7.3273	7.2584
9	124 CAD	100 канадських доларів	437.3878	435.6573	435.6573	435.6573	437.2815	432.5526
10	398 KZT	100 казахстанських теньге	3.9297	3.9361	3.9361	3.9361	3.9453	3.9546
11	428 LVL	100 латвійських латів	864.7260	866.2093	866.2093	866.2093	873.7024	873.7024
12	440 LTL	100 литовських літів	175.9275	176.3946	176.3946	176.3946	177.9861	178.2437
13	498 MDL	100 молдовських леїв	38.8755	38.8704	38.8704	38.8704	38.8500	38.8420
14	578 NOK	100 норвезьких крон	76.2190	76.1903	76.1903	76.1903	77.1444	77.2977
15	985 PLN	100 польських злотих	156.2622	156.5510	156.5510	156.5510	160.3833	158.2341
16	643 RUB	10 російських рублів	1.8137	1.8154	1.8154	1.8154	1.8229	1.8256
17	702 SGD	100 сінгапурських доларів	311.7463	311.7249	311.7249	311.7249	312.4200	312.9324
18	703 SKK	100 словацьких крон	16.1916	16.2551	16.2551	16.2551	16.4839	16.4390
19	792 TRL	100 турецьких лір	378.9785	377.6236	377.6236	377.6236	381.4658	379.2640
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	23.1419	23.2859	23.2859	23.2859	23.7446	23.5028
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4189	0.4189	0.4189	0.4189	0.4189	0.4181
23	203 CZK	100 чеських крон	21.1276	21.2083	21.2083	21.2083	21.5584	21.5036
24	752 SEK	100 шведських крон	64.6938	65.0901	65.0901	65.0901	65.8853	65.8653
25	756 CHF	100 швейцарських франків	387.9851	388.8506	388.8506	388.8506	391.0661	391.1605
26	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	62.8203	62.8500	62.8500	62.8500	62.9001	62.9283
27	392 JPY	1000 японських єн	42.9774	42.9033	42.9033	42.9033	43.4963	43.5803
28	978 EUR	100 євро	607.3130	609.4845	609.4845	609.4845	615.3425	614.7870
29	960 XDR	100 СПЗ	726.8415	727.7192	727.7192	727.7192	731.3594	731.0248

щодо іноземних валют, України щоденно (за березень 2006 року)

Офіційний курс									
06.03.2006 р.	07.03.2006 р.	08.03.2006 р.	09.03.2006 р.	10.03.2006 р.	11.03.2006 р.	12.03.2006 р.	13.03.2006 р.	14.03.2006 р.	15.03.2006 р.
376.4870	375.3222	375.3222	371.8211	371.7179	371.7179	371.7179	371.1596	369.7255	370.1454
886.1460	885.2786	885.2786	877.2332	877.7486	877.7486	877.7486	877.1634	872.3625	876.2966
553.4853	553.4853	553.4853	553.7281	553.9710	553.9710	553.9710	553.9710	554.2142	554.3359
0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235
81.3490	81.3243	81.3243	80.6465	80.6960	80.6960	80.6960	80.6838	80.7052	80.8715
505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
38.7950	38.7853	38.7853	38.4497	38.4723	38.4723	38.4723	38.4690	38.4787	38.5626
7.6730	7.6325	7.6325	7.5645	7.2815	7.2815	7.2815	7.1681	7.0154	7.1762
445.4465	443.4155	443.4155	441.1899	436.4243	436.4243	436.4243	434.0589	434.9837	435.2092
3.8897	3.8966	3.8966	3.9011	3.8981	3.8981	3.8981	3.9066	3.9147	3.9208
863.2479	867.6976	867.6976	860.3066	855.9322	855.9322	855.9322	855.9322	857.3854	860.3066
175.8479	176.5240	176.5240	174.8312	174.6861	174.6861	174.6861	174.6861	174.3183	175.0615
38.8746	38.8758	38.8758	38.8602	38.8650	38.8650	38.8650	38.8689	38.8725	38.8740
75.7626	76.0570	76.0570	75.3185	75.0246	75.0246	75.0246	75.4887	75.4888	75.8008
159.6764	158.9592	158.9592	156.0102	155.2924	155.2924	155.2924	154.1263	153.1728	153.6085
1.8081	1.8113	1.8113	1.8039	1.8036	1.8036	1.8036	1.8023	1.8031	1.8040
311.9270	310.6360	310.6360	309.3093	310.3527	310.3527	310.3527	310.4867	310.3087	310.7932
16.3350	16.3231	16.3231	16.0690	16.0407	16.0407	16.0407	16.0061	15.9995	16.0472
387.6181	385.3559	385.3559	380.7636	375.8726	375.8726	375.8726	374.2055	374.9991	374.5338
9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115
23.8539	23.8245	23.8245	23.5610	23.3998	23.3998	23.3998	23.2658	23.0286	22.8620
0.4207	0.4207	0.4207	0.4198	0.4198	0.4198	0.4198	0.4198	0.4189	0.4189
21.2814	21.2590	21.2590	20.9131	20.9742	20.9742	20.9742	20.9142	20.8759	20.9541
64.1639	64.1886	64.1886	63.5055	63.8352	63.8352	63.8352	64.0841	64.1952	64.3119
388.4118	388.8374	388.8374	385.2501	385.0080	385.0080	385.0080	384.2630	383.8206	385.0258
62.8266	62.8250	62.8250	62.7914	62.7485	62.7485	62.7485	62.7392	62.7306	62.7524
43.3702	43.0274	43.0274	42.8678	42.9665	42.9665	42.9665	42.6553	42.4166	42.6986
607.0100	606.8585	606.8585	601.6065	601.9600	601.9600	601.9600	601.9095	602.0610	603.3740
727.8776	727.6909	727.6909	723.5610	724.6138	724.6138	724.6138	724.6138	722.9468	724.2293
22.03.2006 р.	23.03.2006 р.	24.03.2006 р.	25.03.2006 р.	26.03.2006 р.	27.03.2006 р.	28.03.2006 р.	29.03.2006 р.	30.03.2006 р.	31.03.2006 р.
362.8184	361.5188	362.7346	362.7346	362.7346	357.7806	357.2342	359.1349	355.5721	360.1273
883.4226	881.5223	880.0542	880.0542	880.0542	874.9776	882.2643	883.5124	876.7883	879.4241
554.7012	554.7012	554.9451	554.9451	554.9451	554.9451	555.1281	555.1281	555.1891	555.3723
0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235	0.0235
82.1772	81.6817	81.5903	81.5903	81.5903	81.0125	81.3839	81.7843	81.2960	81.8634
505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
39.1952	38.9532	38.9080	38.9080	38.9080	38.6304	38.8111	39.0016	38.7692	39.0403
7.1997	7.0452	7.0739	7.0739	7.0739	6.8842	6.9929	7.0499	7.0445	7.1746
433.6223	431.0662	433.3244	433.3244	433.3244	431.8932	430.6826	433.4105	430.2781	432.9799
3.9639	3.9639	3.9605	3.9605	3.9605	3.9540	3.9487	3.9416	3.9398	3.9315
872.1934	869.1910	866.2093	866.2093	866.2093	860.3066	866.2093	863.2479	863.2479	867.6976
177.5356	176.7898	176.4747	176.4747	176.4747	175.0069	176.0809	175.7500	175.6950	176.3207
38.8396	38.8357	38.8336	38.8336	38.8336	38.8348	38.8384	38.8420	38.8351	38.8351
77.1120	76.7275	76.4124	76.4124	76.4124	75.8482	76.2222	76.8712	76.3507	76.5762
157.3945	155.7469	156.8812	156.8812	156.8812	154.6857	155.5169	154.9231	153.2027	155.5825
1.8229	1.8206	1.8186	1.8186	1.8186	1.8135	1.8183	1.8164	1.8163	1.8190
312.3361	312.3159	312.3538	312.3538	312.3538	311.5642	312.0568	312.2720	311.4633	311.8322
16.3657	16.1839	16.2610	16.2610	16.2610	16.0827	16.1656	16.1696	16.0266	16.2158
377.1661	374.9520	377.9583	377.9583	377.9583	374.2860	375.7812	372.0988	370.6728	375.0986
9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115	9.7115
23.2467	22.9130	23.1474	23.1474	23.1474	22.8537	22.9867	22.9104	22.6938	23.0161
0.4181	0.4181	0.4181	0.4181	0.4181	0.4181	0.4174	0.4174	0.4174	0.4174
21.4596	21.2586	21.2243	21.2243	21.2243	21.0604	21.1811	21.2384	21.1155	21.3471
65.4296	64.9943	65.0925	65.0925	65.0925	64.4868	64.9131	65.1432	64.4311	64.8713
389.6759	387.3186	386.0352	386.0352	386.0352	383.4514	385.9801	388.3182	385.3424	387.9385
62.9111	62.8845	62.8923	62.8923	62.8923	62.8594	62.9323	62.9582	62.9048	62.9127
43.3071	43.1219	43.1390	43.1390	43.1390	42.7102	43.3295	43.2520	42.8455	43.0478
613.2720	609.4845	608.7775	608.7775	608.7775	604.4345	607.2625	610.2420	606.6060	610.8480
729.9397	728.2596	727.5043	727.5043	727.5043	724.4807	727.3859	728.0644	726.1057	727.6269

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

Теорія і практика

Вимоги податкового законодавства до бухгалтерського обліку операцій із заставленим майном

Станіслав Ігнатенко

Начальник служби внутрішнього аудиту Закритого акціонерного товариства "Акціонерний комерційний банк "Траст-Капітал"

Лілія Барановська

Провідний економіст відділу фінансово-економічного аналізу ВАТ Банк "БІГ Енергія"

Автори статті застерігають, що ігнорування норм податкового законодавства або неправильне їх застосування у бухгалтерському обліку в комерційних банках може призвести до комплексних негативних наслідків: викривлення облікового прибутку (збитку) внаслідок завищення (заниження) витрат або доходів у бухгалтерському обліку використання матеріальних цінностей у власній господарській діяльності чи продажу їх іншим особам; заниження або завищення податкових зобов'язань із податку на додану вартість тощо.

На відміну від суб'єктів підприємницької діяльності, спеціалізацією яких є виробництво і торговельна діяльність, запаси матеріальних цінностей комерційних банків становлять лише незначну частку їх загальних активів. Проте в результаті відчуження на користь банків майна, заставленого позичальниками з метою забезпечення сум боргових зобов'язань за отриманими позиками, суми запасів матеріальних цінностей, які обліковуються на їх балансах, можуть значно збільшуватися.

У цій ситуації комерційним банкам слід приділяти особливу увагу нормам Закону України "Про податок на додану вартість" та Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", оскільки вони регламентують низку істотних чинників, які підлягають застосуванню у податковому обліку і повинні враховуватися у бухгалтерському обліку під час визнання та первісної оцінки в якості активів банків матеріальних цінностей, відчужених із власності позичальників відповідно до умов договорів застав.

Такі обставини підтверджуються нормами абзаців 2, 5 пункту 9 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 "Запаси", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246 (зареєстрований у Міністерстві юстиції України 02.11.1999 р. за № 751/4044).

Згідно з другим абзацом пункту 9 ПСБО 9 "Запаси" первісною вартістю запасів, придбаних за плату, є їх собівартість, до якої відносяться суми, що сплачуються згідно з договором постачальнику (продавцю) **за вирахуванням непрямих податків.**

У п'ятому абзаці цього пункту зазначається, що до первісної вартості запасів включаються "суми **непрямих податків** у зв'язку з придбанням запасів, **які не відшкодовуються** підприємству".

Отже, національним стандартом бухгалтерського обліку встановлено, що під час первісної оцінки запасів матеріальних цінностей в одному разі суми непрямих податків підлягають виключенню із сум, сплачених постачальнику (продавцю) у зв'язку з компенсацією вартості цих матеріальних цінностей, а в іншому, навпаки, підлягають врахуванню у первісній вартості, придбаних запасів матеріальних цінностей.

Одним із різновидів непрямих податків є податок на додану вартість. Тому випадки, коли сплачені (нараховані) постачальнику (продавцю) товарів суми ПДВ підлягають включенню або виключенню до/із сум, які формують первісну собівартість запасів матеріальних цінностей, регламентуються безпосередньо нормами Закону України "Про податок на додану вартість" від 03.04.1997 р. № 168/97-ВР.

Аналіз норм цього закону дає підстави для висновку, що відчуження у власність комерційних банків майна, заставленого позичальниками з метою забезпечення сум боргових зобов'язань за фінансовими кредитами, залежно від мети подальшого використання цього майна передбачає можливість застосування у бухгалтерському обліку комерційних банків трьох варіантів його вартісної оцінки. Обгрунтуванням для такого твердження слугує зміст підпунктів 7.4.1—7.4.3 пункту 7.4 статті 7 даного законодавчого акта.

У зазначених підпунктах регламентуються обставини, за яких у платника податку є право на податковий кредит, а за яких — немає. Тому залежно від мети подальшого використання при-

дбаних матеріальних цінностей платник податку під час оприбуткування їх на баланс повинен буде в одному випадку включити до їх первісної вартості **всю** суму сплаченого (нарахованого) ним податку на додану вартість, а в іншому — **всю** суму сплаченого (нарахованого) ПДВ віднести до складу податкового кредиту. У разі комбінованого використання банком відчуженого заставленого майна можливий також варіант, коли одну частину сплаченого (нарахованого) податку на додану вартість буде включено до первісної вартості матеріальних цінностей, котрі були об'єктом застави, а іншу частину ПДВ — віднесено до складу податкового кредиту.

Причому підпунктом 7.4.3 пункту 7.4 статті 7 Закону України "Про податок на додану вартість" у разі комбінованого використання одного різновиду матеріальних цінностей одночасно в оподатковуваних та неоподатковуваних операціях встановлюються обмеження щодо визнання платником податку **дати виникнення права на податковий кредит** за податком на додану вартість.

Фактично включення до первісної вартості запасів матеріальних цінностей суми сплаченого (нарахованого) ПДВ ставиться в залежність від використання придбаних матеріальних активів в операціях, які згідно зі статтями 3 та 5 Закону України "Про податок на додану вартість" звільнені від оподаткування або не є об'єктом оподаткування. Тобто в операціях, в яких у платника податку не виникають податкові зобов'язання перед бюджетом. Унаслідок цього сума раніше сплаченого (нарахованого) ПДВ за матеріальними активами, які використовуються для проведення таких операцій, не підлягає віднесенню до податкового кредиту.

А відсутність у платників податків права на податковий кредит за операціями з придбання товарів (робіт, послуг) з метою подальшого їх використання у власних операціях із продажу товарів (послуг), які згідно зі статтями 3 та 5 Закону України "Про податок на додану вартість" звільнені від оподаткування або не є об'єктом оподаткування, автоматично призводить до того, що суми податку, сплачені (нараховані) ними продавцям товарів (робіт, послуг), не підлягають відшкодуванню з бюджету.

Адже відповідно до підпункту 7.7.1 пункту 7.7 статті 7 Закону України "Про податок на додану вартість" **сума податку, що підлягає** сплаті (перерахуванню) до бюджету або бюджетному **відшкодуванню**, визначається **як різниця між сумою податкового зобов'язання** звітного податкового періоду **та сумою податкового кредиту** такого звітного податкового періоду.

Отже, ігнорування норм податкового законодавства або неправильне їх застосування при вартісній оцінці запасів матеріальних цінностей у зв'язку з їх відчуженням із власності позичальників у якості заставленого майна та оприбуткуванням на баланси банків-кредиторів може привести до комплексних негативних наслідків. Це викривлення облікового прибутку (збитку) внаслідок завищення або заниження витрат чи доходів у бухгалтерському обліку під час використання матеріальних цінностей у власній господарській діяльності чи продажу їх іншим особам. А також — заниження або завищення податкових зобов'язань за податком на додану вартість тощо.

Але перш ніж перейти до безпосереднього змісту підпунктів 7.4.1—7.4.3 пункту 7.4 статті 7 Закону України "Про податок на додану вартість", вважаємо за доцільне пояснити підстави для їх застосування стосовно операцій із відчуження майна позичальників, заставленого з метою забезпечення боргових вимог за банківськими кредитами. Робимо це, аби запобігти можливим запереченням щодо безпідставності посилання на зазначені підпункти, оскільки в них ідеться про **придбання** платниками податків товарів (робіт, послуг), а відчуження заставленого майна позичальників проводиться для погашення боргових вимог банківських установ, які є кредиторами за фінансовими кредитами.

Обгрунтованість застосування норм підпунктів 7.4.1—7.4.3 пункту 7.4 статті 7 Закону України "Про податок на додану вартість" підтверджується змістом його підпунктів 1.4 та 1.17.

Так, пунктом 1.4 встановлено: "Поставка товарів — будь-які операції, що здійснюються згідно з договорами купівлі-продажу, міни, поставки та **іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу права власності на такі товари за компенсацію** незалежно від строків її надання, а також операції з безоплатної поставки товарів..." А пунктом 1.17 вказано, що терміни "товари" і "бартер" розуміються у значенні, визначеному Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств".

У свою чергу пунктом 1.6 статті 1 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 28.12.1994 р. № 334/94—ВР (в редакції Закону України № 283/97—ВР від 22.05.1997 р.) передбачається, що термін "товари" стосується **матеріальних** та нематеріальних активів, а також цінних паперів, котрі використовуються у будь-яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) та погашення. А пунктом 1.19 статті 1 цього ж законодавчого акта встановлено: "Бартер (товарний обмін) — господарська операція, яка передбачає проведення **розрахунків** за товари (роботи, послуги) **у будь-якій формі, іншій, ніж грошова**, включаючи будь-які види заліку та погашення взаємної заборгованості, **в результаті яких не передбачається зарахування коштів на рахунки продавця для компенсації вартості таких товарів** (робіт, послуг)".

Висновок про те, що договори застави належать саме до тих цивільно-правових договорів, якими передбачено здійснення **компенсації** вартості об'єкта застави (у разі, коли право власності на нього переходить від позичальника до банку-кредитора) **у формі іншій, ніж грошова**, підтверджують норми підпункту 7.9.5 пункту 7.9 статті 7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", у яких зміст термінів "товари" та "бартер" інтерпретується так: "...Відчуження об'єкта застави для **заставодавця** прирівнюється **до продажу** такого об'єкта у податковий період такого відчуження, а **основна сума** кредиту та нарахованих на неї процентів, що залишилися неповернутими кредитору (гаранту), — **ціною продажу такої застави**; якщо згідно з умовами договору або закону об'єкт застави відчужується у власність **заставодержателя** у рахунок погашення боргових зобов'язань, таке **відчуження прирівнюється до купівлі** заставодержателем такого об'єкта застави у податковий період такого відчуження, а **основна сума** кредиту та нарахованих на неї процентів, що залишилися неповернутими кредитору (гаранту), — **ціною придбання такої застави**; якщо кредитор у подальшому продає об'єкт застави іншим особам, його доходи або збитки визнаються у загальному порядку..."

Отже, відчуження заставленого майна згідно із законодавчими нормами визнається як правочин із купівлі-продажу цінностей, що були об'єктом застави. А компенсацією вартості такого майна для позичальника-заставодавця є сума неповернутого ним кредиту та несплачених процентів.

Наведені вище норми Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" знайшли своє відображення у підпункті 3.1.1 пункту 3.1 статті 3 Закону України "Про податок на додану вартість", де зазначено, що об'єктом

оподаткування є операції платників податку з "**поставки товарів** та послуг, місце надання яких знаходиться на митній території України, **в тому числі операції з передачі права власності на об'єкти застави** позичальнику (кредитору) для погашення заборгованості заставодавця... "

Зауважимо, що норми діючих на даний час "Інструкції з бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей банків України", затвердженої постановою Правління Національного банку України від 10.12.2004 р. № 625 (зареєстрована в Міністерстві юстиції України 27.12.2004 р. за № 1650/10249), а також Інструкції "Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280 (зареєстрована в Міністерстві юстиції України 26.07.2004 р. за № 918/9517), дають змогу працівникам комерційних банків практично без будь-яких проблем вирішити питання, пов'язані з виконанням вимог підпунктів 7.4.1—7.4.3 пункту 7.4 статті 7 Закону України "Про податок на додану вартість" та абзацу 5 пункту 9 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 "Запаси".

За допомогою окремих аналітичних рахунків, відкритих до балансових рахунків IV порядку — 3400 "Запаси матеріальних цінностей на складі", 3402 "Запаси матеріальних цінностей у підзвітних осіб" (у разі відсутності складських приміщень) та 3409 "Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя" можна систематизувати і накопичувати інформацію, необхідну для виконання вимог зазначених вище нормативно-правових актів. А саме: накопичувати і систематизувати інформацію, пов'язану з метою відчуження (придбання) банками об'єктів застав.

Здійснити розподіл між окремими аналітичними рахунками матеріальних цінностей, які придбаваються або з метою використання їх в операціях, котрі не є об'єктом оподаткування, або з метою використання їх в оподатковуваних операціях, буде неважко, оскільки перелік матеріальних цінностей, що обліковуються на балансових рахунках 3400, 3402, які банки можуть використовувати для проведення оподатковуваних операцій, є обмеженим. Наприклад, ювілейні і пам'ятні монети карбованцевих номіналів, що не є засобом платежу, а також футляри та інша упаковка ювілейних монет.

І навпаки — практично всі матеріальні активи, які обліковуються на балансовому рахунку 3409, використовуватимуться комерційними банками в оподатковуваних операціях. Для розподілу матеріальних цінностей між окремими аналітичними рахунками балансового рахунку 3409 достатньо буде перевірити на підставі норм Закону України "Про податок на додану вартість", чи є серед об'єктів застави, відчужених із власності позичальника, ті різновиди товарів, операції з продажу яких (згідно зі статтями 3 та 5 цього закону) звільнені від оподаткування або не є об'єктом оподаткування.

Перший варіант вартісної оцінки запасів матеріальних цінностей, які переходять у власність банку внаслідок відчуження ним заставленого майна, розглянемо на базі норм пункту 5.3 розділу 5 "Інструкції з бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей банків України". В цьому пункті обумовлено: "Якщо заставлене майно переходить у власність заставодержателя і визнається його активом, то в бухгалтерському обліку здійснюється така проводка:

Дебет 3400 — за справедливою вартістю запасів матеріальних цінностей

Кредит

Рахунки з обліку заборгованості за наданими кредитами (у тому числі проценти) "...

Припустимо, що всі об'єкти застави оприбутковуються тільки на окремий аналітичний рахунок балансового рахунку IV порядку — 3400, призначенням якого є облік матеріальних цінностей, придбаних для використання їх у процесі надання банківських і фінансових послуг, котрі згідно з нормами пункту 3.2 статті 3 Закону України "Про податок на додану вартість" не є об'єктом оподаткування. А залишки на іншому аналітичному рахунку, призначенням якого є облік матеріальних цінностей, що підлягають використанню в оподатковуваних операціях, залишаються без змін.

За таких обставин ніяких вагань в облікових працівників комерційних банків під час первісної оцінки вказаних матеріальних цінностей не буде, оскільки у цій ситуації можуть бути застосовані виключно норми підпункту 7.4.2 пункту 7.4 статті 7 Закону України "Про податок на додану вартість".

Підпунктом 7.4.2 передбачається, що в разі, коли платник податку придбаває товари, які призначаються для використання в операціях, що не є об'єктом оподаткування згідно зі статтею 3 цього закону або звільнені від оподаткування згідно зі статтею 5 цього закону, то суми податку, сплачені у зв'язку з таким придбанням, не підлягають віднесенню до складу податкового кредиту. Тобто не відшкодовуються. Внаслідок чого у бухгалтерському обліку відповідно до вимог абзацу 5 пункту 9 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 "Запаси" підлягають включенню до первісної вартості запасів, які оприбутковуються на баланс банку.

У першому варіанті вся сума ПДВ включається до первісної вартості матеріальних цінностей, оскільки метою відчуження (придбання) цих цінностей було використання їх виключно в операціях, які звільнені від оподаткування або не є об'єктом оподаткування.

Другий варіант можливої вартісної оцінки таких матеріальних цінностей розглянемо на прикладі норм пункту 5.5 розділу 5 "Інструкції з бухгалтерського обліку запасів матеріальних цінностей банків України", положеннями якої передбачено: "Якщо банк набуває права власності на заставлене майно **з метою подальшого продажу**, то в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

Дебет 3409

Кредит

Рахунки з обліку заборгованості за наданими кредитами (у тому числі проценти).... "

Якщо в результаті відчуження заставленого майна всі об'єкти застави будуть оприбутковувані тільки на один окремий аналітичний рахунок балансового рахунку IV порядку — 3409, призначенням якого є облік матеріальних цінностей (товарів), операції з подальшого продажу яких підлягають оподаткуванню, то жодних сумнівів у облікових працівників щодо законності застосування у цій ситуації норм підпункту 7.4.1 пункту 7.4 статті 7 Закону України "Про податок на додану вартість" також не виникне.

Вказаним підпунктом регламентовано порядок визначення розміру податкового кредиту на базі тих сум податків, сплачених у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг), що у подальшому будуть використані в оподатковуваних операціях платників податків із продажу товарів (робіт, послуг).

Тому при оприбуткуванні об'єкта застави на окремий аналітичний рахунок балансового рахунку IV порядку — 3409 "Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя", у бухгалтерському обліку банки повинні керуватися нормами абзацу 2 пункту 9 ПСБО 9 "Запаси". А саме — визнавати первісну собівартість матеріальних цінностей за вирахуванням сум ПДВ, оскільки вони підлягають віднесенню до складу податкового кредиту.

Причому в бухгалтерському обліку

дебетування рахунку 3409 повинно здійснюватися з одночасним дебетуванням балансового рахунку 3522 "Дебіторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток" на суму нарахованого за бартерною операцією податку на додану вартість в кореспонденції з кредитом рахунків з обліку заборгованості за наданими кредитами (в тому числі проценти). А при відображенні в обліку наслідків реалізації заставленого майна кредитувати рахунок 3622 "Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток" одночасно з кредитом рахунку 3409.

У другому варіанті вартісної оцінки матеріальних цінностей вся сума ПДВ включається до податкового кредиту, оскільки метою відчуження (придбання) було їх повне використання тільки в операціях, які є об'єктами оподаткування.

Підвищену увагу слід надавати третьому можливому варіанту первісної вартісної оцінки матеріальних цінностей, які в якості відчужених об'єктів застави оприбутковуються на баланси комерційних банків. Мовиться про ситуації, коли банки приймають рішення щодо комбінованого використання відчуженого у позичальників заставленого майна. В результаті чого одна його частина в подальшому буде використовуватися в операціях, які звільнені від оподаткування або не є об'єктами оподаткування, а інша частина, — навпаки, використовуватиметься в операціях, які є об'єктом оподаткування.

У даному разі наявність окремих аналітичних рахунків до балансових рахунків IV порядку — 3400, 3402, 3409 матиме особливе значення для дотримання вимог податкового законодавства в частині правильного визначення дати виникнення права платника податку на податковий кредит. Причому від цього залежить і правильність розрахунку розміру податкового кредиту за відповідний звітний податковий період.

Коли, наприклад, одна частина матеріальних цінностей буде оприбуткована на окремий аналітичний рахунок балансового рахунку 3400, призначенням якого є облік матеріальних цінностей, що використовуються в операціях, які звільнені від оподаткування або не є об'єктом оподаткування, а інша частина матеріальних цінностей — на окремий аналітичний рахунок балансового рахунку 3409, призначенням якого є облік відчуженого заставного майна, що використовуватиметься в операціях продажу, які є об'єктом оподаткування, то такі дії будуть запорукою безпроблемного виконання вимог підпункту 7.4.3 пункту 7.4 статті 7 Закону України "Про податок на додану вартість".

Цим підпунктом встановлено таке: "У разі, коли товари (роботи, послуги), що виготовлені та/або придбані, частково — використовуються в оподатковуваних операціях, а частково — ні, **до суми податкового кредиту включається та частка** сплаченого **(нарахованого) податку при їх** виготовленні або **придбанні, яка відповідає частці використання таких товарів (робіт, послуг) в оподатковуваних операціях звітного періоду**".

Зі змісту процитованого підпункту випливає, що законодавчими нормами вводиться обмеження щодо порядку визнання дати виникнення права на податковий кредит у разі комбінованого використання придбаних товарів (робіт, послуг). А саме за таких обставин право на визнання дати виникнення у платника податку права на податковий кредит ставиться в залежність від фактичного використання ним цих товарів (робіт, послуг) в оподатковуваних операціях відповідного звітного періоду.

Наявність додаткової інформації на окремих аналітичних рахунках дасть змогу не тільки правильно розподілити суму ПДВ між матеріальними цінностями, які будуть використовуватися в операціях, звільнених від оподаткування, або які не є об'єктами оподаткування (з метою включення частини суми податку до первісної вартості матеріальних цінностей), а й правильно визначити дату виникнення права на податковий кредит за тією частиною суми ПДВ, яка згідно з нормами підпункту 7.4.3 підлягає віднесенню до складу податкового кредиту. Це дата списання запасів матеріальних цінностей з окремого аналітичного рахунку балансового рахунку 3409, на якому вони обліковувалися до моменту використання їх в оподатковуваних операціях.

Зауважимо, що, на відміну від другого варіанта вартісної оцінки матеріальних цінностей, які раніше були об'єктами застави, в комерційних банків у разі прийняття рішення про комбіноване використання відчуженого у заставодавців майна право на податковий кредит виникає не на дату оприбуткування такого майна на баланс, а навпаки — на дату списання його з балансу.

Тому аби виконати ці вимоги, облікові працівники комерційних банків під час оприбуткування відчуженого заставленого майна не повинні одночасно з рахунком 3409 дебетувати ще й балансовий рахунок 3522 "Дебіторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток" на суму нарахованого ПДВ у кореспонденції з кредитом рахунків з обліку заборгованості за наданими кредитами (у тому числі за процентами).

За третього варіанту вартісної оцінки матеріальних цінностей сума ПДВ частково включається до первісної вартості матеріальних цінностей, а частково — до податкового кредиту. Причому другу частину сплаченого (нарахованого) ПДВ включають до податкового кредиту тільки в момент фактичного використання відчужених раніше об'єктів застави в оподатковуваних операціях.

Для вирішення ж питання щодо обліку суми сплаченого (нарахованого) ПДВ у проміжку часу між датою оприбуткування на баланс відчуженого заставленого майна і датою виникнення права на податковий кредит (датою списання цього майна з балансу) комерційним банкам буде достатньо передбачити в своїй обліковій політиці один із балансових рахунків, на якому до дати виникнення права на податковий кредит обліковуватиметься ця сума. Таким рахунком, наприклад, може бути балансовий рахунок 3500 "Витрати майбутніх періодів" або балансовий рахунок 3739 "Транзитний рахунок за іншими розрахунками".

Отже, у разі застосування третього варіанта вартісної оцінки відчуженого заставленого майна операції щодо оприбуткування тієї частини цього майна, яка у подальшому використовуватиметься в оподатковуваних операціях, у бухгалтерському обліку можуть відображатися так:

Дебет 3409 або 3400 або 3402
Дебет 3500 або 3739 на суму ПДВ
Кредит
Рахунки з обліку заборгованості за наданими кредитами (у тому числі проценти).

А при фіксуванні у бухгалтерському обліку наслідків реалізації банком раніше відчуженого заставленого майна одночасно з податковим зобов'язанням перед бюджетом відображати ще й податковий кредит шляхом кореспонденції рахунків:

Дебет 3522 на суму ПДВ
Кредит 3500 або 3739.

На нашу думку, така кореспонденція рахунків дасть змогу систематизувати і накопичувати в бухгалтерському обліку інформацію, необхідну для визнання дати виникнення права на податковий кредит у разі комбінованого використання банківськими установами відчуженого із власності позичальників заставленого майна. □

Банкноти України/

Про введення в обіг банкноти номіналом 1 гривня зразка 2006 року

Національний банк України з 22 травня 2006 року вводить в обіг банкноту номіналом 1 гривня зразка 2006 року. Розмір банкноти — (63 × 118) мм. Переважаючий колір банкноти — жовто-блакитний.

ЛИЦЬОВИЙ БІК БАНКНОТИ

Праворуч від центру лицьового боку банкноти розміщено портрет Володимира Великого. Під портретом, праворуч, — напис **ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ**. Зазначені елементи дизайну виконано фарбою коричневого кольору.

У верхній частині поля водяного знака, паралельно довгій стороні банкноти надруковано напис **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, під яким розміщено підпис Голови Національного банку України і напис **ГОЛОВА**. Зазначені елементи дизайну виконано фарбою синього кольору. Праворуч від напису розміщено декоративний елемент із зображенням малого Державного герба України зелено-жовтого та синього кольорів.

У нижній частині поля водяного знака надруковано цифрове позначення номіналу **1** фарбою синього кольору. Праворуч від нього розміщено частину наскрізного елемента — зображення гривні часів Київської Русі фарбою зелено-жовтого кольору.

Уздовж правого краю короткої сторони банкноти розміщено смугу орнаменту, в якій двічі надруковано цифрове позначення номіналу. Смугу виконано у двох кольорах: жовтому та темно-жовтому. Праворуч від смуги вертикально розміщено напис **ОДНА ГРИВНЯ** коричневого кольору.

Фон центральної частини банкноти утворює зображення святих, а також сітка з цифрами **1**.

Дизайн лицьового боку банкноти доповнюють орнаменти і захисні антисканерні сітки.

ЗВОРОТНИЙ БІК БАНКНОТИ

Центральним елементом дизайну зворотного боку банкноти є зображення Града Володимира у Києві, праворуч від якого розміщено художню композицію, яка включає військові обладунки, хрест, елемент декору часів Володимира Великого. Зазначені елементи дизайну виконано фарбою сіро-синього кольору.

Біля лівого краю банкноти вертикально розміщено напис **ОДНА ГРИВНЯ**.

Уздовж трьох сторін банкноти розміщено геометричні орнаменти, виконані з використанням фарб сіро-синього, бузкового, рожевого, світло-синього, жовтого та світло-сірого кольорів.

У верхній частині вертикального орнаменту розміщено логотип Національного банку України, під яким міститься напис **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, у центральній частині — цифрове позначення номіналу **1**. Усі зазначені елементи дизайну виконано фарбою сірого кольору.

У центрі нижнього орнаменту розміщено цифрове позначення номіналу **1**, виконане тонкою лінією (негатив).

У нижній частині банкноти праворуч розміщено частину наскрізного елемента — зображення гривні часів Київської Русі, ліворуч від якого розміщено рік затвердження зразка банкноти — **2006**.

У правому нижньому куті розташовано цифрове позначення номіналу **1** сірого кольору.

Серійний номер надруковано горизонтально двічі: у лівому нижньому куті фарбою червоного кольору та у правому верхньому куті фарбою чорного кольору. Кожний номер складається з двобуквеної серії і семизначного номера.

Дизайн зворотного боку банкноти доповнюють захисні антисканерні сітки.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ ЗАХИСТУ

Банкнота надрукована на спеціальному нетонованому папері. Папір не флуоресціює в ультрафіолетових променях (надалі — УФ-променях). Склад паперу за волокном — 100-відсоткова бавовна.

Папір містить багатотоновий локальний водяний знак, світлий елемент водяного знака, двотоновий водяний знак (штрих-код), захисну стрічку та захисні невидимі при денному світлі волокна.

1. ВОДЯНИЙ ЗНАК — зображення портрета Володимира Великого, утворене внутрішньою структурою паперу в різних тонах (світліших і темніших від паперу), що повторює портрет, надрукований на лицьовому боці банкноти. Зображення розміщено локально з лівого краю лицьового боку банкноти та видиме під час розглядання банкноти проти світла. Водяний знак аналогічний водяному знаку на банкноті номіналом 1 гривня зразка 2004 року.

1а. СВІТЛИЙ ЕЛЕМЕНТ ВОДЯНОГО ЗНАКА — зображення графічного знака національної грошової одиниці України — гривні, розміщене у правій нижній частині зображення портрета Володимира Великого.

2. ЗАХИСНА СТРІЧКА — повністю занурена в товщу паперу полімерна стрічка з магнітними ділянками, видима ліворуч від центру банкноти під час розглядання лицьового боку банкноти проти світла. За допомогою збільшувального скла на стрічці можна побачити прозорі зображення в прямому та перевернутому вигляді: **1 ГРН**, елемент малого Державного герба України — тризуб (висота елементів зображення — 0.9 мм) та підкреслене цифрове позначення номіналу **1** (висота цифр — близько 0.5 мм). Ширина стрічки — 1.2 мм. Стрічка має жовто-блакитну флуоресценцію.

3. ВИСОКИЙ ДРУК — друк, у результаті якого на папері може залишатися потовщений із країв штриха відбиток фарби і рельєфний поглиблений відбиток (серійні номери на зворотному боці банкноти).

Банкнота номіналом 1 гривня зразка 2006 року

ЛИЦЬОВИЙ БІК

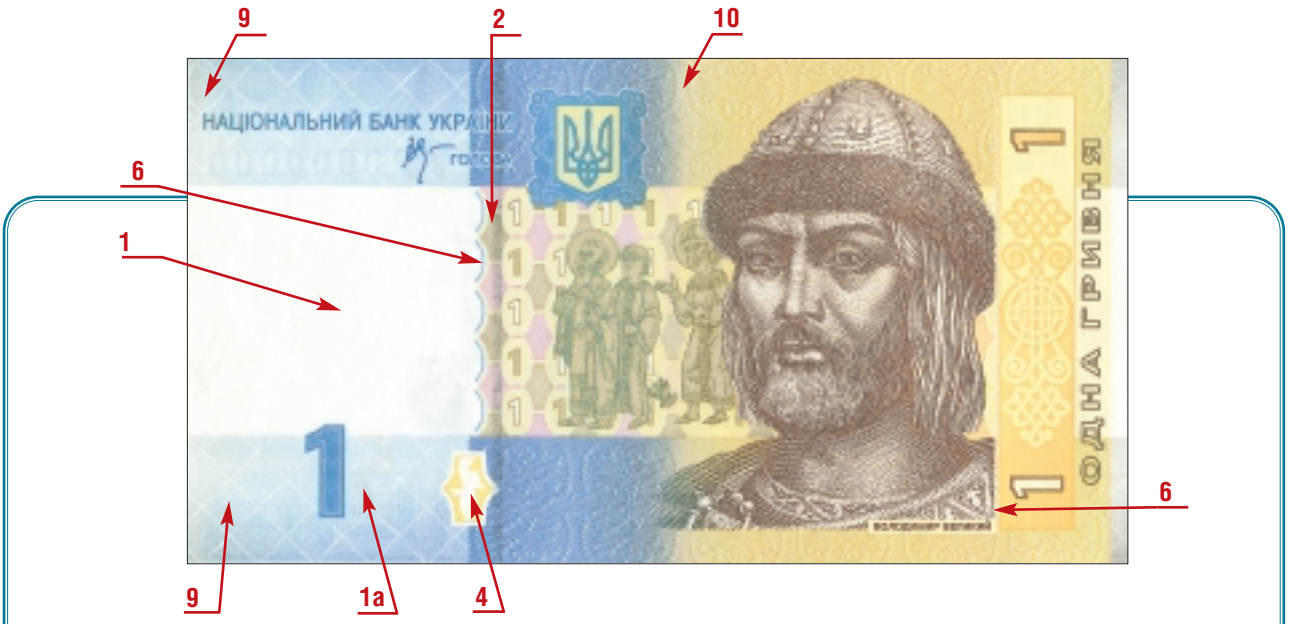

ЗВОРОТНИЙ БІК

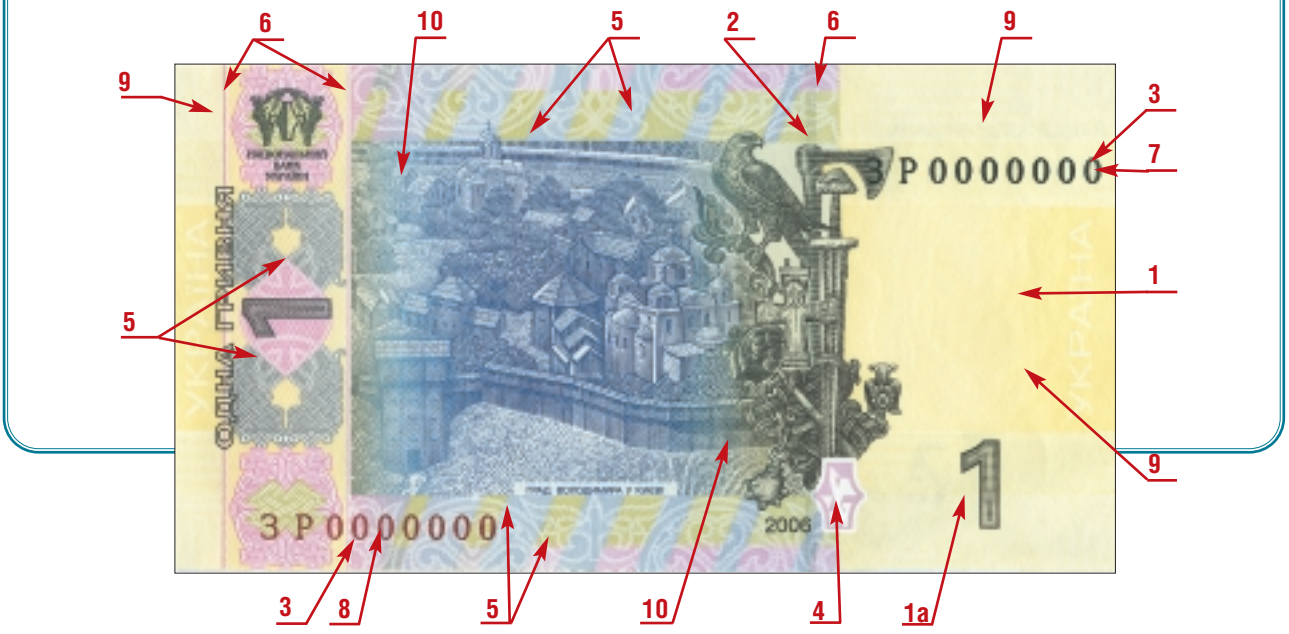

4. НАСКРІЗНИЙ ЕЛЕМЕНТ (СУМІЩЕНЕ ЗОБРАЖЕННЯ) — зображення, всі елементи якого збігаються та доповнюють один одного під час розглядання банкноти проти світла (зображення гривні часів Київської Русі), яке розміщено на межі поля водяного знака в нижній частині лицьового та зворотного боків банкноти. Під час розглядання лицьового боку банкноти проти світла в зображенні проглядає літера У.

Лицьовий бік.

Зворотний бік.

Проти світла.

5. ОРЛОВСЬКИЙ ОФСЕТНИЙ ДРУК — спеціальний друк, який забезпечує точне збігання фарб на межі двох різних кольорів без розривів і зміщення елементів дизайну. Цей вид друку є лише на зворотному боці банкноти і здійснений фарбами семи кольорів (фонові елементи — антисканерні сітки, орнаменти і підклади під малюнками).

6. МІКРОТЕКСТ — написи, які можна прочитати за допомогою збільшувального скла.

На лицьовому боці банкноти:

● напис НБУ, що повторюється, виконаний мікрошрифтом (позитив зображення) та обрамляє справа зону водяного знака;

● напис **ОДНА ГРИВНЯ**, що повторюється, виконаний мікрошрифтом (позитив зображення) та обрамляє зліва смугу орнаменту.

На зворотному боці банкноти:

● дві смужки, виконані мікрошрифтом **УКРАЇНА** (позитив зображення), що обрамляють смугу орнаменту, розміщену вздовж лівої сторони банкноти.

7. СЕРІЙНИЙ НОМЕР — номер, надрукований високим друком фарбою чорного кольору, що має магнітні властивості.

8. СЕРІЙНИЙ НОМЕР — номер, надрукований фарбою червоного кольору, що світиться оранжевим кольором під впливом УФ-променів.

9. АНТИСКАНЕРНА СІТКА —розміщені під різними кутами тонкі лінії захисних сіток з обох боків банкноти, які під час копіювання або сканування банкноти можуть утворювати на копії "муар".

10. РАЙДУЖНИЙ ДРУК — спеціальний друк, що забезпечує поступовий перехід одного кольору елементів без їх розривів і зміщення в інший.

Кількість фрагментів райдужного друку на лицьовому боці — 2: перехід жовтої фарби в рожеву та синьої в коричневу (зліва направо) — у двох сітках, що утворюють орнамент уздовж верхнього та нижнього країв банкноти.

Кількість фрагментів райдужного друку на зворотному боці — 6: перехід темно-сірої фарби в бузкову, рожевої — в сіро-синю (зліва направо) у фрагментах горизонтального орнаменту; жовтої у — світло-сіру (від країв до середини) — в підкладі під центральний малюнок, синьої — в чорну по краях центрального малюнка.

11. ЗАХИСНІ ВОЛОКНА — волокна із двоколірною червоно-зеленою флуоресценцією, хаотично розміщені в товщі та на поверхні паперу з обох боків банкноти, невидимі при денному світлі. Довжина волокон 4—6 мм. На 1 дм^2 розміщується 20—30 шт. волокон.

12. ШТРИХ–КОД — двотоновий водяний знак, розміщений праворуч від поля локального водяного знака.

13. ОФСЕТНИЙ ДРУК — друк, яким виконано усі зображення на лицьовому боці банкноти та всі зображення, крім серійних номерів, на зворотному боці банкноти.

14. ФЛУОРЕСЦЕНТНИЙ ЗАХИСТ — елементи дизайну, що світяться відповідними кольорами під впливом УФ-променів (містяться на лицьовому і зворотному боках банкноти):

● захисна стрічка світиться жовтим і блакитним кольорами під впливом УФ-променів під час розглядання лицьового і зворотного боків банкноти;

● елементи дизайну лицьового боку банкноти:

● наскрізний елемент, підклад під зображенням малого Державного герба України та фрагменти сітки із цифрами **1** у центрі банкноти, виконані фарбою зелено-жовтого кольору, що світиться жовтим кольором під впливом УФ-променів;

● фрагменти сітки в центрі банкноти, виконані фарбою рожевого кольору, що світиться синім кольором під впливом УФ-променів;

● на зворотному боці банкноти — серійний номер, надрукований фарбою червоного кольору, що має фосфоресцентні властивості і світиться оранжевим кольором під впливом УФ-променів.

15. ІНФРАЧЕРВОНИЙ ЗАХИСТ — елементи дизайну, надруковані фарбами, що видимі та невидимі в інфрачервоних променях (надалі — ІЧ-промені).

Видимі в ІЧ-променях на лицьовому боці:

● елементи дизайну коричневого кольору — портрет Володимира Великого, середні частини горизонтальних смуг орнаменту, цифрові позначення номіналу у вертикальній смузі орнаменту та напис **ОДНА ГРИВНЯ**;

на зворотному боці:

● фрагменти вертикальної та горизонтальних смуг орнаменту темно-сірого кольору;

● серійні номери, надруковані фарбами червоного та чорного кольорів.

● Решта фарб, якими віддруковані зображення лицьового і зворотного боків, невидимі в ІЧ-променях.

16. МАГНІТНИЙ ЗАХИСТ — елементи дизайну, надруковані фарбами, що мають магнітні властивості: серійний номер, надрукований фарбою чорного кольору.

17. БЕЗПЕРЕРВНИЙ ДРУК — спеціальний друк, що забезпечує збігання (продовження) елементів малюнка верхнього і нижнього та лівого і правого країв банкноти під час їх суміщення шляхом згинання банкноти (вертикальні та горизонтальні орнаменти лицьового і зворотного боків).

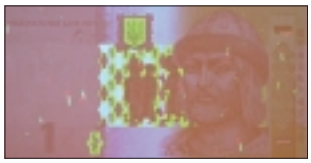

Лицьовий бік.

Зворотний бік.

Зображення банкноти в ультрафіолетових променях.

Лицьовий бік.

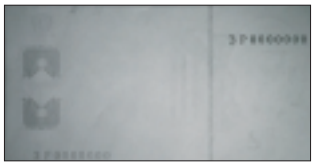

Зворотний бік.

Зображення банкноти в інфрачервоних променях.

<u>До уваги користувачів!</u> У разі відсутності на банкноті захисних елементів або їх невідповідності зазначеним вимогам банкноту слід пред'явити у відповідне територіальне управління Національного банку України або управління Міністерства внутрішніх справ України.

Офіційний опис банкноти номіналом 1 гривня зразка 2006 року склали працівники департаменту готівково-грошового обігу Національного банку України ***Віталій Білорус і Ганна Вороніна.***

Монети України

Про введення в обіг ювілейних монет “100 років Київському національному економічному університету”

Національний банк України, продовжуючи серію “Вищі навчальні заклади України”, 24 березня 2006 року ввів в обіг ювілейні монети номіналами 5 і 2 гривні, присвячені Київському національному економічному університету імені Вадима Гетьмана, який був створений на базі перших в Україні Вищих комерційних курсів, заснованих у Києві 1906 року. Значний досвід і творчий потенціал вузу дали йому змогу стати одним із лідерів перебудови вищої школи і вузівської науки в умовах становлення незалежної України та формування ринкових відносин в українській економіці.

Монету номіналом 5 гривень виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 15.55 г, діаметр — 33.0 мм, тираж — 5 000 штук. Гурт монети — рифлений.

Монету номіналом 2 гривні виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса монети — 12.8 г, діаметр — 31.0 мм, тираж — 60 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі обох монет розміщено композицію з ліній, які символічно відтворюють динаміку сучасних світових економічних процесів, міжнародних математичних знаків та знака гривні. На тлі композиції розміщено напис: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, під ним — малий Державний герб України (угорі), рік карбування монети — **2006** (праворуч) та написи: на монеті зі срібла — **5 / ГРИВЕНЬ**, зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **15.55**; на монеті з нейзильберу — **2 / ГРИВНІ**. На обох монетах розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі обох монет зображено будівлю вузу, над якою зазначено рік його заснування — **1906**, розміщено написи: унизу — **100 / РОКІВ**, по колу — **КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА.**

Художник — Сергій Бєляєв. Скульптори — Роман Чайковський, Святослав Іваненко.

Ювілейні монети номіналами 5 та 2 гривні “100 років Київському національному економічному університету” є дійсними платіжними засобами України та обов’язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг ювілейної монети “В’ячеслав Прокопович”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні особистості України”, 10 квітня 2006 року ввів в обіг ювілейну монету номіналом 2 гривні, присвячену 125-річчю від дня народження В’ячеслава Прокоповича — українського громадсько-політичного і державного діяча, педагога, історика, публіциста. В’ячеслав Костянтинович Прокопович — один із засновників Української Центральної Ради. У січні — квітні 1918 року був міністром народної освіти УНР, у 1920 році — Головою Ради Міністрів УНР. В еміграції В.К.Прокопович (один із соратників С.Петлюри) займав ключові посади в уряді УНР в екзилі.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса монети — 12.8 г, діаметр — 31.0 мм, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі в центрі зображено малий Державний герб України, під ним рік карбування монети — **2006**, по колу розміщено написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (угорі), **ДВІ ГРИВНІ** (унизу) та логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі зображено портрет Прокоповича, ліворуч від якого вертикально розміщено напис: **В’ЯЧЕСЛАВ / ПРОКОПОВИЧ**, праворуч — роки життя: **1881 / 1942**.

Художники — Володимир Дем’яненко (аверс), Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук (реверс). Скульптори — Святослав Іваненко, Володимир Атаманчук.

Ювілейна монета номіналом 2 гривні “В’ячеслав Прокопович” є дійсним платіжним засобом України та обов’язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети "Їжак"

Національний банк України, продовжуючи серію "Найменша золота монета", 14 квітня 2006 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 2 гривні "Їжак".

Монету виготовлено із золота 999.9 проби. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса дорогоцінного металу в чистоті — 1.24 г, діаметр — 13.92 мм, тираж — 10 000 штук. Гурт монети — гладкий.

На аверсі в намистовому колі розміщено малий Державний герб України, над яким — рік карбування монети — **2006**; між намистовим колом і кантом монети — написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (угорі), **2 ГРИВНІ** (унизу), зазначено метал, його пробу — **Au 999.9** (ліворуч), масу дорогоцінного металу в чистоті — **1.24**, розміщено логотип Монетного двору Національного банку України (праворуч).

На реверсі зображено їжака і розміщено написи: **ЇЖАК** (угорі) та **ERINACEUS** (унизу).

Художник і скульптор — Володимир Дем'яненко.

Пам'ятна монета номіналом 2 гривні "Їжак" є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятних монет "Телець"

Національний банк України, продовжуючи серію "Знаки зодіаку", 21 квітня 2006 року ввів в обіг пам'ятні монети номіналами 5 і 2 гривні, присвячені одному із сузір'їв зодіаку — Тельцю, в якому містяться такі зоряні скупчення, як Гіади та Плеяди.

Монету номіналом 5 гривень виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 15.55 г, діаметр — 33.0 мм, тираж — 10 000 штук. Гурт монети — рифлений.

Монету номіналом 2 гривні виготовлено із золота 999.9 проби. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса дорогоцінного металу в чистоті — 1.24 г, діаметр — 13.92 мм, тираж — 10 000 штук. Гурт монети — гладкий.

На аверсі монети номіналом 5 гривень у центрі круга розміщено стилізоване зображення сонця, ліворуч, праворуч, а також угорі й унизу від якого — чотири освітлені ним кулі, що символізують пори року. Ліворуч від круга — малий Державний герб України, праворуч — рік карбування монети: **2006**, зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **15.55**; по колу — написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (угорі), **5 ГРИВЕНЬ** (унизу), а також — логотип Монетного двору Національного банку України.

На аверсі монети номіналом 2 гривні розміщено круг, діагонально поділений на сектори, які символізують чотири стихії — землю, повітря, воду, вогонь; у центрі круга — стилізоване зображення сонця. Ліворуч від круга — малий Державний герб України, праворуч — рік карбування монети: **2006**, зазначено метал, його пробу — **Au 999.9**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **1.24**; по колу монети — написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (угорі), **2 ГРИВНІ** (унизу), а також — логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі монети номіналом 5 гривень розміщено стилізоване зображення тельця в оточенні зірок, ліворуч від якого — символ знака зодіаку, праворуч — напис: **ТЕЛЕЦЬ**.

На реверсі монети номіналом 2 гривні розміщено стилізоване зображення тельця в оточенні зірок, над яким — символ знака зодіаку.

Художники монет обох номіналів — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук. Скульптори — Володимир Дем'яненко, Роман Чайковський.

Пам'ятні монети "Телець" номіналами 5 і 2 гривні є дійсними платіжними засобами України та обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Спеціально для "Вісника НБУ"

Основні макроекономічні показники розвитку України у березні 2000–2006 років

Відсотки

Показники	Березень 2000 р.	Березень 2001 р.	Березень 2002 р.	Березень 2003 р.	Березень 2004 р.	Березень 2005 р.	Березень 2006 р.
Реальний ВВП (*до відповідного місяця попереднього року*)	104.7	107.8	104.1	106.6	111.8	105.2	104.0
Реальний ВВП (*кумулятивно*)	105.2	107.7	105.8	109.1	112.7	105.0	102.4
Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (*до попереднього місяця*)	107.3	112.4	110.4	111.8	112.4	113.7	113.3
Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (*кумулятивно*)	110.4	117.8	105.9	111.0	119.5	107.2	100.2
Індекс споживчих цін (*до попереднього місяця*)	102.0	100.6	99.3	101.1	100.4	101.6	99.7
Індекс споживчих цін (*до грудня попереднього року*)	110.2	102.7	98.9	103.7	102.2	104.4	102.7
Індекс цін виробників (*до попереднього місяця*)	102.7	99.5	99.2	102.1	102.2	101.9	100.4
Індекс цін виробників (*до грудня попереднього року*)	107.9	100.9	99.5	103.3	106.8	104.9	101.9

Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва та індекс цін виробників промислової продукції

Реальний ВВП, індекс споживчих цін та цін виробників у січні — березні 2000–2006 років

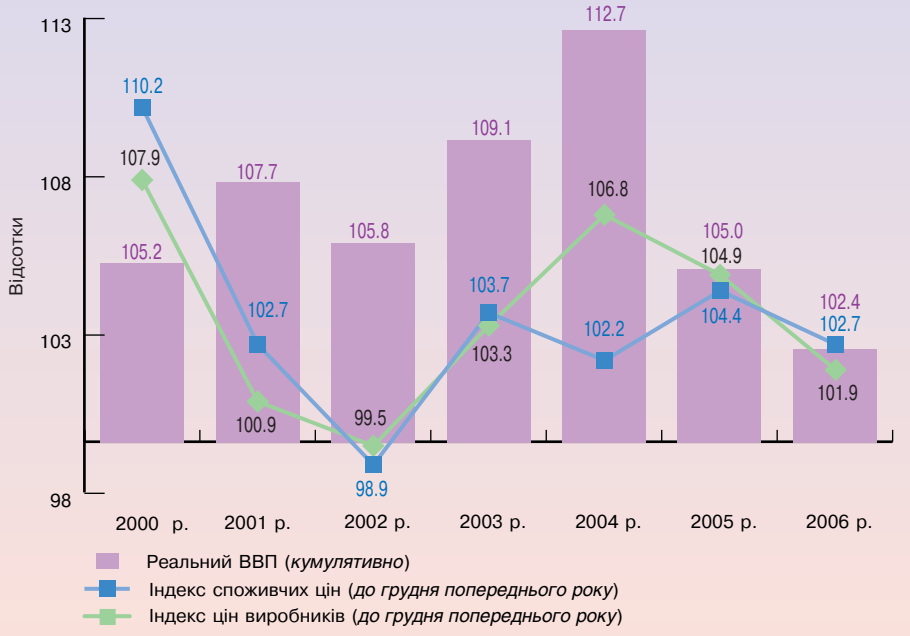

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту статистики та звітності Національного банку України.

Ексклюзив/

Динаміка фінансового стану банків України на 1 квітня 2006 року*

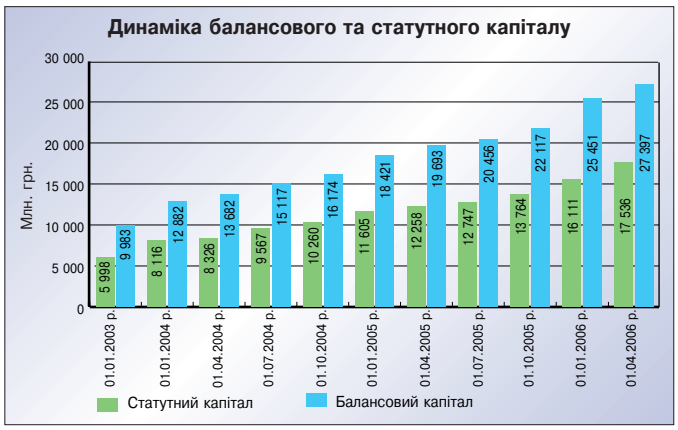

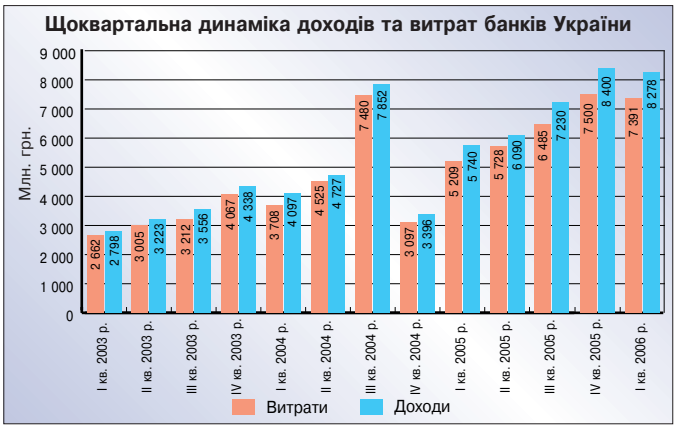

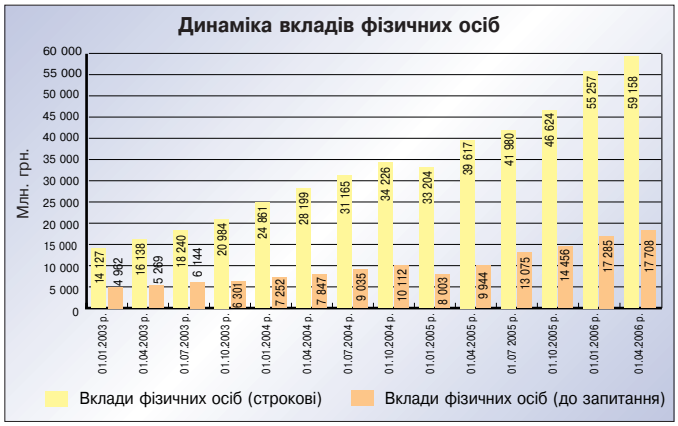

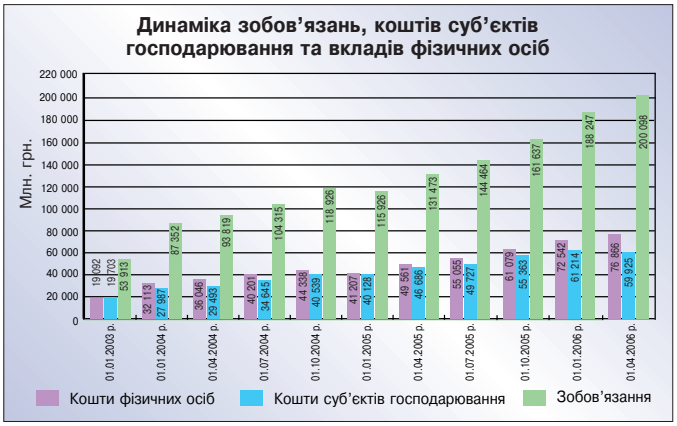

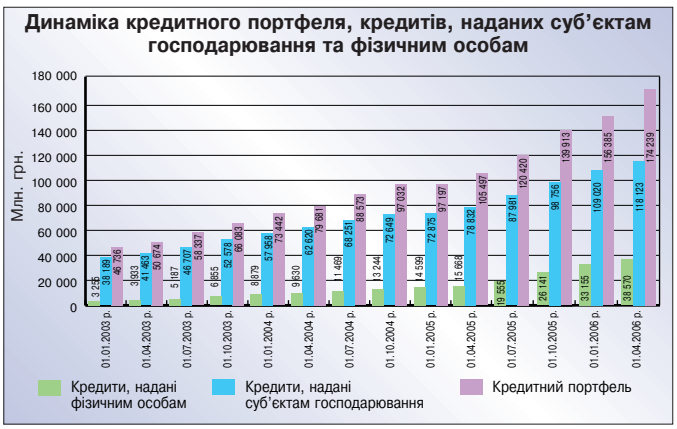

*За попередніми даними.

Структура доходів

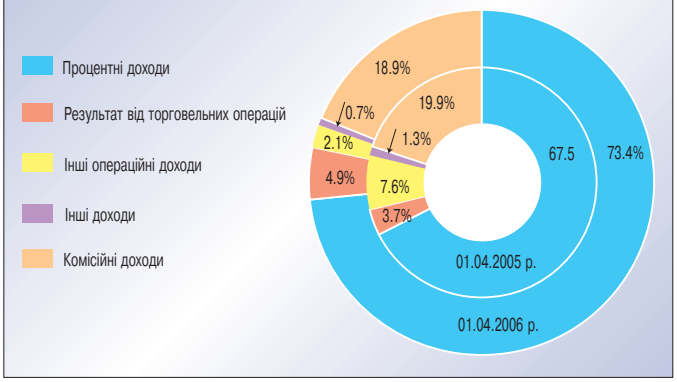

Структура зобов'язань

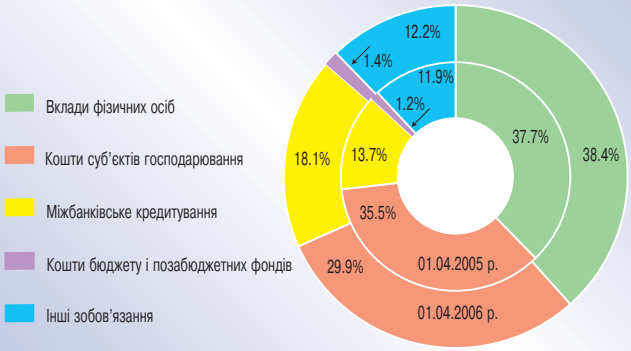

Структура витрат

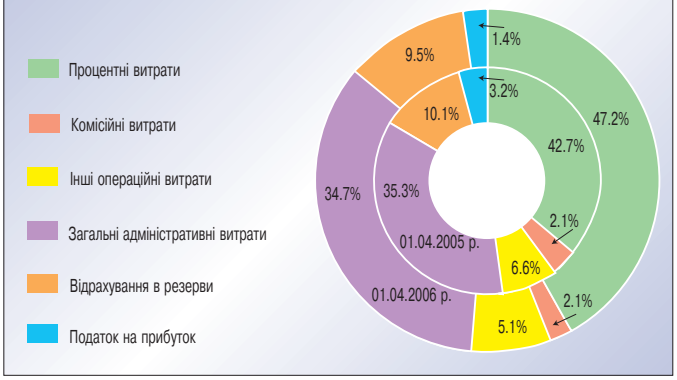

Структура кредитного портфеля

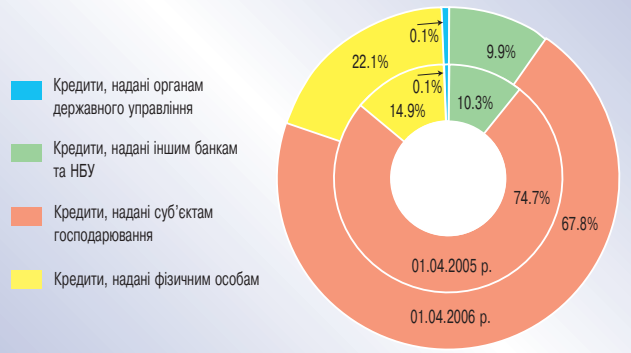

Структура активів

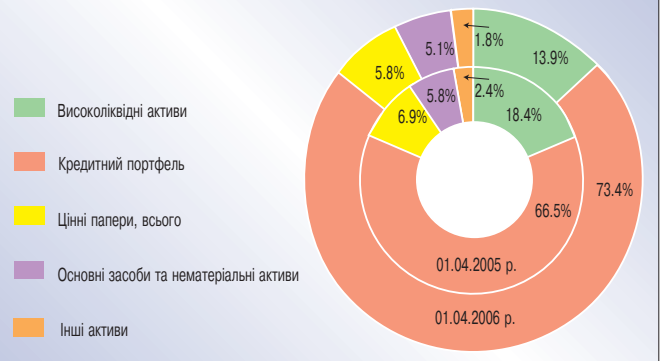

Структура капіталу

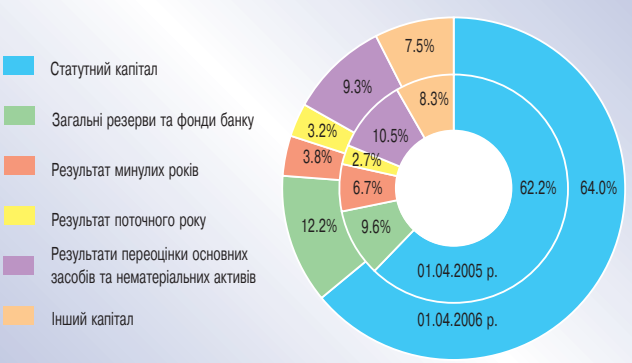

Кількість банків в Україні

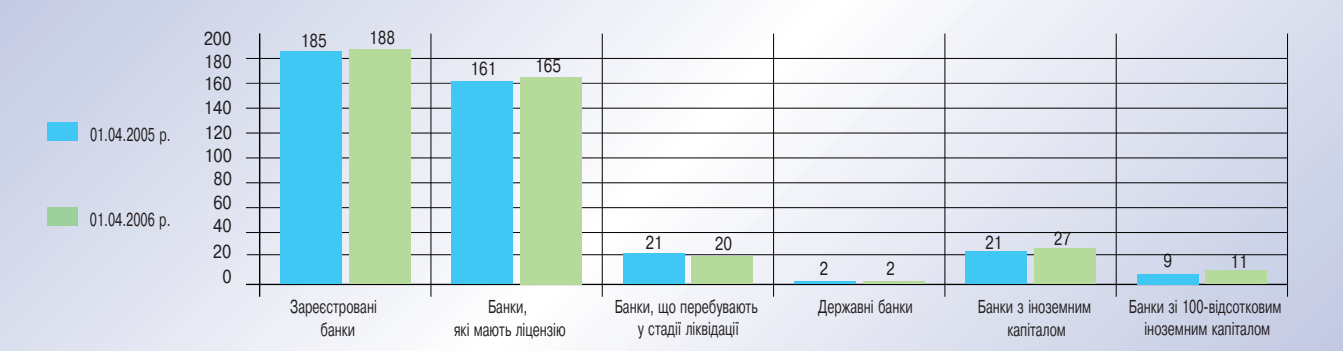

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту методології банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені в березні 2006 р., а також зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій, внесені у березні 2006 р.[1]

А. Зміни і доповнення до Державного реєстру банків

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Акціонерний комерційний банк "Легбанк"	ВАТ	**46 000 000**	08.10.1991 р.	17	м. Київ, вул. Жилянська, 27
Акціонерний банк "Таврика"	ВАТ	51 351 500	24.10.1991 р.	53	**м. Київ, вул. Глибочицька, 17, літера "Д"**
Відкрите акціонерне товариство "ТММ-Банк"	ВАТ	**31 000 000**	20.01.1992 р.	82	м. Київ, вул. Панельна, 5
Акціонерне товариство "ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК"	ВАТ	150 000 000	10.02.1993 р.	149	**м. Київ, вул. Пушкінська, 42/4**
Акціонерне товариство "Каліон Банк Україна"	ЗАТ	**54 469 000**	19.05.1993 р.	169	м. Київ, вул. Володимирська, 23-а
Закрите Акціонерне Товариство "Банк Петрокоммерц-Україна"	ЗАТ	**44 865 000**	26.09.1996 р.	262	м. Київ, вул. Велика Житомирська, 20
Волинська область					
Товариство з обмеженою відповідальністю комерційний банк "Західінкомбанк"	ТОВ	**33 000 000**	11.03.1993 р.	153	м. Луцьк, просп. Перемоги, 15
Дніпропетровська область					
Закрите акціонерне товариство "Агробанк"	ЗАТ	**70 000 000**	17.10.2002 р.	283	м. Дніпропетровськ, вул. Курсантська, 24
Запорізька область					
Акціонерний комерційний банк "Індустріалбанк"	ВАТ	**154 938 470**	16.10.1991 р.	36	м. Запоріжжя, вул. 40 років Радянської України, 39-д
Акціонерний банк "ТАС-Бізнесбанк"	ВАТ	**60 000 000**	21.10.1991 р.	45	м. Запоріжжя, вул. Південно-українська, 2-а
Одеська область					
Акціонерний банк "Південний"	ЗАТ	**250 000 000**	03.12.1993 р.	218	м. Одеса, пров. Сабанський, 2

Б. Зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій

Назва банку	Юридична адреса	Банківська ліцензія		Письмовий дозвіл на здійснення операцій		Перелік операцій, на здійснення яких банки отримали письмовий дозвіл на здійснення операцій[2]	Заходи впливу, які вжито до банків
		Номер	Дата	Номер	Дата		
1	2	3	4	5	6	7	8
м. Київ і Київська область							
Акціонерний комерційний банк "Інтерконтинентбанк"	м. Київ, вул. Воровського, 22	100	02.07.2003 р.	100-2	03.02.2004 р.	**1*,2*,3*,4*,5*,6*,7*,8*, 9*,12*,13*,14*,15*, 18*,19*,20*,21***,22,23	Див. примітку 1

[1] "Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків, та перелік операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій" опубліковано у "Віснику НБУ" № 2, 2006 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків та до переліку операцій, виділено червоним кольором. Примітки у колонці "Заходи впливу, які вжито до банків" викладено відповідно до рішень комісій з питань нагляду та регулювання діяльності банків. Назви банків подаються за орфографією статутів.

[2] ***Банківські операції, які банки мають право здійснювати на підставі банківської ліцензії:*** 1Л — приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб; 2Л — відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів із цих рахунків за допомо-

1	2	3	4	5	6	7	8
Відкрите акціонерне товариство "Банк "Український капітал"	м. Київ, просп. Перемоги, 67	26	21.03.2002 р.	26-2	27.03.2006 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,12,13, 14,-15,17,18,19,20,21	
Акціонерний банк "Укоопспілка"	м. Київ, вул. Хрещатик, 7/11	17	05.01.2002 р.	17-2	27.03.2006 р.	1,2,5,7,12,13,14,-15, 18,19,20,21,22	
Товариство з обмеженою відповідальністю "Банк Ренесанс Капітал"	м. Київ, вул. Глибочицька, 4	222	13.03.2006 р.				Примітка 2. Банківську ліцензію видано у зв'язку зі зміною назви банку
Закрите акціонерне товариство "Міжнародний Іпотечний Банк"	м. Київ, вул. Пимоненка, 13, корпус 4	217	31.01.2005 р.	217-2	21.03.2006 р.	1,2,3,5,6,7,8,+12,+13, +14,+18,+19,+20	
Харківська область							
Акціонерно-комерційний банк "Золоті ворота"	м. Харків, просп. Леніна, 36	83	24.12.2001 р.	83-2	15.03.2002 р.	1*,2,3,4,5,6,7,8,9,12, 13,14,15,16,17,18,19, 20,21,22,23	Операцію 1 обмежено до 01.10.2006 р. у частині укладання агентських угод з юридичними особами з метою відкриття пунктів обміну іноземної валюти, відкриття власних обмінних пунктів та пунктів обміну працюючих агентів

Банки, вилучені з Державного реєстру банків у березні 2006 р.

Назва банку	Номер реєстрації банку	Дата реєстрації банку	Дата закриття банку	Підстава для закриття банку
Акціонерний комерційний банк "МТ-Банк"	77	27.12.1991 р.	10.03.2006 р.	Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 10.03.2006 р. № 49

гою платіжних інструментів та зарахування коштів на них; 3Л — розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик. *Операції та угоди, які банки мають право здійснювати за наявності банківської ліцензії без отримання письмового дозволу:* 1Н — надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; 2Н — придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг); 3Н — лізинг; 4Н — послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей і документів; 5Н — випуск, купівля, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів; 6Н — випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток; 7Н — надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій. ***Операції, які банки мають право здійснювати за умови отримання письмового дозволу Національного банку України:*** *Операції з валютними цінностями:* 1 — неторговельні операції з валютними цінностями; 2 — ведення рахунків клієнтів (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України; 3 — ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) у іноземній валюті; 4 — ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України; 5 — відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними; 6 — відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними; 7 — залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України; 8 — залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках; 9 — операції з банківськими металами на валютному ринку України; 10 — операції з банківськими металами на міжнародних ринках; 11 — інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках; 12 — емісія власних цінних паперів; 13 — організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів; 14 — здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андерайтинг); 15 — здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб; 16 — здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та інших грошових лотерей; 17 — перевезення валютних цінностей та інкасація коштів. *Операції за дорученням клієнтів або від свого імені:* 18 — операції з інструментами грошового ринку; 19 — операції з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках; 20 — операції з фінансовими ф'ючерсами та опціонами; 21 — довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами. *Депозитарна діяльність і діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів:* 22 — депозитарна діяльність зберігача цінних паперів; 23 — діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Цифра зі знаком "+" означає номер операції, на здійснення якої банк одержав право; зі знаком "–" — втратив право, цифра із символом "*" означає номер операції, здійснення якої для даного банку певною мірою обмежене.

Примітка 1. Зупинено до 16.10.2006 р.: операції 5,6,7,8,9,13,14,15,18,19,20; 2Л — у частині відкриття та ведення поточних рахунків фізичних осіб, у тому числі переказ грошових коштів із цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них; операцію 2 — у частині ведення рахунків фізичних осіб (резидентів та нерезидентів) в іноземній валюті та фізичних осіб-нерезидентів у грошовій одиниці України; операцію 12 — у частині випуску цінних паперів власного боргу (крім субординованого боргу); операцію 21 — за договорами з фізичними особами; 1Л — у частині приймання вкладів (депозитів) від фізичних осіб, залучення міжбанківських вкладів (депозитів) і кредитів; зупинено до встановлення стабільного (щоденно протягом місяця) розміру регулятивного капіталу банку відповідно до спеціальних ліцензійних та нормативних вимог: операції 3Л,3,4; операцію 1 — у частині розширення мережі пунктів обміну іноземної валюти; обмежено до 16.10.2006 р. здійснення банком кредитування обсягами, що досягнуті на визначену у рішенні дату.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків Національного банку України Олена Сілецька.

Ексклюзив/

Основні показники діяльності банків України на 1 квітня 2006 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2001 р.	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.04. 2006 р.
1	Кількість діючих банків	153	152	157	158	160	165	165
1.1	*Із них: з іноземним капіталом;*	22	21	20	19	19	23	27
1.1.1	*у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом*	7	6	7	7	7	9	11
2	*Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %*	13.3	12.5	13.7	11.3	9.6	19.5	21.3
	Активи, млн. грн.							
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	39 866	50 785	67 774	105 539	141 497	223 024	237 294
1.1	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	37 129	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	227 710
2	Високоліквідні активи	8 270	7 744	9 043	16 043	23 595	36 482	32 863
3	Кредитний портфель	23 637	32 097	46 736	73 442	97 197	156 385	174 236
3.1	*У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;*	18 216	26 564	38 189	57 957	72 875	109 020	118 121
3.2	*кредити, надані фізичним особам*	941	1 373	3 255	8 879	14 599	33 156	38 570
4	Довгострокові кредити	3 309	5 683	10 690	28 136	45 531	86 227	95 060
4.1	*У тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання*	2 761	5 125	9 698	23 239	34 693	58 528	63 179
5	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	2 679	1 863	2 113	2 500	3 145	3 379	3 798
6	Вкладення в цінні папери	2 175	4 390	4 402	6 534	8 157	14 338	13 793
7	Резерви за активними операціями банків	2 737	3 194	3 905	5 355	7 250	9 370	10 069
	Відсоток виконання формування резерву	61.5	85.4	93.3	98.2	99.7	100.05	99.96
7.1	*У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями*	2 336	2 963	3 575	4 631	6 367	8 328	9 033
	Пасиви, млн. грн.							
1	Пасиви, всього	37 129	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	227 710
2	Балансовий капітал	6 507	7 915	9 983	12 882	18 421	25 451	27 263
2.1	*У тому числі: статутний капітал*	3 671	4 573	5 998	8 116	11 605	16 111	17 536
2.2	*частка капіталу в пасивах*	17.5	16.6	15.6	12.9	13.7	11.9	12.0
3	Зобов'язання банків	30 622	39 676	53 913	87 352	115 927	188 427	200 447
3.1	*У тому числі кошти суб'єктів господарювання;*	13 071	15 653	19 703	27 987	40 128	61 214	59 925
3.1.1	*із них строкові кошти суб'єктів господарювання*	2 867	4 698	6 161	10 391	15 377	26 807	25 561
3.2	*Кошти фізичних осіб;*	6 649	11 165	19 092	32 113	41 207	72 542	76 891
3.2.1	*із них строкові кошти фізичних осіб*	4 569	8 060	14 128	24 861	33 204	55 257	59 158
	Довідково							
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	5 148	8 025	10 099	13 274	18 188	26 373	28 895
2	Адекватність регулятивного капіталу (Н2)	15.53	20.69	18.01	15.11	16.81	14.95	14.92
3	Доходи, млн. грн.	7 446	8 583	10 470	13 949	20 072	27 537	8 383
4	Витрати, млн. грн.	7 476	8 051	9 785	13 122	18 809	25 367	7 615
5	Результат діяльності, млн. грн.	–30	532	685	827	1 263	2 170	768
6	Рентабельність активів, %	–0.09	1.27	1.27	1.04	1.07	1.31	1.43
7	Рентабельність капіталу, %	–0.45	7.50	7.97	7.61	8.43	10.39	11.84
8	Чиста процентна маржа, %	6.31	6.94	6.00	5.78	4.90	4.90	4.81
9	Чистий спред, %	7.10	8.45	7.20	6.97	5.72	5.78	5.59

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту методології банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Спеціально для "Вісника НБУ"

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у березні 2006 року

Обсяги кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у березні 2006 р. (в розрізі інструментів)

Відсотки

Показники	2006 р.	У тому числі за березень
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00
У тому числі через:		
— кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування	74.51	52.68
— кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	25.49	47.32
— операції прямого РЕПО	—	—
— стабілізаційний кредит	—	—

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у березні 2006 р.

Відсотки

Показники	2006 р.	У тому числі за березень
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	12.63	12.30
У тому числі за:		
— кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	13.00	13.00
— кредитами, наданими шляхом проведення тендера	11.54	11.53
— операціями прямого РЕПО (розрахунково)	—	—
— стабілізаційним кредитом	—	—

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у березні 2006 р.*

Відсотки річні

Показники		Березень 2006 р.
На міжбанківському ринку:		
	за кредитами, наданими іншим банкам	2.8
	за кредитами, отриманими від інших банків	2.8
	за депозитами, розміщеними в інших банках	5.3
	за депозитами, залученими від інших банків	6.3
На небанківському ринку:		
	за кредитами**	15.8
	за депозитами	7.3

* За щоденною звітністю банків; з урахуванням вартості пролонгованих кредитів (депозитів).

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у березні 2006 р.

Агрегати грошової маси	01.01.2006 р.	01.02.2006 р.	01.03.2006 р.	01.04.2006 р.
Готівка. Гроші поза банками				
М0, % до початку року	100.0	94.3	94.6	97.4
М0 + переказані кошти в національній валюті				
М1, % до початку року	100.0	93.5	95.0	97.6
М1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти				
М2, % до початку року	100.0	97.3	98.5	100.7
М2 + цінні папери власного боргу банків				
М3, % до початку року	100.0	97.3	98.6	100.6

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у березні 2006 року не змінювалася і починаючи з 10 серпня 2005 року становить 9.5% річних.

Норми формування банками обов'язкових резервів у березні 2006 року не змінювалися і починаючи з 01.09.2005 р. становлять: за строковими коштами і вкладами (депозитами) юридичних і фізичних осіб у національній та іноземній валютах — 6; за коштами (вкладами) юридичних і фізичних осіб у національній та іноземній валютах на вимогу та за коштами на поточних рахунках — 8. Із 01.03.2006 р. встановлено обсяг обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України в розмірі не менше ніж 70% від суми визначеного та сформованого обсягу обов'язкових резервів за попередній звітний період резервування.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

АННОТАЦИИ

Владимир Стельмах. *Обращение к работникам банковской системы по случаю 15-летия создания НБУ и Дня банковских работников.*

Поздравление председателя Национального банка Украины В.С.Стельмаха по случаю 15-летия создания Национального банка Украины и Дня банковских работников.

Годы становления и развития.

Краткий обзор истории становления Национального банка Украины.

Национальный банк Украины: 15 лет деятельности. 1991—2006 — в объективе событий.

Календарь событий в банковской системе Украины.

Юлия Дедюхина. *Без прошлого нет будущего.*

Исследование о глубинных корнях Праздника бережливости, его государствообразующем потенциале в жизни украинского общества. Автор проводит исторические параллели между недавно установленным Днем банковских работников и Праздником бережливости, отмечавшемся в Западной Украине в 20—30-х годах прошлого века.

Владимир Кротюк, Алексей Куценко. *Базель II: расчет минимально необходимой величины капитала в соответствии с Первой компонентой.*

Рассмотрены новые подходы и методы расчета необходимого для банка капитала.

Александр Шнырков, Павел Дзюба. *Издание для специалистов по международным финансам.*

Рецензия на издание "Украина и Международный валютный фонд".

Экономика: новый аспект.

Мини-рецензия на одноименную книгу Александра Евтуха.

Валерий Литвицкий. *В заложниках внешней конъюнктуры.*

Анализируются основные направления макроэкономического развития Украины в 2005 году.

Тамара Смовженко, Галина Стеблий. *Деньги с позиции современной экономической теории.*

С точки зрения экономической теории рассматриваются актуальные проблемы современной экономики денег, банковского дела и финансовых рынков.

Анатолий Даниленко, Наталия Шелудько. *Тенденции и последствия активизации потребительского кредитования в Украине.*

Обозначены риски для сбалансированного экономического развития, обусловленные активизацией потребительского кредитования населения.

Владимир Мищенко. *Методологические и методические проблемы введения таргетирования инфляции.*

Обусловлена необходимость перехода в Украине к режиму таргетирования инфляции, проанализированы возможные его результаты.

Основные макроэкономические показатели развития Украины в марте 2000—2006 годов.

Банкиры завтрашнего дня.

Сообщение о подведении итогов второго этапа Всеукраинской студенческой олимпиады по специальности "Банковское дело".

Рынок государственных ценных бумаг Украины в марте 2006 года.

Виктор Берников. *Национальная система массовых электронных платежей: обзор развития в первом квартале 2006 года.*

Материал продолжает постоянную ежеквартальную рубрику анализа основных показателей работы Национальной системы массовых электронных платежей (НСМЭП). В статье сделан обзор новостей и проанализированы темпы развития НСМЭП в первом квартале 2006 г.

Наталия Федькевич. *Автоматизация учета внешнеэкономических операций.*

Исследуется проблема автоматизации учета внешнеэкономических операций с учетом данных о договорных отношениях. Акцентируется, что в автоматизированных системах учета недостаточно внимания уделяется контролю за выполнением договоров.

Станислав Игнатенко, Лилия Барановская. *Требования налогового законодательства к бухгалтерскому учету операций с залоговым имуществом.*

Рассматриваются нормы налогового законодательства, которые коммерческим банкам необходимо учитывать при отражении в бухгалтерском учете операций с залоговым имуществом. На базе анализа возможных вариантов стоимостной оценки запасов материальных ценностей, отчуждаемого залогового имущества авторы дают предложения в части порядка накопления и систематизации в бухгалтерском учете информации, необходимой для правильного определения даты возникновения налогового кредита во время отчуждения коммерческими банками залогового имущества и его дальнейшего использования.

Андрей Гайдуцкий. *Роль банковской системы в легализации миграционных потоков капитала.*

Представлен анализ проблем развития официальных систем денежных переводов, влияние банков и небанковских учреждений на развитие глобального рынка денежных переводов.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за март 2006 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за март 2006 года).

О выпуске в обращение банкноты номиналом 1 гривня образца 2006 года.

О выпуске в обращение юбилейных монет "100 років Київському національному економічному університету".

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейных монет номиналами 5 и 2 гривни, посвященных 100-летию Киевского национального экономического университета. Фотоизображения аверса и реверса монет.

О выпуске в обращение юбилейной монеты "В'ячеслав Прокопович".

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 2 гривни, посвященной 125-летию со дня рождения украинского общественно-политического и государственного деятеля, педагога, историка, публициста, одного из основателей Украинской Центральной Рады Вячеслава Константиновича Прокоповича (1881—1942). Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты "Їжак".

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 2 гривни, посвященной ежу. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятных монет "Телець".

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятных монет номиналами 5 и 2 гривни, посвященных знаку зодиака — Тельцу. Фотоизображения аверса и реверса монет.

Динамика финансового состояния банков Украины на 1 апреля 2006 года.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные в марте 2006 г., а также изменения и дополнения к перечню операций, на осуществление которых банки получили банковскую лицензию и письменное разрешение Национального банка Украины на осуществление операций, внесенные в марте 2006 г.

Банки, исключенные из Государственного реестра банков в марте 2006 г.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 апреля 2006 года.

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в марте 2006 года.

Объемы кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.04.2006 г.

ANNOTATIONS

Volodymyr Stelmakh. *Address to banking system employees on the occasion of the 15th anniversary of establishment of the National Bank of Ukraine and the Bank Employees` Day.*

Congratulations of NBU Governor Volodymyr Stelmakh on the occasion of the 15th anniversary of establishment of the National Bank of Ukraine and the Bank Employees` Day .

The years of development.

Short review of the National Bank of Ukraine development.

15 years of the National Bank of Ukraine performance. Survey of 1991-2006.

Calendar of events in the banking system of Ukraine.

Yulia Dediukhina. *Without past there is no future.*

Studied are the roots of the Thrift Festival and its state-forming potential in the Ukrainian society. The author compares the newly established Bank Employees` Day with the Thrift Festival celebrated in Western Ukraine in the 20th – 30th of the previous century.

Volodymyr Krotiuk, Oleksii Kutsenko. *Basel II: capital adequacy calculation in accordance with pillar 1.*

Considered are new methods and approaches to capital adequacy calculation.

Olexander Shnyrkov, Pavlo Dziuba. *International finance manual.*

Review of the *Ukraine and the International Monetary Fund* manual.

Economy: a new aspect.

Mini-review of the title book by Olexander Yevtukh.

Valerii Lytvytskyi. *Hostages of external conditions.*

Discussed are the main objectives of the macroeconomic development of Ukraine in 2005.

Tamara Smovzhenko, Halyna Steblii. *Money from the point of view of the present-day economic theory.*

From the economic theory point of view considered are the urgent problems of the present-day money, banking and financial market economy.

Anatolii Danylenko, Natalia Sheludko. *Trends and consequences of consumption crediting animation in Ukraine.*

Considered are the risks of the balanced economic development resulting from the animation of consumption crediting for individuals.

Volodymyr Mischenko. *Methodological and methodical problems of inflation targeting introduction.*

Substantiated is the need of Ukraine`s transition to the method of inflation targeting, discussed are the possible results of this method`s implementation.

Major macroeconomic indicators of the development of Ukraine in March 2000 – 2006.

Bankers of tomorrow.

Given are the results of the second stage of the All-Ukrainian Student Banking Contest.

Government securities market of Ukraine in March 2006.

Viktor Bernikov. *The National System of Mass Electronic Payments (NSMEP): the survey of its development in the first quarter of 2006.*

Surveyed are the main indicators of the NSMEP operation. Discussed are the news and the NSMEP development in the first quarter of 2006.

Natalia Fedkevich. *The automation of foreign-economic operations accounting.*

Discussed is the automation of foreign-economic operations accounting with contractual relations taken into account. The author draws attention to the fact that computer-aided accounting systems lack control over agreement implementation.

Stanislav Ihnatenko, Lilia Baranivska. *Tax legislation requirements to the accounting of transactions with pledged property.*

Considered are the tax legislation requirements that must be considered by banks when accounting operations with pledged property. By analyzing the possible valuations of material values and pledged property alienation, the authors give proposals with respect to the order of accumulation and arrangement of the information necessary for pledged property alienation by banks in accounting.

Andrii Haidutskyi. *The role of the banking system in the legalization of capital migration flows.*

Considered are the problems of developing official money transfer systems and the impact of banking and non-banking institutions on the development of the global money transfer market.

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established monthly by the National Bank of Ukraine (in March 2006).

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established daily by the National Bank of Ukraine (in March 2006).

Putting into circulation the 2006 1 hryvnia banknote.

Putting into circulation the commemorative coin "100 Years of the Kyiv National Economic University".

Official report on putting into circulation the 5 and 2 hryvnia commemorative coins dedicated to the 100th anniversary of the Kyiv National Economic University. Obverse, reverse and numismatic description of the coins are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Viacheslav Prokopovych".

Official report on putting into circulation the 2 hryvnia commemorative coin dedicated to the 125th birth anniversary of Ukrainian politician and statesman, pedagogue, historian, publicist, one of the founders of the Ukrainian Central Rada Viacheslav Prokopovych (1881 – 1942). Obverse, reverse and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "The Hedgehog".

Official report on putting into circulation the 2 hryvnia commemorative coin dedicated to the hedgehog. Obverse, reverse and numismatic description of the coin are enclosed.

Putting into circulation the commemorative coin "Taurus".

Official report on putting into circulation the 5 and 2 hryvnia commemorative coins dedicated to Taurus, the sign of the zodiac. Obverse, reverse and numismatic description of the coins are enclosed.

Dynamics of financial performance of Ukrainian banks as of 1 April 2006.

Amendments to the State Register of Banks and to the list of transactions for whose performance banks were granted a banking license and NBU permission in writing made in March 2006.

Banks excluded from the State Register of Banks of Ukraine in March 2006.

Major indicators of the activities of Ukrainian banks as of 1 April 2006.

Major monetary parameters of the monetary market of Ukraine in March 2006.

Volumes of NBU credits for support of banks` liquidity, average weighted interest rates on NBU credits for support of banks` liquidity, interest rates of banks on national currency credits and deposits, dynamics of money supply growth as of 1 April 2006.